

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนหนอง
สาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Development of Community Enterprises based on the Participation and Self-reliance in Nongsarai Community, Phanomtuan District, Kanchanaburi Province

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Inter-Department of Human and Social Development
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 2018
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วม และการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
โดย	น.ส.กนกกาญจน์ เมืองแก้ว
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนานนท์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธรรมนุญ หนูจักร)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ประธานกรรมการ
.....	
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนานนท์)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนารตี คำยา)	

กนกกาญจน์ เมืองแก้ว : การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของ
ชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี . (The Development of Community
Enterprises based on the Participation and Self-reliance in Nongsarai Community,
Phanomtuan District, Kanchanaburi Province) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ. ดร.พินิจ ลาภธนานนท์

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอ
พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ.2541-2560 กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนอง
สาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีและต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของ
ชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็น
เครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนามร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียน
รายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา พบว่าหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ปัญหาความขัดแย้งและปัญหานี้เส้นทางเกษตรที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
หนองสาหร่าย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในชุมชนเป็นกลไกหลัก ทั้งยังดำเนินการ
ทำแผนแม่บทชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน นำไปสู่การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายในชุมชนภายใต้
วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ได้แก่ ร่วม
เป็นสมาชิกอย่างสมัครใจและเต็มใจ เพื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ร่วมคิด/ร่วมแสดงความ
คิดเห็น เริ่มจากร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวิเคราะห์ปัญหา/ความต้องการ ร่วมคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ร่วมกันวางแผนโครงการ/
กิจกรรม ภายในกลุ่มของสมาชิก ร่วมตัดสินใจ โดยให้สมาชิกทุกคนยกมือเพื่อแสดงเจตนาของตนในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ สมาชิกทุก
คนภายในกลุ่มร่วมกันดำเนินการตั้งแต่ขั้นต้นแรกในการผลิตตลอดจนบรรจุภัณฑ์พร้อมจำหน่าย ร่วมแก้ไขปัญหา ประธานกลุ่มและสมาชิก
กลุ่มร่วมกันเสนอปัญหา วิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้ได้ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับกลุ่ม และร่วมรับผลประโยชน์ ในการดำเนิน
กิจกรรมของกลุ่ม ท้ายที่สุดแล้วสมาชิกรวมถึงประธานกลุ่มต้องร่วมกันรับผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงานของกลุ่ม และการพึ่งตนเองของ
ชุมชน ได้แก่ ด้านการผลิต สมาชิกของแต่ละกลุ่มมีการปลูกวัตถุดิบภายในชุมชนเพื่อนำมาผลิตและแปรรูป จากนั้นก็ส่งให้กลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องใช้
วัตถุดิบเป็นส่วนประกอบหลัก เช่น กลุ่มพริกแกงโบราณ เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนปลูกวัตถุดิบนำมาใช้ในการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและ
นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ด้านภูมิปัญญา มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาตั้งแต่บรรพบุรุษในเรื่องของงานจักสาน ทอผ้า ตลอดจนสูตรพริก
แกงโบราณ ที่ได้รับการถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นผ่านงานฝีมือ และความโปร่งใสในการบริหารงานของประธานที่บริหารงานอยู่บนความซื่อสัตย์ สุจริต
เนื่องจากประธานกลุ่มมีการชี้แจงและแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ทางการเงินของกลุ่มอยู่ทุก ๆ เดือน กระบวนการพัฒนาเหล่านี้เป็นกระบวนการ
สำคัญที่เป็นรากฐานในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้พึ่งตนเองได้และเข้มแข็ง นำไปสู่โมเดลต้นแบบของการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพให้แก่กลุ่มอื่น
ต่อไป

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2561

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6087101820 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORD: Development, Community Enterprise, Participation, Self-reliance

Kanokkarn Mueangkaew : The Development of Community Enterprises based on the Participation and Self-reliance in Nongsarai Community, Phanomtuan District, Kanchanaburi Province. Advisor: PINIT LAPTHANANON, Ph.D.

This research is a qualitative research which aims to study the participation process in communication development of Ban Nong Sarai Community, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province after the economic crisis during 1998 - 2017. The development process of the community enterprise in Ban Nong Sarai Community, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province and the development process model of the community enterprise based on participation and self-reliance of Ban Nong Sarai Community, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province was observed by using deep interview and participation observation and nonparticipation observation as tools to gather field information together with studying the documents and related researches, then analyze the obtained information in term of content and present them by descriptive analysis.

The research result found that after the economic crisis in 1998, the agricultural conflicts and debt has been presented in Ban Nong Sarai Community. This caused the community development together with helps from local people in the community as a main mechanism and also develop a community model by community for community in order to reinforce the community and then lead to the reinforcement of local people in the community under the community enterprise of Ban Nong Sarai Community, which has members who are self-reliance and strong, in order to be a part of community development and community enterprise to be strong. They can share their opinions and their thought starting from study the problem, analyze problem/need, and participate to define the appropriate solution, plan the project/activity among member and make decision together by voting from all members. Everyone in the group can proposed and share their opinion equally. The leader and members together proposed problem and analyze in order to define the solution of the problem that appropriate to the community and get the profits from community operation together. Finally, the members and also the leader need to receive the profits from the community operation and self-reliance of the community as follow: about the natural resource, then send the vegetable to other group who might want the natural material as their in gradient such as group of spicy sauce. About the knowledge, the maintaining of local knowledge has been done since ancient is about basketry, fabric, and also spicy sauce which have been transfer from each generation trough hand-made product and transparency of work of the management leader who works with honest and right due to the leader always explains and shows the financial details. These development processes is the important process that could be the base to improve community enterprise to be strong and self-reliance, and lead to be the efficient role model for other community in advance.

Field of Study: Human and Social Development Student's Signature

Academic Year: 2018 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงโดยสมบูรณ์ได้ ด้วยความเมตตาและกรุณาของอาจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนา นนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้แนวคิด หลักการ คำแนะนำ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์งานวิจัยอันเป็นพื้นฐานของการทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งการตรวจทาน ต้นฉบับ และให้คำแนะนำในการปรับแก้วิทยานิพนธ์จนสามารถพัฒนาให้เสร็จสมบูรณ์ได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบ ขอบพระคุณด้วยความเคารพมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้เป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ซึ่งประกอบด้วยรอง ศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธานานิติ ประธานกรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนากรดี คำยา กรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ความรู้ คำปรึกษา และความช่วยเหลือตามสมควรแก่โอกาสและความเหมาะสม ตลอดจนให้ คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงและแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ ชัดเจน และถูกต้อง ตามหลักวิชาการ

ขอกราบขอบพระคุณสำหรับคณาจารย์และนักวิจัยทุกท่านในสถาบันวิจัยสังคม และสถาบันเอเชียศึกษา ที่ได้จัดการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) นี้ขึ้นมา โดยได้กรุณา ถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ แนวคิด เพื่อให้บัณฑิตได้นำความรู้ด้านการพัฒนามนุษย์และสังคมนี้ไปใช้ผ่านการทำงานด้านการวิจัยและการพัฒนาทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และที่สำคัญคือให้โอกาสในการเข้า มาศึกษาในครั้งนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคม ที่คอยให้คำปรึกษาในการเรียนและอำนวยความสะดวก ในการประสานงานเกี่ยวกับการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ศึกษา รวมทั้งพี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ร่วมรุ่นใน หลักสูตรทุกคน ที่คอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำ ตลอดจนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งเอื้อ ประโยชน์ต่อการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ตำบลหนองทราย อำเภอพนมทวน จังหวัด กาญจนบุรี สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายทุกคน ตลอดจนชาวบ้านหนองสาหร่ายผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำวิจัย และคอยช่วยเหลือผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นประโยชน์ อย่างยิ่งสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดาและมารดาผู้ให้กำเนิด ที่ให้การสนับสนุนในด้านการศึกษา คำแนะนำ ตลอดจนเป็นกำลังที่ตีเสมอมา นับได้ว่าเป็นผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้ามีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตด้านการศึกษาเช่นครั้งนี้ เป็นต้น ขอโน้มรำลึกถึงพระคุณของท่านตราบนิจรันดร์ ทำยที่สุดนี้ ประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้ แต่ผู้ที่สนใจศึกษาและพัฒนาเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

กนกกาญจน์ เมืองแก้ว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย	5
ขอบเขตเชิงพื้นที่	5
ขอบเขตเชิงเนื้อหา.....	6
ขอบเขตเชิงเวลา.....	7
ขอบเขตเชิงประชากร.....	7
ประโยชน์ที่จะได้รับ	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 วิสาหกิจชุมชน	9
2.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน	9
2.1.2 รูปแบบ ประเภท และการตลาดของวิสาหกิจชุมชน.....	10
2.1.3 ปัญหาและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน	13

2.2 การพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	16
2.2.1 รูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง	19
2.2.2 วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	20
2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน	21
2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม	22
2.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	23
2.3.3 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน	25
2.3.4 การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน	27
2.4 ความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งตนเองในสังคมไทย	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	38
3.1 วิธีการวิจัยสนาม	38
3.2 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	38
3.3 เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล	39
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	41
บทที่ 4 ผลการศึกษา	43
“หนองสาหร่าย”กับการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็ง	43
รู้จักวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย	64
การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง	77
การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	93
ต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	102
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	111
สรุปผลการศึกษา	111
ข้อเสนอแนะ	119

ภาคผนวก.....	120
ภาคผนวก ก.....	121
ระเบียบข้อบังคับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย.....	121
ภาคผนวก ข.....	130
โครงสร้างคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย	130
บรรณานุกรม.....	132
ประวัติผู้เขียน.....	135

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 รูปแบบและประเภทของวิสาหกิจชุมชน.....	11
ตารางที่ 2 จำนวนหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย.....	43
ตารางที่ 3 จำนวนสมาชิกภายในวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	65
ตารางที่ 4 การพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	114

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ที่ทำการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย	64
ภาพที่ 2 พริกแกงเผ็ด (ชาย) และ พริกแกงส้ม (ขวา)	69
ภาพที่ 3 ผ้าพันคอทอมือ	70
ภาพที่ 4 ผ้าขาม้าทอมือ	71
ภาพที่ 5 ไล่เตียนดิน	72
ภาพที่ 6 ตัวอ่อนของไล่เตียนดิน	72
ภาพที่ 7 ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้จากเส้นพลาสติก	73
ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์สานจากเส้นพลาสติก	73
ภาพที่ 9 ทongs ม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่	74
ภาพที่ 10 น้ำดื่มชุมชน ตราสาหร่ายทอง	75
ภาพที่ 11 ปู่อินทรียัดเม็ด	76

บทที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเคยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในปี พ.ศ.2540 โดยเริ่มจากภาวะวิกฤตในสถาบันการเงิน และลุกลามไปยังธุรกิจอื่นเกือบทุกสาขา ส่งผลให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วทั้งประเทศ และทำให้อำนาจการซื้อและการบริโภคของประชาชนลดน้อยลง ภาคธุรกิจเกิดการชะลอตัว โดยที่หลายองค์กรรวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรมต้องลดการผลิตและมีการเลิกจ้างงานเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานในหลากหลายสาขาธุรกิจและอุตสาหกรรม ความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อลูกกลามกลายเป็นปัญหาสังคมทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานภาครัฐต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมให้ประชาชนสามารถสร้างอาชีพและพึ่งพาตนเองได้ โดยแนวทางหนึ่งคือการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อให้สามารถเติบโตอย่างเข้มแข็งและสามารถฟื้นตัวจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้อย่างยั่งยืน (คณะกรรมการวิชาการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ, 2559)

นอกจากนี้รัฐบาลในช่วงปี พ.ศ. 2540 ดังกล่าวยังได้กำหนดหลายนโยบายเพื่อช่วยเหลือประชาชนในการร่วมแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งนโยบายหนึ่งคือการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อลดปัญหาการว่างงานและการสร้างอาชีพหรือรายได้เสริมในครอบครัว วิสาหกิจชุมชนหมายถึงการประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากลเพื่อตอบสนองการพึ่งตนเอง และความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2552) หลังจากนั้นต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการที่ดำเนินการพิจารณาและหาแนวทางแก้ไขขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2546-2548 เป็นเวลาทั้งสิ้น 3 ปี เพื่อร่างพระราชบัญญัติที่เรียกว่า “พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน” โดยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ทำให้เกิดแรงผลักดันเป็นพระราชบัญญัติที่สามารถตราเป็นกฎหมาย และมีการประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาขึ้นในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2548 (อภิสิทธิ์ พรหมชัย และศุภลักษณ์ สุวรรณชฎ, 2554) วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นนโยบายสำคัญหนึ่งของรัฐบาลที่ช่วยเหลือชาวบ้านท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และทำความเข้าใจในการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ที่สำคัญวิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายจะช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนดี เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะดีขึ้น รวมถึงวิสาหกิจชุมชนยังมีแนวทางที่เน้นการร่วมเรียนรู้ ร่วมคิด และร่วมปฏิบัติ (กรมส่งเสริมการเกษตร., 2548) เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถสร้างอาชีพ สามารถดำรงชีพอยู่รอดได้ และสามารถรวมกลุ่มกันผลิตและขายสินค้าของชุมชนและผลักดันให้กลายเป็นธุรกิจชุมชนที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นตามลำดับ โดยนัยนี้จึงกล่าวได้ว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น ชุมชนจะต้องยืนหยัดด้วยลำแข้งของชุมชนเอง โดยอาศัยความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนพัฒนากลุ่มธุรกิจของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นให้มีความเจริญเติบโต ซึ่งเป็นพื้นฐาน

ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีชีวิตที่ดีขึ้นต่อไปบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2556)

อย่างไรก็ดีการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนตามแนวนโยบายของรัฐยังต้องเผชิญกับปัญหาการล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนไม่ประสบความสำเร็จนั้นแบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อวิสาหกิจชุมชนคือการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นของรัฐบาลก่อให้เกิดปัญหาชาวชนบทละทิ้งอาชีพการทำเกษตรกรรม และเน้นการทำงานเพื่อสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยทำให้แรงงานในชนบทเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม (จุลชีพ ชินวรรณโณ, 2542) นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่หันหน้าไปพึ่งนายทุนและอิงกับระบบทุนนิยมกันมากขึ้นส่งผลเสีย ทำให้เกิดการแข่งขันในการผลิตสินค้าและบริการ เมื่อวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นกำไรทางธุรกิจและให้นายทุนเข้ามามีการจัดการปัจจัยการผลิตทั้งหมด ทำให้วิสาหกิจชุมชนไม่สามารถอยู่ได้อย่างมั่นคงด้วยตนเองและเกิดภาวะหนี้สินได้ง่ายจากการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกทั้งหมด และปัจจัยภายในที่ส่งผลกระทบต่อความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน จากข้อมูลการจดทะเบียนกลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนนั้น พบว่าวิสาหกิจชุมชนมักจะไปกระจุกตัวอยู่ในรูปแบบที่คล้ายกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดภาวะการแข่งขันกันเองสูง และขาดผู้นำที่เข้มแข็งที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ กล้าคิดและกล้าตัดสินใจ การขาดกฎกติกาและระเบียบภายในกลุ่มที่ใช้เป็นเครื่องมือบริหารจัดการและควบคุมสมาชิก เป็นต้น (ณัฐวุฒิ แก้วสมบัติ, 2554) ปัจจัยความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวล้วนแต่เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อ การพึ่งตนเองของชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้นด้วย

จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นทำให้วิสาหกิจชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับกระแสการพัฒนาทางเลือกมากขึ้น เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้จึงมีเป้าหมายสูงสุดคือชุมชนและชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในแง่ของทุนและทรัพยากรของชุมชนตลอดจนการพึ่งพาตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งการจะพัฒนาไปสู่รูปแบบดังกล่าวนี้ต้องอาศัยทรัพยากรชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเป็นเครื่องมือในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อสะท้อนความต้องการของคนในชุมชน การที่ชุมชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้อาจสืบเนื่องมาจากชาวบ้านในชุมชนไม่ได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าการพึ่งตนเองคืออะไรและต้องปฏิบัติอย่างไร คอยหวังแต่พึ่งพาหน่วยงานภายนอกจนกลายเป็นชุมชนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือและดึงเอาศักยภาพของตนเองมาใช้ได้ เมื่อชุมชนถูกภายนอกครอบงำมากจนขาดอิสระในการดำเนินงาน จึงส่งผลให้ชาวบ้านไม่รู้ว่าควรจะต้องดำเนินการอย่างไรต่อไป เพื่อให้ตนเองและชุมชนพึ่งตนเองได้เมื่อไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอย่างเข้มแข็ง

แนวทางในการพึ่งตนเองเป็นหนึ่งในแนวทางการพัฒนากระแสทางเลือกที่มีการใช้พัฒนากันอย่างแพร่หลาย เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเน้นการพัฒนาที่ยึดเอาชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2540) ทั้งนี้การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันแบบเอื้ออาทร ซึ่งการพึ่งตนเองให้อยู่รอดได้นั้นควรจะเริ่มจากวิสาหกิจชุมชนที่เริ่มก่อตั้งมาจากความต้องการพื้นฐานของชุมชนและชุมชนเป็นเจ้าของวิสาหกิจ

ชุมชนร่วมกัน เพราะเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนนี้จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจในบริบทสังคมและชุมชนได้อย่างยั่งยืน ความสำคัญของแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองนั้นเป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความสำคัญตระหนักโดยเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีอาชีพ มีรายได้ และสามารถยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ไปสู่แนวทางการพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมแก้ไข และร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชน

การพึ่งตนเองในที่นี้ หมายถึงความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้นมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน นอกจากนี้การพึ่งตนเองต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล โดยในปัจจุบันมีเป้าหมายให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงและอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อีกทั้งลดการพึ่งพาจากภายนอกและหันมาพึ่งพากันเองภายในชุมชนภายใต้เศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน ทั้งนี้ถ้าหากชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ก็จะไม่สามารถขับเคลื่อนหรือยกระดับวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมั่นคง และสามารถกล่าวได้ว่าการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองน่าจะเป็นกลไกหนึ่งของการสร้างเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งเพื่อผลักดันกลไกการพัฒนาของชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้

ความพยายามดำเนินงานให้พ้นจากสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้รัฐบาลมุ่งเน้นการช่วยเหลือประชาชนให้มีอาชีพ มีรายได้ และพึ่งพาตนเองได้ เพราะถ้าหากเราสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้แล้วก็จะสามารถนำเอาศักยภาพของชุมชนมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้นได้ ยิ่งเมื่อมีการโน้มนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาเป็นอีกหนึ่งแนวทางปฏิบัติหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนและชาวบ้านสามารถช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ โดยความพอเพียงนั้นหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก (สกล ชาญสุทธิวารินทร์, 2560) การปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความคาดหวังว่าจะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนและชาวบ้านสามารถดำรงชีพแบบพอมีพอกินและสามารถยังชีพอยู่อย่างมีความสุขตามความเหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด

หากวิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินงานบนพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนโดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาจนสามารถดึงเอาศักยภาพของชุมชนมาใช้ได้อย่างเกิดผลต่อการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี พึ่งตนเองได้จากทุนชุมชนที่มีอยู่ วิสาหกิจชุมชนก็จะพัฒนาขีดความสามารถที่จะดูแลตนเองโดยใช้ทุนธรรมชาติ ทุนสังคมวัฒนธรรม และทุนทางปัญญาของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการ ทั้งนี้การที่วิสาหกิจชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องมีรูปแบบการพัฒนามบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง (จินตนา กาญจนวิสุทธิ, 2558) ในการพึ่งตนเองนี้มีเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่ง คือเป็นการพึ่งพากันเองภายในชุมชนและสามารถผลิตสินค้าบนเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนได้ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้ที่จะนำเอาทุนชุมชนที่ตนมีมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ตามบริบทชุมชนนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน

และการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชนเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและช่วยเสริมสร้างชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อีกด้วย

กระบวนการสำคัญที่เป็นกลไกไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น คือการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่ม กล่าวคือการมีส่วนร่วม หมายถึงความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกันไม่ว่าจะเป็นของบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินงาน เกิดการพัฒนา และเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งหลักการสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย หนึ่งการให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุดแต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของภาครัฐที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ สองการรับฟังความคิดเห็นเป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจ สามารถเกี่ยวข้องเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน การปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงาน สี่ความร่วมมือกันของทุกฝ่ายทั้งภาคประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสุดท้ายการเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ (การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม, 2553) หลักการเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญหนึ่งที่จะช่วยสร้างเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เข้มแข็ง

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนที่จะส่งผลให้การดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนงานหรือโครงการได้อย่างเกิดประสิทธิผล ซึ่งการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสำคัญที่จะส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนนำเอาศักยภาพที่มีของตนเองมาปรับใช้กับกลุ่มร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในที่นี้ควรเริ่มต้นจากการร่วมกันคิดเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน และร่วมกันรับผลประโยชน์ อันเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ และจะนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการโดยชาวบ้านภายในชุมชนนั้นสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุด ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาสังคมไทยให้ประชาชนได้มีอาชีพและมีรายได้เสริมมาเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่งานวิจัยนี้จะพยายามศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจกระบวนการดำเนินงานของชาวบ้านในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานชุมชนพึ่งตนเองนั้นจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะเป็นอีกแนวทางในการนำวิสาหกิจชุมชนที่ล้มเหลวไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งภายใต้เศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน ทั้งนี้ในปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ได้แปรสภาพไปเป็นวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อมที่ยึดเอาทุนมาเป็นหลัก ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่างก็ให้ความสำคัญกับตัวผลิตภัณฑ์และมุ่งเน้นไปในเชิงธุรกิจการตลาดที่หวังผลกำไรจนมิได้คำนึงถึงเป้าหมายหลักของการรวมกลุ่มกันในชุมชน เหตุนี้จึงไม่สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้

ร่วมกันและไม่รู้จักเอาทุนของชุมชนตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในชุมชนได้ การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนนอกจากจะช่วยเสริมความเข้มแข็งและเป็นต้นแบบ ให้แก่วิสาหกิจชุมชนที่ล้มเหลวนั้น ยังช่วยสร้างรายได้ และสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชนได้

ดังนั้นการพึ่งตนเองของชุมชนจึงเป็นกลไกและกระบวนการที่จะช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็ง ให้กับวิสาหกิจชุมชนจากการเรียนรู้ปัญหาจนก่อเกิดเป็นปัญหาและนำไปสู่การหาทางออกร่วมกัน ภายในชุมชน เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ที่สะท้อนรูปแบบ และกระบวนการในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่ม และชาวบ้านในชุมชนบนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งวิสาหกิจชุมชนนี้เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ก่อเกิดมาจากความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความต้องการในการที่จะพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนผนวกกับการนำเอาศักยภาพที่มีของตนบนพื้นฐานชุมชนพึ่งตนเองมาสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกระทั่งได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่น พ.ศ.2561 โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญในการดำเนินการ อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ผู้นำที่เข้มแข็ง กล้าคิดและกล้าตัดสินใจในการนำชาวบ้านและชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งตลอดจนส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกื้อกูลกัน ดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนบนหลักการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงสนใจในศึกษารูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านหนองสาหร่าย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองภายใต้สถานการณ์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ.2541-2560
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) เพื่อศึกษาต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากในพื้นที่นี้มีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนของชาวบ้านเพื่อนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนชุมชน ทั้งทุนทางสังคมวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ มาประยุกต์ใช้เพื่อการผลิตสินค้าและบริการ โดยวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายมีการรวมตัวกันของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่พยายามจะลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชนและใช้ศักยภาพของชุมชนเกิดประโยชน์สูงสุด

วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาในการทำมาหากิน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ อ้อย ปลูกผักเป็นอาชีพหลัก ทำให้ชาวบ้านต้องใช้สารเคมีทางการเกษตรในการเพิ่มผลผลิตจนนำไปสู่ภาวะการเกิดหนี้สิน ชุมชนจึงเริ่มใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนแม่บทชุมชนพร้อมกับการค้นหาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เพื่อนำมาแก้ปัญหาบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง ชาวบ้านในชุมชนจึงรวมกลุ่มกันพัฒนาอาชีพ ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต รวมถึงการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน และกองทุนต่าง ๆ ในชุมชน โดยเน้นการพัฒนาคนให้มีความเสียสละ เรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการให้เป็นหนึ่งเดียว วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายพยายามนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชนผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมานานมาประยุกต์ให้เข้ากันในการผลิตสินค้าและบริการ โดยเน้นการบริโภคและจำหน่ายกันภายในชุมชน หากเหลือจึงส่งขายชุมชนใกล้เคียง เช่น ทอผ้าขาวม้า ทำพริกแกงเผ็ด ทำไอศกรีมจากข้าวไรซ์เบอร์รี่ จักสานเส้นพลาสติก โรงสีข้าวชุมชน ปุ๋ยมูลไส้เดือน ซึ่งภายใต้การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายนี้ดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองได้ของชาวบ้านในชุมชน และการลดการพึ่งพาจากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยยึดหลักปฏิบัติที่ว่ากินสิ่งปลูกปลูกสิ่งที่กิน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น รอดพ้นจากภาวะหนี้สิน และนำไปสู่การออม เพราะฉะนั้นวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จึงมีความเหมาะสมต่อการเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- 1) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ.2541-2560
 - ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่นั้นตอนร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไข ร่วมรับรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล
 - ศึกษาวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่ายของชาวบ้านในชุมชน
- 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
 - ศึกษากระบวนการในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
 - ศึกษารูปแบบกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
 - ศึกษากระบวนการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
- 3) ต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน
 - ศึกษากระบวนการในการพึ่งตนเองของชุมชนภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ พอประมาณ ภูมิคุ้มกันที่ดี และมีเหตุผล 2 เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

- ศึกษากระบวนการการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม
- ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนและสมาชิก
- ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในอนาคตท่ามกลางสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน
- ศึกษาพฤติกรรมของชาวบ้านในชุมชน สมาชิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในความร่วมมือเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในการสร้างเสริมวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งในอนาคต

ขอบเขตเชิงเวลา

ศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงของวิสาหกิจชุมชนในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2541-2560 (ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจและภายหลังการใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540) เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสามารถเห็นถึงพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้อย่างชัดเจน ทั้งการพึ่งพาตนเอง และผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้สถานการณ์ในปัจจุบันยังคงเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวิสาหกิจชุมชนภายใต้บริบทการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองได้ของชุมชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการศึกษาถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งยังสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ถึงแนวทางการดำเนินงานเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างชัดเจน

ขอบเขตเชิงประชากร

สำหรับกลุ่มประชากรที่จะศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ

(1) **กลุ่มหน่วยงานราชการ** ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการและชุมชนในการดำเนินงานอย่างบูรณาการ ทั้งการอำนวยความสะดวก และการชี้แนะแนวทางในการดำเนินงานเพื่อผลิตสินค้าและบริการให้มีประสิทธิภาพ ประชากรกลุ่มนี้ประกอบด้วยพัฒนาการอำเภอพนมทวน และพัฒนาการตำบลหนองสาหร่าย และเกษตรอำเภอพนมทวน และเกษตรตำบลหนองสาหร่าย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองสาหร่าย และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย

(2) **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย** เพื่อให้การศึกษาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายสามารถบรรลุเป้าหมายในการศึกษาวิจัยในประเด็นกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนในการดำเนินงานภายใน กลุ่มประชากรเป้าหมายจะประกอบด้วยประธานวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จำนวน 10 คน

(3) กลุ่มผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน และชาวบ้านภายในชุมชนบ้านหนองสาหร่าย นับเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายที่สำคัญเพื่อศึกษาข้อมูลในประเด็นการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ทั้งโรงเรียนบ้านสระลุมพุก โรงเรียนบ้านหนองขุย โรงเรียนวัดปลักเขว้า วัดปลักเขว้า และวัดหนองขุย ซึ่งให้ความช่วยเหลือทั้งสถานที่ ความรู้และอุปกรณ์ในการผลิต รวมถึงกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วมและกระตุ้นแนวคิดการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ซึ่งประกอบด้วยกำนันตำบลหนองทราย ผู้ใหญ่บ้าน 8 หมู่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสระลุมพุก ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองขุย ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักเขว้า เจ้าอาวาสวัดปลักเขว้า และเจ้าอาวาสวัดหนองขุย และชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย

ประโยชน์ที่จะได้รับ

- 1) ทราบถึงรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ.2541-2560
- 2) ทราบถึงการดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) ต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านภายในชุมชนมีการดำเนินงานภายในกลุ่ม เพื่อผลิตสินค้าและบริการด้วยการนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชนและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เน้นการช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนมากกว่าการแข่งขันและผลกำไรทางธุรกิจ

วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง หมายถึง วิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำเอาทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อยังชีพและจำหน่ายภายในชุมชน โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและลดพึ่งพาภายนอกอย่างเหมาะสมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชุมชน

การพึ่งตนเอง หมายถึง การดำรงชีวิตตามบริบทชุมชน โดยอาศัยทุนที่มีอยู่ภายในชุมชน ทั้งทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางปัญญา เพื่อพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การที่ชุมชนสามารถกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยไม่หวังพึ่งพาภายนอก และไม่กระทบต่อวิถีการช่วยเหลือเกื้อกูลของชุมชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกภายในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันแก้ไข ร่วมกันติดตามและประเมินผล และร่วมกันรับผลประโยชน์ในทุก ๆ กิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโครงการและกิจกรรมที่กำหนดไว้

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยนี้มีประเด็นเชิงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความหมายและองค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน การพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน เป็นหน่วยผลิตหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้คนในชนบทได้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันในการประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อผลิตสินค้าและบริการร่วมกัน ทำการตลาดร่วมกัน และหารายได้ร่วมกัน ดังที่ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (2554, น. 45) ได้อธิบายว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยประกอบการที่มีกรรมสิทธิ์ร่วมกันคล้ายบริษัทหรือสหกรณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าวิสาหกิจชุมชนคือสถานประกอบการของชุมชน โดยมีคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบหรือเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้วิธีการจัดการธุรกิจที่ไม่สลับซับซ้อน รู้จักการทำงานร่วมกันเพื่อตนเองและเพื่อส่วนรวม ตลอดจนได้เรียนรู้ถึงการจัดการผลประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ผ่านการทำธุรกิจชุมชนโดยให้ชาวบ้านและชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสม วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นกระบวนการ ที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อ “การพัฒนาคน ชุมชน และท้องถิ่น” นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนยังมีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการรู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืนด้วย โดยมีแนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ดังนี้

2.1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน คือสถานประกอบการขนาดย่อมของชุมชน เพื่อการจัดการทุนของตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยวิสาหกิจชุมชนมีสมาชิกตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ประกอบการเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับที่ เสรี พงศ์พิศ (2552, น. 12) อธิบายว่าวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งในชุมชน มาร่วมมือกันทำอะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับการผลิต การแปรรูป การจัดการทรัพยากร การจัดการทุน การจัดการตลาด โดยมีการซื้อขายในลักษณะสหกรณ์ แต่แตกต่างกันที่ระเบียบและกฎเกณฑ์ ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเน้นการแบ่งปันและการช่วยเหลือกันมากกว่าการแข่งขันเพื่อสร้างกำไรสูงสุด วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นหน่วยที่ทำให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจ และไม่ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง เพราะวิสาหกิจชุมชนคือการทำงานที่เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนถูกพิจารณาว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยแก้ปัญหาความยากจนของสมาชิก และเป็นแนวทางที่จะสามารถสร้างฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เพราะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักใช้ทรัพยากรท้องถิ่นบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ทำให้พวกเขาสามารถพึ่งพาตนเองในระยะยาวได้อย่างมั่นคง อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนยังเป็นกิจการของชุมชนที่ดำเนินการโดยคนในชุมชนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวขึ้นมา เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน., 2542) หรือกล่าวโดยสรุปวิสาหกิจชุมชนก็คือการประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งทุนของชุมชนหมายความรวมถึงทรัพยากร ผลผลิตทางการเกษตร ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่น เช่นเดียวกับที่ พิทยา ว่องกุล (2555, น. 26) ระบุว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งทางด้านการผลิต การค้าและการเงิน สนับสนุนการสร้างรายได้และอาชีพ ส่วนด้านสังคมคือการผสมผสานสัมพันธ์เอาไว้ด้วยการให้ครอบครัวและชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบซึ่งกันและกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงอาจกล่าวได้ว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้เข้มแข็ง และจะสามารถช่วยลดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยมได้

ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนควรมีลักษณะสำคัญ คือจะต้องมีชุมชนเป็นเจ้าของและการผลิตควรจะเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน โดยใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากลเป็นฐานความรู้ในการผลิต โดยมีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน รวมถึงเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและทรัพยากรในชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคมแก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหาผลกำไรสูงสุด และมุ่งต่อการรักษาระบบนิเวศของชุมชน นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนยังมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาพื้นฐานด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ ปัญหาการผลิต ปัญหาการตลาด ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง หรือปัญหาการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมากเกินไป จนทำให้เกิดความยากจนและปัญหาอื่น ๆ ตามมา (เสรี พงศ์พิศ, 2552)

การศึกษานี้จะพิจารณาวิสาหกิจชุมชนในความหมายถึงการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีการร่วมหุ้นกันทำการผลิตสินค้าและบริการ ตลอดจนร่วมกันบริหารจัดการ โดยจะเน้นผลประกอบการเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน แต่ยังสนใจในประเด็นเรื่องของขนาดทุนและผลกำไรด้วยเช่นกัน เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถดำรงอยู่และสามารถต่อยอดไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ต่อไป

2.1.2 รูปแบบ ประเภท และการตลาดของวิสาหกิจชุมชน

รูปแบบของวิสาหกิจชุมชนสามารถจำแนกตามขอบข่ายของกิจการที่ประกอบการได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ *วิสาหกิจชุมชนที่ประกอบกิจการเดี่ยวหรือกิจการแบบครอบครัว* เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ประกอบกิจการที่มีการบริหารจัดการโดยผู้บริหารคนเดียวหรือครอบครัวเดียว โดยจะมีผลผลิต

มากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือหนึ่งการบริการก็ได้ และวิสาหกิจชุมชนที่ประกอบกิจการในรูปแบบเครือข่าย เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกิจการอื่น ๆ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนนั้นมี 2 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายภายในเป็นเครือข่ายที่มีการจัดการความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้าน/ตำบล และเครือข่ายภายนอกเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในระดับอำเภอ จังหวัดหรือภูมิภาค เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญมาก เพราะถ้ามีคนรวมกันตั้งเป็นองค์กรในชุมชนและเชื่อมโยงกันในตำบลหรือระหว่างตำบลก็จะเกิดพลังในการบริหารจัดการ ถ้ามีการจัดการที่ดีก็จะทำให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง เพราะจะมีการจัดการเรื่องการผลิต การตลาด หรือการบริโภคอย่างเหมาะสม ถ้ามีเครือข่ายกว้างก็จะทำให้จัดการการผลิตหลายอย่างได้คล่องตัว เช่น ถ้ามีการตั้งเป็นวิสาหกิจเลี้ยงไก่ในหมู่บ้านก็อาจจะสามารถขายหรือแปรรูปให้คนบริโภคได้ทั้งหมู่บ้าน แต่ถ้ามีหลายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในหลาย ๆ ชุมชนเลี้ยงไก่เหมือนกันและมีการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกันก็อาจจะทำให้สามารถทำการตลาดได้กว้างกว่าหรือทำให้ต้นทุนต่าง ๆ ในการผลิตถูกลง เช่น สามารถต่อรองราคาค่าอาหารไก่ ได้จากการที่รวมตัวกันซื้อคร่าวละจำนวนมาก (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550) รูปแบบการบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนจึงมีผลต่อกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ทั้งนี้แต่ละวิสาหกิจชุมชนจะมีการประกอบการตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจการของตน อย่างไรก็ตามในกรณีของวิสาหกิจชุมชนที่ประกอบกิจการในรูปแบบเครือข่ายยังมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาเกื้อกูลกัน โดยเชื่อมโยงกันในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมมือกันในด้านการจัดซื้อวัตถุดิบ หรือการทำการตลาดร่วมกัน แต่ในภาพรวมวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินทรัพย์ที่เป็นทุนของชุมชนนั้นให้เป็นสินค้าและบริการของชุมชนสร้างเศรษฐกิจของชุมชนสู่เป้าหมาย ซึ่งก็คือการพึ่งตนเองของชุมชน ดังนั้นรูปแบบและประเภทของวิสาหกิจชุมชนจึงมีผลต่อเป้าหมาย การผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบและประเภทของวิสาหกิจชุมชน

รูปแบบ/ ประเภท	ลักษณะเศรษฐกิจชุมชน			ลักษณะ การจัดการ
	ระดับพื้นฐาน	ระดับพัฒนา	ระดับก้าวหน้า	
ครอบครัว	ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ สมุนไพรไว้กินใช้เอง หมักน้ำปลากินเอง ทำยาสระผมใช้เอง	เกษตรผสมผสาน พืชสัตว์เศรษฐกิจ อุตสาหกรรมในครัวเรือน ฝีมือवाद สมุนไพร ดูแลสุขภาพ ท่องเที่ยว โฮมสเตย์	สามารถนำเอา เทคโนโลยีมา ประยุกต์ใช้เพื่อผลิต สินค้าและบริการ ส่งออกไปยังตลาด ชุมชนได้	ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ออม ดูแลสุขภาพ แผนชีวิต

ชุมชน และ เครือข่าย	โรงงานน้ำปลา โรงสีข้าวชุมชน โรงงานปุ๋ยชีวภาพ โรงงานอาหารสัตว์ กลุ่มออมทรัพย์	โรงงานแปรรูปยาง แป้ง ขนมจีน โรงสีข้าวชาวนา ข้าว อินทรีย์ โรงงานอาหารสัตว์ ปุ๋ย ชีวภาพ ท่องเที่ยววิถีค โสมสเตย์ นวด สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ สุขภาพ ธนาคารชุมชน (ระดับ เครือข่าย)	ขยายช่องทางทาง การตลาดได้เพิ่มมาก ขึ้น โดยขยายไปทาง ชุมชนหรือเครือข่าย วิสาหกิจชุมชน ใกล้เคียงเพื่อส่งออก สินค้าไปยังตลาดใน ระดับอำเภอ จังหวัด ต่อไป	ระบบวิสาหกิจ ชุมชน ระบบออม- ทุน ระบบสวัสดิการ ระบบสุขภาพ ชุมชน ระบบสิ่งแวดล้อม
ข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนแม่บทชุมชน				

ที่มา : เสรี พงศ์พิศ (2552, น. 24)

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าประเภทกิจการของวิสาหกิจชุมชนสามารถจำแนกจากเป้าหมายของการผลิตของกิจการได้เป็น 3 ประเภทโดยมีรูปแบบครอบครัว ชุมชนและเครือข่าย ได้แก่ **ระดับพื้นฐาน** คือวิสาหกิจที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดการผลิตหรือการให้บริการที่จะนำไปใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค มุ่งเน้นการลดรายจ่าย การประหยัดและออม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างพออยู่พอกิน ทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชน หรือเรียกว่าวิสาหกิจแบบพอเพียง คือผลิตเพื่อบริโภคและขายในชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยวิสาหกิจชุมชนพื้นฐานเป็นการผลิต 5 ประเภท คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย ซึ่งการผลิตทั้ง 5 ประเภทดังกล่าวอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านในชุมชนทั่วไปจะทำได้ **ระดับพัฒนา** คือวิสาหกิจชุมชนที่มีการขยายช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้นจากชุมชนตนเองไปยังชุมชนอื่น ๆ มีการประกอบการเพื่อให้เกิดการผลิตหรือการให้บริการเพื่อการลดรายจ่าย และมีส่วนเหลือสามารถนำไปแบ่งปัน แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายให้เกิดรายได้เพิ่ม หรือมีทุนเพิ่มในการประกอบการ อันจะนำไปสู่การอยู่ดีกินดีของครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชน และ **ระดับก้าวหน้า** คือวิสาหกิจชุมชนที่มีการขยายช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้นไปยังตลาดขายสินค้าทั่วไป มีการประกอบการทั้งภาคการผลิตและการบริการในลักษณะที่มุ่งการเพิ่มรายได้ไปสู่การขยายการลงทุนหรือขยายกิจการ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดสรรผลกำไรเพื่อสวัสดิการของชุมชน หรือเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์ สร้างความมั่งมีศรีสุขของครัวเรือน ชุมชน ดังนั้นลักษณะเศรษฐกิจชุมชนข้างต้นทั้ง 3 ระดับชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในเป้าหมายของกิจกรรมในแต่ละระดับได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามลดการพึ่งพาจากภายนอกในทุกระดับ ตารางข้างต้นจึงเป็นการจำแนกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้นในการดำเนินกิจกรรมและการพัฒนาไปในแต่ละระดับ โดยมีเป้าหมายคือทุกคนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ตลาดของวิสาหกิจชุมชนสามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะของตลาดและสถานที่ของกลุ่มลูกค้าที่วิสาหกิจชุมชนส่งสินค้าออกไปจำหน่าย โดยสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ **ตลาดพอเพียง** เป็นตลาดในท้องถิ่น โดยเป็นการผลิตสินค้าเพื่อขายหรือการบริโภคในครัวเรือน ชุมชน

เครือข่ายในท้องถิ่น เช่น การผลิตสบู่ ยาสีฟันสมุนไพรหรือยานวดสมุนไพร เพื่อขายให้คนในชุมชน หมู่บ้านหรือหมู่บ้านข้างเคียง เป็นต้น ตลาดผูกพัน เป็นตลาดที่มีข้อตกลงซื้อขายกันในระยะเวลาหรือปริมาณที่กำหนด ทำให้วิสาหกิจชุมชนมีตลาดรองรับที่แน่นอน เพราะผลิตตามคำสั่งซื้อและข้อตกลงที่มีกันไว้แล้วระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อโดยมีจำนวนการผลิต ราคาซื้อ-ขาย และวันรับสินค้าที่แน่นอน และตลาดบริโภค เป็นการผลิตเพื่อขายสินค้าและบริการในตลาดกว้างทั่วไป โดยเป็นตลาดเพื่อการแข่งขัน เช่น ผลิตยาสระผมว่านหางจระเข้ในนามของวิสาหกิจชุมชน และส่งขายตามร้านสะดวกซื้อทั่วไป ซึ่งมีสินค้าประเภทยาสระผมจากบริษัทผู้ผลิตขนาดใหญ่ที่มีตราเครื่องหมายการค้าเป็นที่รู้จักกว้างจำหน่ายอยู่ในร้านสะดวกซื้อดังกล่าวด้วย เป็นต้น (จินตนา กาญจนวิสุทธิ, 2558)

ในการศึกษาวิจัยนี้มองว่าวิสาหกิจชุมชนส่วนมากมีจุดมุ่งหมายการจัดตั้งโดยมุ่งเน้นกิจกรรมการพึ่งตนเอง โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นวัตถุดิบในการผลิต วิสาหกิจชุมชนควรเน้นการผลิตขั้นพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคของคนในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก และลดรายจ่ายจากการที่ต้องซื้อสินค้าและบริการจากภายนอกชุมชน วิสาหกิจชุมชนยังมีเป้าหมายพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้น ตลอดจนมีความสามารถในการจัดการหนี้สินได้ของคนในชุมชน นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนยังเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าและบริการ เน้นการสร้างประโยชน์ส่วนรวมแก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด และที่สำคัญคือวิสาหกิจชุมชนที่ดีจะมีการจัดทำแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ของสมาชิก เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน โดยในการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนควรสอดคล้องกับแผนของชุมชนหรือแผนของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสนับสนุนและเกื้อกูลกันทั้งในระดับชุมชน ระหว่างชุมชน และองค์กร อันจะนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปในระดับที่สูงขึ้นต่อไป แต่ควรจะต้องดำเนินการบนพื้นฐานความต้องการของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์และเต็มใจ

2.1.3 ปัญหาและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

ความคาดหวังต่อการสร้างวิสาหกิจชุมชนที่ดีคือจะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนด้วยการสร้างรายได้ ลดรายจ่าย สร้างการออม ให้แก่สมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนส่วนมากยังคงมีปัญหาหลายประการ ไม่เพียงแต่การดำเนินงาน การบริหารจัดการหรือการจัดกิจกรรม แต่ยังรวมถึงความไม่เข้าใจในวิถีของการพัฒนาที่ถูกต้อง ชาวบ้านถูกทำให้คุ้นเคยกับการพัฒนาแบบ “สงเคราะห์” คือเป็นผู้รับจากรัฐ จากหน่วยงานราชการหรือเอกชน ซึ่งนำ “โครงการ” ไปให้ชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2554, น. 30) สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนจำนวนมากไม่น้อยยังคงเคยชินกับวิถีการพัฒนาเช่นนี้ คืออาจจะรับโครงการมาโดยไม่เข้าใจ ไม่ยอมรับ และไม่ยอมมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน มาโดยตลอด

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการวางกฎระเบียบ การแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ การระดมทุน การแบ่งปันผลประโยชน์ ความเสียสละ ความสามัคคี ความร่วมมือของสมาชิกและครอบครัว การดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การควบคุมคุณภาพสินค้า การจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรม การพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนากิจกรรมและการตลาด การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของผู้นำและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน และการติดต่อ

ประสานงานกับภาคีและเครือข่ายต่าง ๆ *ปัจจัยภายในชุมชน* ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน วัฒนธรรมและประเพณี โครงสร้างประชากรในชุมชน การพัฒนาคนรุ่นใหม่ ทรัพยากรที่มีในชุมชน เกื้อหนุนต่อกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน การจ้างงานในชุมชนหรือรายได้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และการมีตลาดชุมชนรองรับ ตลอดจนการยอมรับของชุมชน และ *ปัจจัยภายนอกชุมชน* เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง นโยบายรัฐ เครือข่ายภาคี กลไกทางการตลาด และการคมนาคม เป็นต้น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550) ซึ่งสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญประการหนึ่ง คือการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนและคนในชุมชนล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความก้าวหน้าและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

แม้ว่าวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินการมาเป็นเวลาหลายปี แต่สำหรับประชาชนทั่วไปหรือแม้กระทั่งสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน ส่วนมากยังคงมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ยังไม่ชัดเจนนัก ในการวิจัยนี้จึงขอนำประเด็นสำคัญที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

1) *วิสาหกิจชุมชนเน้นการร่วมมือมากกว่าแข่งขัน* วิสาหกิจชุมชนเกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งในชุมชนมารวมมือกันทำอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูป การจัดการทรัพยากร การจัดการทุน การจัดการตลาด และการซื้อขาย ซึ่งวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญ คือมุ่งเน้นการแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากกว่าการแข่งขัน นำไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เกิดความร่วมมือร่วมใจ ไม่แตกแยก ไม่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ไม่ต่อสู้กันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง

2) *วิสาหกิจชุมชนเน้นความพอเพียง อยู่รอด ไม่ใช่ร่ำรวย* วิสาหกิจชุมชนเป็นทางรอดของคนที่ประสบปัญหา ทั้งปัญหานี้สิน การไม่พอกินไม่พอใช้ และการขาดแคลน ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาได้โดยการทำกินเองใช้เองแทนการซื้อ รวมตัวกันภายในชุมชนลงทุนลงหน้เพื่อผลิตบางอย่างจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ของใช้ในครัวเรือน น้ำยาล้างจาน หรือปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ ถ้าทำคนเดียวอาจจะลำบากเพราะต้องลงทุนมากกว่าที่คน ๆ เดียวจะหาได้ ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นการเริ่มต้นอย่างมั่นคง มีฐานคิด ฐานประสบการณ์ ฐานความรู้ ฐานทักษะที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการการผลิตและการตลาดที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของชุมชน

3) *วิสาหกิจชุมชนเน้นเป้าหมายสูงสุดคือความสุขไม่ใช่เงิน* วิสาหกิจชุมชนจะเน้นการดำเนินการเพื่อให้คนอยู่อย่างพอเพียงและสามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานของครอบครัวและชุมชนได้ โดยเอาความสุขเป็นเป้าหมาย ไม่เอาเงินเป็นเป้าหมาย จึงไม่ก่อให้เกิดความโลภ ไม่โกง ไม่เอาเปรียบคนอื่น มีความยุติธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการดำเนินการภายในชุมชน ทำให้ทำงานได้อย่างมีความสุข ไม่เครียด ไม่ทำให้หนักเกินกำลัง มีเวลาพักผ่อน มีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น มีความสงบสุขภายในครอบครัวและชุมชน

4) *วิสาหกิจชุมชนมุ่งทำเป็นขั้นตอน เริ่มจากบ้าน หมู่บ้าน ท้องถิ่นไปหาตลาดใหญ่* วิสาหกิจชุมชนเป็นการดำเนินการขั้นพื้นฐาน จึงเริ่มต้นจากง่ายไปหายาก จากเล็กไปหาใหญ่ ค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้สั่งสมประสบการณ์การทำงานจนเกิดทักษะ เกิดความชำนาญ สะสมทุน แล้วค่อยขยายการดำเนินการ เพิ่มปริมาณ เพิ่มคุณภาพ เพิ่มกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง ไม่ทำเกินตัว เกินความสามารถ เกินความต้องการของตลาด เพราะ ถ้าทำเป็นขั้นเป็นตอนที่ละเล็กที่ละน้อยที่สุดก็ขยายออกไปสู่ตลาดใหญ่ได้ ถ้าไม่ทำทีละขั้นเช่นนี้ก็มักจะมีปัญหา เริ่มทำใหญ่ ๆ แล้วเล็กลง ๆ จนกระทั่งเลิกล้มไปในที่สุด

5) *วิสาหกิจชุมชนต้องเรียนรู้ให้มากกว่าเลียนแบบ* ปัญหาความล้มเหลวประการหนึ่งของทำวิสาหกิจชุมชน เป็นเพราะคนที่ทำงานไม่ชอบเรียนรู้ ชอบเลียนแบบ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการตลาด ทำไปแล้วจะขายที่ไหนอย่างไร การเลียนแบบจึงเป็นเรื่องที่ต้องระวังให้ดี ถ้าหากทำเพียงเพื่อบริโภคหรือใช้เองแล้วค่อยปรับปรุงให้ดีขึ้นก็จะเป็นแนวทางที่ดี โดยให้ปรับประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับตนเองและท้องถิ่น การเลียนแบบอาจถือว่าเป็นขั้นต้นเพื่อการเรียนรู้ก็ได้ แต่การเรียนรู้จริงต้องเป็นวิธีการนำสิ่งที่ต้องการทำนั้นไปสู่การปฏิบัติ ทดลอง สรุบทบทเรียน แก้ไขปรับปรุงจากการปฏิบัติจริง ค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ มาประกอบเพิ่มเติม ทำให้ได้อะไรที่ดี อาจจะต้องลองผิดลองถูก เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง การเรียนรู้ที่ดีที่สุดมาจากการปฏิบัติของเราเองหรือของกลุ่มช่วยกันค้นหาและเรียนรู้ร่วมกัน

6) *วิสาหกิจชุมชนควรเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน* วิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งของการพัฒนาคนและพัฒนาชุมชน โดยมีเป้าหมายว่าทำอย่างไรให้คนอยู่อย่างมีความสุข มีกินมีใช้อย่างพอเพียง จึงไม่ได้เน้นที่ให้ขายได้มาก ๆ เพื่อให้ได้เงินมาก ๆ และที่สำคัญคือให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อม สุขภาพ ครอบครัว ความยุติธรรมในการแบ่งปันรายได้หรือประโยชน์จากการดำเนินการใช้แรงงานของสมาชิก วิสาหกิจชุมชนต้องสร้างความสมดุลให้ชีวิต ถ้ามีรายได้พอสมควรแต่ไม่รวย แต่สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี ครอบครัวมีเวลาให้กัน ชุมชนเข้มแข็ง และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือว่าเป็นทางที่ถูกต้องของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (เสรี พงศ์พิศ, 2554)

นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่กระจายการติดต่อเป็นแนวนอน และเป็นการผลิตและตลาดที่ไม่มีการผูกขาด การติดต่อค้าขายบนพื้นฐานการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรูปแบบของเครือข่ายแทนที่จะแข่งขันกัน อันเป็นแนวทางสำคัญที่วิสาหกิจชุมชนต่อการที่จะบรรลุถึง อีกทั้งรัฐบาลพยายามที่จะสนับสนุนและขยายวิสาหกิจชุมชน ด้วยการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนได้มีการจดทะเบียนกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อที่จะได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมในการเพิ่มทักษะและความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ทั้งการอบรมด้านการบริหารจัดการ การสนับสนุนด้านการตลาด ด้านการผลิตการออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอื่น ๆ โดยเป้าประสงค์ของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนก็เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้นำไปสู่วิถีแห่งความพอเพียงและวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2533) ดังนั้นการส่งเสริมจะครอบคลุมทุกด้านโดยภาครัฐจะพิจารณาส่งเสริมผ่านหน่วยงานภาคเอกชน และส่งเสริมผ่านส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาให้สมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

ในบริบทของแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคม ผู้ศึกษามีความเห็นที่ว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยธุรกิจย่อยหนึ่งของสังคมที่มุ่งตอบสนองทางเศรษฐกิจและช่วยเหลือชุมชนให้สามารถแก้ปัญหาความยากจน ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ แก้ปัญหาหนี้สินของประชาชนในชุมชน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิด และร่วมทำของคนในชุมชน จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาจนประสบความสำเร็จได้ โดยวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานและวงจรชีวิตของชุมชน จะทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนมีรายรับ

มากกว่ารายจ่าย ผลิตอาหารและปัจจัยพื้นฐานได้เอง ชุมชนไม่ควรรอรับความช่วยเหลือจากรัฐหรือจากภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยอาศัยแนวคิดในการพัฒนาชุมชนมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนในปัจจุบันยังต้องการความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อีกมากจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ควรจะเป็นการสนับสนุนหรือส่งเสริมที่ไม่สร้างเงื่อนไขของการพึ่งพาให้เกิดขึ้น ควรจะเน้นให้วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและเกื้อกูลกันในหมู่ภาคีเครือข่าย

2.2 การพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สังคมไทยในอดีตมีระบบเศรษฐกิจพอเพียงชีพ และถือได้ว่าเป็นการดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง แต่ในปัจจุบันเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลง ความทันสมัยทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่สามารถผลิตสินค้าและอาหารบริโภคเองด้วยวัตถุดิบที่หาได้ภายในท้องถิ่น ต้องเปลี่ยนมาเป็นบริโภคของนำเข้าจากภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น ทำให้วิถีชีวิต ความคิด และความ เป็นอยู่แบบดั้งเดิมค่อย ๆ เลือนหายไป จนทำให้ประชาชนในสังคมยุคปัจจุบันไม่สามารถจะพึ่งพาตนเองได้ ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จนกระทั่งเมื่อสังคมไทยเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับแนวคิดและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ส่งผลให้ประชาชนในทุกระดับตื่นตัวและหันมาปฏิบัติตามแนวทางการพึ่งตนเองให้เป็นไปตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ยากจนหรือมีหนี้สินและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้จากวิกฤตเศรษฐกิจได้หันกลับมาพึ่งพาตนเอง เลี้ยงดูครอบครัวได้อีกครั้ง หลักการพื้นฐานในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ที่เป็นแบบแผนสำคัญให้ประชาชนและชุมชนได้ปฏิบัติตาม ซึ่ง 3 ห่วงข้างต้น คือ (1)ความพอประมาณ หมายถึงความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ (2)ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ (3)ภูมิคุ้มกัน หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ในส่วนของ 2 เงื่อนไขเพื่อการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงคือเงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้รอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2552) หลักการดังกล่าวนี้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้คนไทยส่วนหนึ่งมองว่าการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องปฏิบัติตามหลักการหรือแบบแผนที่ทางหน่วยงานราชการกำหนด แต่ในความเป็นจริงแล้วการจะประสบ

ความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าชาวบ้านและชุมชนเข้าใจความหมายของการพึ่งตนเองได้มากน้อยเพียงไร แบบแผนที่ทางหน่วยงานราชการกำหนดมานั้นอาจจะใช้ได้และประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ชุมชนหรือหลาย ๆ วิสาหกิจชุมชน แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะประสบความสำเร็จเสมอไป หากไม่ประยุกต์ใช้อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชน จะเห็นได้ว่าหลักการข้างต้นมีแนวโน้มให้ประชาชนที่หันมาพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น มากกว่าพึ่งพาจากภายนอก วิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มพยายามยึดถือและปฏิบัติตามแบบแผนแนวคิดและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีอาชีพและมีรายได้เพียงพอที่จะไปเลี้ยงดูครอบครัวได้ด้วยการกระตุ้นให้ชาวบ้านทุกคนหันมาสนใจในการผลิตสินค้าที่เน้นการบริโภคร่วมกันภายในชุมชน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนหมุนเวียนได้อย่างเป็นระบบและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้นอีกด้วย

สำหรับงานวิจัยนี้ได้มองการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองการพัฒนาที่เริ่มจากระดับฐานรากที่เข้มแข็ง โดยอาศัยหลักการและแบบแผน 3 ห่วง 2 เงื่อนไขดังกล่าวแล้วข้างต้น รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ของประชาชนในชุมชน อย่างไรก็ตามแนวคิดที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ควรจะประกอบด้วยการพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ คือการนำความรู้สมัยใหม่มาประยุกต์และปรับใช้ภายในชุมชนแต่จะต้องเลือกใช้โดยไม่ให้เกิดอันตรายต่อชุมชนในอนาคต

โดยหลักการปฏิบัติแล้วการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยชาวบ้านเองจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชาวบ้านสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอก และมีเป้าหมายสูงสุดในการพึ่งพาตนเองได้ของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรก็ตามในประเด็นการพึ่งตนเองของชาวบ้านและชุมชนนั้นมีความหมายที่ถูกนำไปใช้ปฏิบัติในลักษณะที่แตกต่างกันตามบริบทของหน่วยงานหรือองค์กร ดังนี้

ความหมายการพึ่งตนเองในมิติของหน่วยงานราชการ

(กรมส่งเสริมการเกษตร., 2548) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไว้ว่าการที่ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการจัดทำแผนชุมชน โดยพยายามให้ชุมชนได้รู้จักตัวเอง ทำให้ชุมชนอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ปัญหาสังคม สามารถคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระ ไม่ถูกครอบงำ หลุดพ้นจากวิถีแบบพึ่งพาทนจากภายนอก และหันมาพึ่งพาตนเองเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งเกิดการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

(กรมการพัฒนาชุมชน., 2542) ได้ให้ความหมายของชุมชนพึ่งตนเองว่า หมายถึงการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมในด้านใดอย่างหนึ่งอยู่บนพื้นฐานการสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ หากสิ่งใดเกินกว่าความสามารถของประชาชน เช่น ทางด้านวิชาการและวัสดุ อุปกรณ์หรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่จำเป็น รัฐบาลยอมเข้าให้การช่วยเหลือเพื่อให้โครงการและกิจกรรมของราษฎรบรรลุผลด้วยดี ทั้งนี้โดยวิธีการทำงานร่วมกับประชาชน หมายถึงร่วมคิด ร่วมปรึกษา และร่วมกันทำ ไม่ใช่ทำให้ประชาชนแต่ฝ่ายเดียว

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2541) ได้ให้ความหมายของชุมชนแบบพึ่งตนเองว่า หมายถึงการผลิต การแปรรูปสินค้าและการบริการ โดยมุ่งหวังผลกำไรในรูปตัวเงิน และใน

ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงความพึงพอใจที่แม้ว่าจะได้เงินน้อยลง แต่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน ดำรงอยู่อย่างรู้จักสามัคคี รวมถึงการค้าและการบริการที่เป็นการตัดสินใจดำเนินการของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน

ความหมายการพึ่งตนเองในมิติของนักวิชาการ และองค์การพัฒนาเอกชน

พึ่งตนเองไว้ว่าการที่จะสามารถพึ่งตนเองได้นั้น ชาวบ้านและชุมชนต้องเรียนรู้ศักยภาพของตนเอง นำทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมาจากพื้นฐานความต้องการของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง (จินตนา กาญจนวิสุทธิ, 2558)

ชุมชนพึ่งตนเองว่า หมายถึงการพัฒนาขีดความสามารถที่ชาวบ้านและชุมชนจะดูแลตนเอง โดยใช้ทุนธรรมชาติ ทุนสังคมวัฒนธรรม ทุนทางปัญญาให้มากที่สุด พึ่งตนเองและพึ่งกันเอง มีความเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันที่ดี จนไม่ได้รับผลกระทบจากความผันผวนในสถานการณ์ของสังคมและของโลก (เสรี พงศ์พิศ, 2548)

การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยหลักการในการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งตนเองทางจิตใจ และการพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2538)

ความหมายการพึ่งตนเองในมิติทางเศรษฐศาสตร์

ชุมชนพึ่งตนเองว่า หมายถึงการยึดหลักเอาเศรษฐกิจชุมชนเป็นฐานเป็นเป้าหมายและศูนย์กลาง มีการบริหารจัดการด้วยตนเองและมีอิสรภาพอย่างแท้จริง อีกทั้งมีการนำเอาทุนชุมชนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชน (พิทยา ว่องกุล, 2556)

พึ่งตนเองโดยจะเน้นในเรื่องการพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยี เนื่องจากปัญหารากฐานเศรษฐกิจไทยอยู่ที่การขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความล่มสลายของเศรษฐกิจชนบท รวมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขโดยให้เพิ่มงบวิจัยและพัฒนา และส่งเสริมการจัดตั้งระบบสหกรณ์ และจะนำเอาเทคโนโลยีมาผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างเหมาะสม (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพ็ชร, 2542)

ชุมชนพึ่งตนเองในเชิงธุรกิจนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำมาประยุกต์ใช้ได้กับองค์กร คือ ระดับแรก เน้นถึงการดำรงอยู่ของกิจการหรือความอยู่รอดในธุรกิจระดับที่สอง มีการทำงานกับคู่ค้าในห่วงโซ่ธุรกิจเพื่อการพัฒนาและยกระดับผลิตภาพ และระดับที่สาม มีการทำงานแบบข้ามภาคส่วนเพื่อการพัฒนาขีดความสามารถทางการแข่งขันในระยะยาว จึงเห็นได้ว่าในเชิงธุรกิจนั้นการพึ่งตนเองก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน (พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2560)

ดังนั้นการพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ หมายถึงการที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ชุมชนได้รู้จักตัวเอง เรียนรู้ศักยภาพของตน รู้จักชุมชน และรู้เท่าทันโลก เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ ชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระ ไม่ถูกครอบงำจากภายนอก รวมทั้งเกิดการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง ความหมายดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการ

พึ่งตนเองว่าให้ความสำคัญกับประเด็นที่มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะดูแลและพึ่งพาตนเองได้ โดยคนในชุมชนควรมีความรับผิดชอบในชีวิตและการดำรงชีวิตของตน ซึ่งหากทุกคนถือเป็นความรับผิดชอบและมีความสามารถที่จะดูแลตนเองให้อยู่รอด ก็จะไม่เป็นภาระหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมในที่สุด ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลไม่รับผิดชอบหรือไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองแล้ว ก็จะทำให้สร้างความเดือดร้อนถึงผู้อื่น เป็นภาระ และเป็นปัญหาต่อสังคม ดังนั้นการพึ่งตนเองจึงเป็นการดำรงชีวิตที่เหมาะสม เพราะเป็นชีวิตที่ไม่เบียดเบียนกันและกัน และยังเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งให้สังคมสามารถพัฒนาและดำเนินไปอย่างมีความสุขและมั่นคง

2.2.1 รูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง

แนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนและการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจไม่ใช่แนวคิดใหม่ แต่ปรากฏเด่นชัดในกระบวนการพัฒนาสังคมไทยในช่วงภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ปี พ.ศ.2540 รัฐบาลและนักวิชาการต่างพากันออกมาเสนอแนวคิดและแนวทางแก้ไขปัญหาการว่างงาน และเศรษฐกิจที่ตกต่ำ โดยแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล คือการให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อนำเอาทรัพยากรและทุนของชุมชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผลิตและแปรรูปหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อสร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้การพึ่งตนเองของชุมชนสามารถจำแนกได้ตามลักษณะและเงื่อนไขของการพัฒนาได้เป็น 5 ด้านด้วยกัน ดังนี้

1) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self-reliance) หมายถึงการมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เป็นการรู้จักใช้เทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายรวมถึงความรู้และเทคโนโลยีดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” มาผลิตสินค้าและบริการภายในชุมชน ดังนั้นการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีนี้ไม่ได้หมายถึงการพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการนำเอาเทคโนโลยีแบบชาวบ้านมาประยุกต์ใช้เพื่อให้การผลิตสินค้ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

2) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance) หมายถึงความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควร และสามารถดำรงอยู่บนความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานได้ เนื่องจากเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันต่างจากเศรษฐกิจชุมชนแบบเดิมอย่างมาก ลักษณะการค้าขายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันจึงถือว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นสำคัญ

3) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource self-reliance) ทรัพยากรธรรมชาติหมายถึงสิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้จากธรรมชาติ การพึ่งตนเองได้ทางธรรมชาติจึงเป็นความสามารถในการใช้ประโยชน์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมสลายหรือหมดสิ้นไป อีกประการหนึ่งคือการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วภายในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาจจะไปสู่การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน รวมถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่จะทำให้ชุมชนได้เปรียบในเรื่องของทุนชุมชนในการผลิตสินค้าและบริการ

4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self-reliance) หมายถึงการมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเองในการป้องกันกิเลสตัณหาไม่ให้โลภ โกรธ หลง หรืออยากได้อะไรก็มีเงินเกินความสามารถของตนเองถือว่าจิตใจเป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถร่วมกันพัฒนาชุมชนได้อย่างมั่นคงบนพื้นฐานการพึ่งตนเองได้ของชุมชน

5) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self-reliance) หมายถึงสภาวะการณ์ที่สังคมมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำประชาชนในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองทางสังคมเป็นอีกแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากมิติต่าง ๆ ทั้งด้านการสร้างสรรค์ ด้านการปลดปล่อยสังคม และด้านการ พัฒนาคุณค่า ศักดิ์ศรี จิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์ อีกทั้งด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และด้านอุดมการณ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข (พิทยา ว่องกุล, 2556)

ทั้งนี้ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้นต้องเริ่มจากชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมโดยมุ่งเน้นให้ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และใช้ทุนชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อชุมชนรู้จักนำทุนเหล่านี้มาใช้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก็จะช่วยสร้างเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เมื่อชุมชนเกิดความเข้มแข็งก็จะสามารถพึ่งพาตนเองได้ การนำแนวคิดการพึ่งตนเองมาใช้ในการวิจัยนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและพลังในการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนสามารถอยู่รอดได้โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

2.2.2 วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในมุมมองขององค์กรภาครัฐเป้าหมายหลักของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนก็เพื่อเป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง รัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการสร้างโครงการต่าง ๆ ให้กับวิสาหกิจชุมชนเป็นจำนวนมาก ประเด็นสำคัญคือทำอย่างไรรัฐบาลจะไม่ต้องสูญเสียเงินลงทุนที่ได้นำมาผลักดันวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้ และทำอย่างไรวิสาหกิจชุมชนจึงจะสร้างขีดความสามารถของตนเองให้สามารถพัฒนาสินค้าและ การบริการได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ แต่เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนยังขาดความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองด้านการดำเนินธุรกิจ เช่น ปัญหาด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการผลิตสินค้า และปัญหาการรวมกลุ่มที่สามารถพัฒนาธุรกิจให้เติบโตได้นอกจากนี้ยังพบว่าวิสาหกิจชุมชนยังขาดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้นจึงเป็นโจทย์ที่สำคัญว่าวิธีการใดที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้และสามารถพลิกฟื้นความยากจนของชุมชนบนพื้นฐานการพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ด้วยการนำทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาดำเนินการโดยใช้รูปแบบการจัดการที่เหมาะสม โดยคนในชุมชนจะต้องสามารถทำให้ทรัพยากรของชุมชนเกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นและนำมาเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ (กัญญามาน อินทหว่าง สุพจน์ อินทหว่าง และอภิชาติ วรรณภีระ, 2554) โดยเน้นการพยายามจะพัฒนาให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตสินค้าและบริการที่สามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนของชุมชนมาใช้ให้เกิด

ประโยชน์ และลดการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกทั้งเทคโนโลยีและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตอย่างเหมาะสม

เสรี พงศ์พิศ (2555) ได้อธิบายวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองว่าต้องเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก และมีเป้าหมายที่จะลดการพึ่งพาจากภายนอก โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าและบริการ เช่นเดียวกับ พิทยา ว่องกุล (2554) ที่ระบุว่าวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้นเป็นรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนในอุดมคติที่เป็นเป้าหมายสูงสุดที่แต่ละวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายนี้ให้ได้ เพื่อให้กลุ่มสามารถอยู่รอดได้แม้จะเจอกับภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำมากเพียงไร การพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนถือเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนที่จะพัฒนาต่อยอดไปในอนาคต

สำหรับการศึกษานี้จะพิจารณาวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองในความหมายที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนและทุนของชุมชนมาผลิตเป็นสินค้าและบริการเพื่อยังชีพและจำหน่ายภายในชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ความพยายามพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนกลายเป็นแนวทางและความหวังใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม และการมีส่วนร่วมของชุมชน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างเสริมความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันการพึ่งตนเองได้จะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความภาคภูมิใจ (สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ, 2554) ดังนั้นการพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนจึงถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ดังนั้นในการศึกษาการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเน้นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เพื่อผลลัพธ์การพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชน และนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน

ในกระบวนการพัฒนาชุมชนการมีส่วนร่วมของชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน เช่นเดียวกับการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้นต่างก็ดำเนินงานบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก เพื่อช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามภาครัฐและภาคประชาชนควรมีส่วนร่วมด้วยในการบริหารจัดการงานพัฒนาชุมชนและพัฒนาสังคม เพื่อให้ต่างฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและความต้องการไปพร้อมกัน ประชาชนจะได้มีโอกาสได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการร่วมทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นหลักประกันที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกคนสามารถจะพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของคนในชุมชนได้

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษคำว่า “participation” หรือการมีส่วนร่วม หมายถึงการที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดการต่อรองอำนาจไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดการปรับปรุงสภาพทางสังคมในชุมชนสอดคล้องกับ (บวรศักดิ์ อูวรรณโณ และคณะ, 2554) ที่ได้กำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมในเชิงการเมืองของประชาชนว่าเป็นกระบวนการที่รวบรวมเอาความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่าง ๆ ของสาธารณชนไว้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน อันเป็นความหมายในเชิงกว้างที่ครอบคลุมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

การมีส่วนร่วมด้านการพัฒนาไว้ว่า คือกระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน หรือติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ (ยุพาพร รูปงาม, 2545) เช่นเดียวกับที่ (จุฑาธิ์ กังวานภูมิ, 2554) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึงผู้เข้าร่วมจะต้องรู้จักใช้อำนาจและสามารถควบคุมกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการนั้นได้ จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างเงื่อนไขและเหตุปัจจัยให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของภาคประชาชนในระดับที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

การมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันในเชิงการเมืองและการพัฒนาสังคมไว้ว่า

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาสังคม เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น คือการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตลอดจนสามารถควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถในการ

พัฒนาของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546)

ในการศึกษานี้จะพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนในความหมายถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชน โดยการร่วมกันแสดงความคิดเห็น ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันทำ ร่วมกันติดตามประเมินผล ร่วมกันแก้ไขและร่วมกันรับผลประโยชน์ในทุก ๆ กิจกรรมการพัฒนาของชุมชนด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนา การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จะได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากันหรือมั่นใจได้ว่า สามารถสร้างหลักการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงประเด็นและสถานการณ์หรือปัญหาด้านการพัฒนาของชุมชน

2.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่ามี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือถ้าหากประชาชนยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเองเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ประชาชนได้รู้จักวิธีการคิดและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักที่จะนำเอาปัจจัยหรือข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจนแต่มีกำลังแรงงานของตนเองที่สามารถเข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและร่วมปฏิบัติงานจะทำให้ประชาชนสามารถคิดหาต้นทุนและจัดการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานกิจกรรมอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วประชาชนย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่า งานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีและได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร หากเกิดผลกระทบทางลบการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในอนาคตต่อไปอาจจะประสบปัญหาในการดำเนินงานเช่นเดิม โดยไม่ได้มีการเตรียมการแก้ไขปัญหาไว้ก่อนล่วงหน้า (โกวิท พวงงาม, 2545)

จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมข้างต้นเห็นได้ว่า ในทุก ๆ ขั้นตอนนั้นต้องอาศัยการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อระดมความคิดเห็น แสดงความคิดเห็น ตลอดจนหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยให้ชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างเข้มแข็งและแก้ไขปัญหได้อย่างตรงจุด เพราะเมื่อเกิดปัญหาสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มก็สามารถร่วมกันคิดและร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดจึงไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก

การดำเนินงานของกลุ่มบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อีกด้วย

ในงานวิจัยนี้ได้นำขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนของ (ยุทธพงษ์ เข้าประมงค์, 2555) มาใช้ในการศึกษาโดยเริ่มจาก

1) มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการเพื่อนำไปสู่การร่วมกันตัดสินใจ

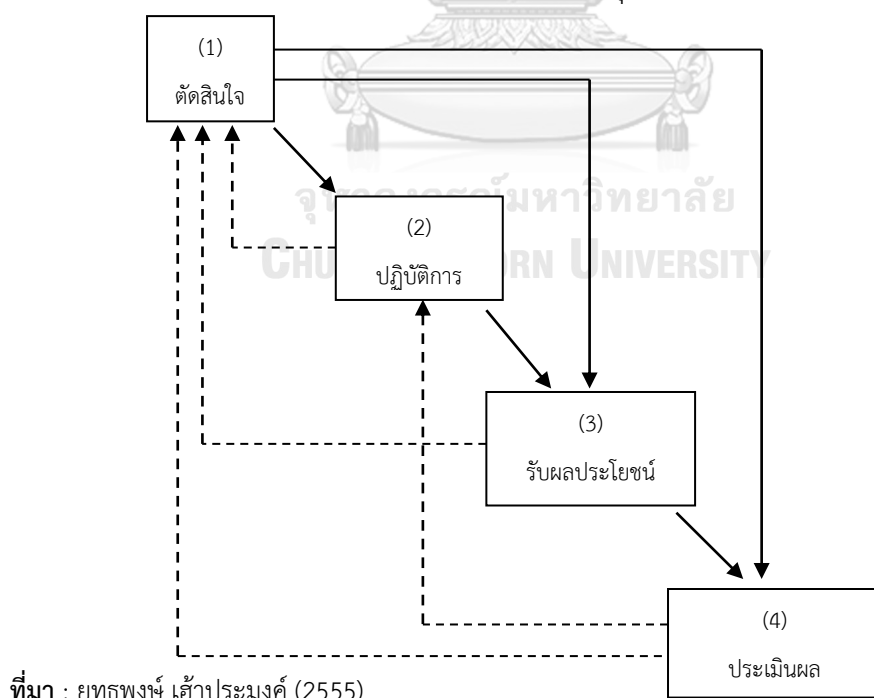
2) มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้ภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน

3) เป็นขั้นตอนที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาในชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

4) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมประเมินผลว่าการปฏิบัติงานและกิจกรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

ขั้นตอนเหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้สามารถเข้าใจการดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองได้และนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ดังรายละเอียดในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

———— หมายถึง การส่งผลโดยตรง

----- หมายถึง การส่งผลย้อนกลับ

จากแผนภาพข้างต้นเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ ขั้นตอนนั้นมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนของการตัดสินใจจะมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากการตัดสินใจส่งผลต่อการวางแผนปฏิบัติงาน และการปฏิบัติงานจะมีผลต่อไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผล ในขณะเดียวกันชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างครบถ้วน อีกทั้งจะยังช่วยให้กลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างเข้มแข็ง อย่างไรก็ตามกระบวนการมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิภาพได้นั้น นอกจากประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันแล้วในหลายกรณีวิสาหกิจชุมชนที่ยังด้อยศักยภาพหรือประสิทธิภาพยังอาจจะต้องอาศัยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุก ๆ หน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานมีศักยภาพสูงสุด

2.3.3 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนนอกจากจะอาศัยความร่วมมือของประชาชนในชุมชนแล้วยังอาจจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภายนอกชุมชน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสิ่งที่เป็นจำเป็นหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยนับเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนนั้นประสบความสำเร็จและสามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยความร่วมมือของหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกกับชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนควรมีหลักการสำคัญ ดังนี้

- 1) ชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคลให้ได้มากที่สุด
- 2) ชุมชนควรจะต้องจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิดมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากต่อหน่วยงานภายนอก เพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว
- 3) การสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความซื่อสัตย์ ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับหน่วยงานภายนอกในการที่จะเข้ามาสนับสนุนหรือส่งเสริม
- 4) การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่องแก่สมาชิกภายในกลุ่ม เป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ ความคิดเป็นของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้นในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน
- 5) การทำงานเป็นทีมของสมาชิกภายในกลุ่มสามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาหรือชุมชนได้
- 6) การสร้างพลังชุมชนจากการรวมกลุ่มการทำงานของวิสาหกิจชุมชน จะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ประลอง ครุฑน้อย, 2554)

เมื่อชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจกรรมโดยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงาน การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกอาจจะมีผลน้อย และควรจะให้เกิดขึ้นเฉพาะในประเด็นหรือสิ่งที่เป็นเท่านั้น อีกทั้งควรสนับสนุนเมื่อมีความจำเป็นหรือเป็นเงื่อนไขที่จะสนับสนุนให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมี

ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการดำเนินงานของประชาชนในชุมชนนอกจากจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญแล้ว ยังต้องแสดงออกอย่างถูกวิธีอีกด้วย การแสดงออกในการมีส่วนร่วมสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทชุมชนในการบริหารจัดการการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน

ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง วิธีปฏิบัตินี้เป็นแนวทางที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตามเมื่อสมาชิกภายในกลุ่มร่วมมือและร่วมใจกันในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม อีกทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่หลากหลาย วิสาหกิจชุมชนพยายามจะผลักดันให้เกิดในการดำเนินงานภายในกลุ่ม แต่ส่วนน้อยที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมมาเป็นกลไกสำคัญนั้นควรพิจารณาและต้องดำเนินการอย่างถูกวิธี โดยต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นสำคัญ ดังนี้

1) การเข้าร่วมประชุมอภิปรายเป็นการเข้าร่วมแก้ปัญหาหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้สาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนาภายในชุมชน เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนภายในชุมชนหรือภายในวิสาหกิจชุมชน

2) การถกเถียงเป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบถึงผลดีและผลเสียในกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือภายในวิสาหกิจชุมชน

3) การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนในชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มต้องร่วมเป็นกรรมการ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และร่วมในการตัดสินใจวางแผนในชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน

4) การให้ประชาชนในชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างทั่วถึงเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทุกประเด็น

5) การประสานงานร่วม เป็นวิธีที่ประชาชนในชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือก ตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหารชุมชนเพื่อพัฒนาไปเป็นภาคีเครือข่ายระหว่างชุมชนและวิสาหกิจชุมชนในอนาคต

6) การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มทุกคนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวมในชุมชนและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน

7) การรายงานผลการดำเนินงานเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนหรือสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้ทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่ (สถาบันพระปกเกล้า, 2557)

ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในการที่จะทำให้อวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้นกระบวนการการมีส่วนร่วมควรครอบคลุมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันติดตามประเมินผล ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมกันรับผลประโยชน์ในทุก ๆ กิจกรรม เพราะจะช่วยให้ชาวบ้านหรือสมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ปัญหาของกลุ่มและคิดหาทางออกร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงเป็นรากฐานสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบพึ่งพาตนเองได้ในท้ายที่สุด

2.3.4 การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้าใจในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทยนับว่ามีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความไม่ชัดเจนในนิยามของคำว่าชุมชน ดังที่ได้มีการโต้แย้งกันมากพอสมควรว่า “ชุมชน” เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทยหรือไม่ หรือชุมชนเป็นเพียงนิยามที่นักวิชาการได้นำแนวคิดทฤษฎีของตะวันตกมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมไทย ซึ่งผลแห่งความพยายามของนักวิชาการกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้สะท้อนออกมาในรูปของการนำเสนอภาพของชุมชนไทยโดยมองผ่านหมู่บ้านในยุคแรก ๆ ผลงานลักษณะนี้มักจะเป็นงานของนักมานุษยวิทยาที่ใช้แนวคิดในเรื่องโครงสร้างหน้าที่เป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยได้พยายามสะท้อนภาพของหมู่บ้านไทยในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม อันประกอบด้วยประเพณี ความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นอิสระจากสังคมภายนอก โดยมองว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นหลัก ภาพลักษณ์ของหมู่บ้านไทยที่สะท้อนออกมาในงานเขียนของนักวิชาการในแนวนี้สะท้อนให้เห็นถึงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาชุมชนตามแบบอุดมคติของสังคมประเพณีกับสังคมสมัยใหม่ โดยสังคมประเพณีจะมีภาพลักษณ์ของสังคมที่คนมีความสัมพันธ์กันแบบใกล้ชิดเป็นเครือญาติ ซึ่งจะต่างจากสังคมสมัยใหม่ที่มีความสัมพันธ์ซับซ้อน ทุกคนสัมพันธ์กันแบบเป็นทางการ

นักมานุษยวิทยาท่านหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่าชุมชนเป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่ในภาษาไทย เพราะไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 ต่อมารัฐได้ใช้คำว่าชุมชนอย่างแพร่หลายหลังจากที่มีการตื่นตัวในเรื่องการพัฒนา โดยในปี พ.ศ.2505 ได้ตั้งกรมพัฒนาชุมชนขึ้นมาทำหน้าที่พัฒนาชนบท ซึ่งแน่นอนว่าความพยายามที่จะพัฒนาชนบทในรูปแบบของรัฐไม่ได้มีแนวคิดในเรื่อง “ความเข้มแข็งของชุมชน” แต่อย่างใด หากแต่เน้นการกระตุ้นให้มีการพัฒนาการผลิตภาคเกษตรให้มีส่วนเกินเพื่อส่งขายเป็นสินค้าออกตามความต้องการของตลาดโลก ซึ่งมีความต้องการสินค้าเกษตรค่อนข้างสูงในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อนำเงินเข้าประเทศมาเพิ่มทุนในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม โดยนัยนี้หมู่บ้านหรือชุมชนชนบทในสายตาของรัฐ จึงเป็นเพียง “ตัวประกอบ” หรือเป็นเพียงจักรกลในฐานะผู้ผลิตส่วนเกินในรูปของสินค้าเกษตรกรรมที่ช่วยทำรายได้ให้รัฐ มากกว่าจะเป็นองค์กรทางสังคมที่จะสามารถดำรงอยู่อย่างมีอิสระในกระบวนการพัฒนาประเทศ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535)

กระบวนการพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรม ได้ส่งผลให้มีการ “ตีค่า” หมู่บ้านหรือชุมชนทว่าเป็นสังคมที่ล้าหลัง ไม่เจริญ และจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งกลไกการพัฒนาที่จะทำให้หมู่บ้านหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา คือการสร้างกลไกต่าง ๆ ผ่านองค์กรของภาครัฐ เพื่อให้หมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตามความหมายของรัฐมากกว่าจะเป็นความพยายามที่จะสร้างการเริ่มต้นการพัฒนาด้วยคนภายในชุมชนเอง โดยนัยนี้การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในฐานะที่เป็นองค์กรทางสังคมที่มีความเป็นอิสระที่จะกำหนดชะตากรรมในด้านเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง จึงไม่ใช่ประเด็นที่ได้รับความสนใจศึกษาจากกลุ่มนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย แต่เป็นแนวทางที่ตรงกับแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ที่พยายามแสดงความคิดเห็นโดยผ่านการศึกษาวิจัยหมู่บ้านในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ จนได้

ข้อสรุปร่วมกันว่าสังคมหมู่บ้านมีประวัติความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเพื่อเกื้อกูล มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองได้ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรม มีการจัดองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง มีผู้นำที่มีคุณธรรม มีกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยผ่านกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ ข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่สำคัญของนักวิชาการกลุ่มนี้ ได้แก่ การเข้ามาแทรกแซงของรัฐทำให้หมู่บ้านอ่อนแอและได้นำเสนอแนวคิดให้ลดอำนาจของรัฐที่มีต่อชุมชนลง เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้โดยอิสระ เพราะชุมชนมีศักยภาพที่จะจัดการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้วยทุนของตนเองได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2554)

กล่าวในเชิงทฤษฎี ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นมโนทัศน์ที่ไม่ชัดเจนนักในแวดวงวิชาการของสังคมไทย หากย้อนกลับไปดูเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมหรือการพัฒนาชุมชน ในช่วงก่อนทศวรรษ 2550 ไม่พบศัพท์ “ความเข้มแข็งของชุมชน” โดยตรง แม้ว่าการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนหรือผลการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนมักจะมีนัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนปรากฏอยู่บ้าง เช่น ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ความร่วมมือร่วมใจ ความเอื้ออาทร ความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน เป็นต้น ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การสร้าง คำว่า “ความเข้มแข็งของชุมชน” ขึ้นมาจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาประเทศ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ชุมชน” กับ “สังคม” รวมทั้งผลต่อผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านหรือในชุมชนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่หมู่บ้าน มีความเป็นไปได้ที่ว่าการตั้งคำว่า “ความเข้มแข็งของชุมชน” จะนำไปสู่การสร้างอุดมคติแบบใหม่ของชุมชนขึ้นมา คือชุมชนถูกแบ่งขั้วออกเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและชุมชนที่อ่อนแอ ซึ่งอาจเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนให้แตกต่างกันตามนิยามที่นักวิชาการได้กำหนดขึ้น การสร้างอัตลักษณ์นี้จะไม่ต่างไปจากการที่สังคมไทยเคยพยายามสร้างอัตลักษณ์ของสังคมที่พัฒนาซึ่งหมายถึงสังคมเมืองกับสังคมที่ไม่พัฒนาซึ่งหมายถึงสังคมชนบท และด้วยอัตลักษณ์นี้เองที่ขึ้นหรือกระตุ้นเร้าให้เกิดกระบวนการทำให้หมู่บ้านก้าวไปสู่ “ความทันสมัย” โดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” และ “การให้ชุมชนชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2554) ด้วยเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของคนในชนบทจะเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง นิยามของความเข้มแข็งในแต่ละมิติก็มีการกำหนดไว้หลากหลาย อาทิ กรณีนิยามของความเข้มแข็งของชุมชนมาจากความคิดเชิงอุดมการณ์ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งน่าจะมีลักษณะอย่างไรบ้าง เช่น มีระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน คนมีวิถีชีวิตที่ประหยัดอดออม ไม่ถูกลัทธิบริโภคนิยมครอบงำ หรือการที่ชุมชนมีระบบการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองในด้านการบริโภค เป็นต้น (เสรี พงศ์พิศ, 2552) แนวคิดในลักษณะนี้มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นจากการได้เห็นประจักษ์พยานของการที่ชุมชนต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในอดีต ไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า อย่างไรก็ตามถึงแม้แนวคิดเชิงอุดมการณ์ในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนที่กล่าวถึงนี้จะมีส่วนถูกต้อง และมีข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่มาก แต่เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ ของสังคมไทยได้ผ่านกระบวนการปรับตัวต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 5 ทศวรรษ การปรับตัวที่เกิดขึ้นนี้มีส่วนหล่อหลอมให้คนในชุมชนมีโลกทัศน์ ค่านิยมและทัศนคติต่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่แตกต่างกัน ดังนั้นในสภาพ

ความเป็นจริง นิยามของความเข้มแข็งของชุมชนจึงมีความหลากหลายไปตามบริบทที่ผ่านกระบวนการปรับตัวที่แตกต่างกัน

ในแวดวงวิชาการไทยยังไม่มีข้อเสนอแบบอุดมคติของความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นการศึกษาจากมุมมองของคนในชุมชนโดยตรง แบบในอุดมคติของความเข้มแข็งของชุมชนในสังคมไทยซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด เป็นการนำเสนอจากข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาในสังคมอื่นมาเป็นตัวแบบและพยายามสืบค้นว่าชุมชนไทยมีแบบแผน ลักษณะ หรือคุณสมบัติตามนั้นหรือไม่ โดยเฉพาะการศึกษาของกลุ่มวัฒนธรรมชุมชน ดังนั้นภาพลักษณ์ของความเข้มแข็งของชุมชนไทย จึงมีแนวโน้มจะออกมาใกล้เคียงกับภาพลักษณ์ของชุมชน ตามแนวทางการนำเสนอของกลุ่มวัฒนธรรมชุมชน ที่ได้ต่อสู้ขับเคี่ยวมาโดยตลอดเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของหมู่บ้านไทยว่ามีวัฒนธรรมที่ดีงาม คนมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน และอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลมากน้อยแค่ไหนก่อนจะเป็นชุมชนเข้มแข็งได้อย่างถาวร

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้นจะต้องมี “ทุนทางสังคมบนรากฐานวัฒนธรรมไทย” โดยเป็นทุนทางสังคมที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่

1) ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเคารพอบน้อมต่อธรรมชาติ ซึ่งทำให้ชุมชนดำรงรักษาธรรมชาติไว้ได้ รวมทั้งมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ ที่ชุมชนสร้างสรรค์และส่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ

3) ผู้นำทางปัญญาของชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพด้านต่าง ๆ บุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

4) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ ที่เอื้อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ระบบการเอาแรง

5) สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีต ประเพณี จิตสำนึกร่วม และองค์กรชุมชนที่ควบคุมให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบคิด

6) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ล้วนเป็นที่มาของภูมิปัญญาและวิถีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศ ตลอดจนเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

7) กลุ่ม/องค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคประชาสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน นักวิชาการ ที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ

(จดหมายประชาสังคม, 2541)

หลักการสำคัญของการอธิบายความเข้มแข็งของชุมชนตามนิยามของนักคิดเรื่องชุมชน จึงอยู่ที่การศึกษาว่าในชุมชนซึ่งมีสภาพการณ์ที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น พื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยการผลิต ความรู้ ทักษะที่แตกต่างกัน จะมีความต้องการจำเป็นที่ตอบสนองและชุมชนได้สร้างกระบวนการหรือการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของคนในชุมชนอย่างไร อะไรคือเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อบรรลุเป้าหมายในการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนที่อยู่ภายใต้ของวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ

แบบอุดมคติของชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดในเรื่องความเป็นชุมชนดังกล่าวข้างต้น โดยมองว่าลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวัง คือชุมชนสามารถรวมกัน

เป็นปีกแผ่นแน่นแฟ้นในทาง รูปธรรม และสมาชิกของชุมชนมีศักยภาพที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งมีอุดมการณ์ ค่านิยม ร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกตัวว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความผูกพันกับชุมชน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งตนเองได้ โดยมีทุน มีแรงงาน มีทรัพยากร เพื่อยังชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว หากมีการพึ่งพิงภายนอกชุมชนก็จะต้องมีอำนาจในการจัดการ เลือกรสรร และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อเงื่อนไขในการพึ่งตนเองและชาวบ้านภายในชุมชน อีกทั้งชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์กรทางสังคมในชุมชน เป็นกลไกในการแก้ปัญหาก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ตลอดจนชุมชนต้องสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ มาเพื่อแก้ไขและพัฒนาชุมชนของตน เห็นได้ว่าข้อเสนอแบบอุดมคติดังกล่าวนี้ สะท้อนการคาดหวังว่าชุมชนจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวัน และสามารถช่วยให้สมาชิกของชุมชนเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยการจัดองค์กรทางสังคมของชุมชนจะต้องเอื้อให้สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพดังกล่าว เช่น มีความรักสามัคคีมีความสามารถที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการประยุกต์แนวคิดในเรื่องความเป็นชุมชนมากำหนดเป็นแบบอุดมคติอย่างกว้าง ๆ สำหรับชุมชนไทย (อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, 2540)

การศึกษานี้จะมองชุมชนเข้มแข็งในลักษณะที่ชุมชนเกิดความร่วมมือกัน พึ่งพาตนเองได้ สามารถช่วยเหลือตนเองได้โดยไม่พึ่งพาหน่วยงานหรือความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ตลอดจนมีศักยภาพในการเรียนรู้และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนในอุดมคติของ ชุมชนในสังคมไทย แต่ไม่มีสูตรสำเร็จที่แน่นอนว่าชุมชนเข้มแข็งแท้จริงแล้วต้องมีกระบวนการ หลักการหรือวิธีการอย่างไร ในงานวิจัยนี้จะเน้นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นที่ชุมชนสามารถร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองช่วยเหลือตนเอง และเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำเอาศักยภาพของตนเองมาใช้ให้ได้มากที่สุด การสร้างชุมชนเข้มแข็งจึงไม่ใช่สิ่งที่ยาก เมื่อรากฐานภายในชุมชนเข้มแข็งและขับเคลื่อนด้วยกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้ายที่สุดชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.4 ความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งตนเองในสังคมไทย

ถึงแม้ว่ากระบวนการทัศน์ของการนำประเทศไปสู่ความทันสมัยจะสามารถช่วงชิงการนำในการพัฒนาจนกลายเป็น “การพัฒนากระแสหลัก” ของสังคมไทยได้เป็นระยะเวลายาวนานหลายทศวรรษ แต่ก็มิได้หมายความว่าความเป็นกระแสหลักของแนวทางการพัฒนานี้จะไม่ถูกท้าทายจากแนวคิดอื่น ๆ เพราะแม้ว่า ภายใต้กระบวนการทัศน์ของการนำประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยยึดถือแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะก่อให้เกิดวิถีการดำรงชีวิตและค่านิยมแบบใหม่ที่คนจำนวนมากเห็นว่าเป็นความสะดวกสบาย เช่น การที่คนมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น มีความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บที่เคยคุกคามชีวิตแต่สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยไม่มีต้นทุนอย่างอื่น ซึ่งก่อให้เกิดกระแสของการกระตุ้นให้มองว่าการพัฒนาทางด้านวัตถุในด้านต่าง ๆ รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ได้ทำลายสายสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบเดิม อันเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคง

และความเข้มแข็งของชุมชน กระแสของความคิดนี้เกิดจากกลุ่มที่เรียกร้องให้รัฐยุติการเข้าครอบงำชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านอุดมการณ์ การจัดการการควบคุมทรัพยากร รวมทั้งยุติการละเมิดสิทธิต่าง ๆ ที่เคยเป็นของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีการปลุกกระแสเรียกร้องให้ชุมชนพยายามจำกัดขอบเขตของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันกับองค์กรทางสังคมอื่น ๆ นอกชุมชน เช่น ระบบตลาด ระบบสินเชื่อ ระบบการผลิต หรือแม้แต่วิทยาศาสตร์ การสร้างความรู้ของนักวิชาการกลุ่มนี้จึงมุ่งความสนใจไปที่การสืบหาคำอธิบายเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนในอดีต เพื่อนำกลับมาเป็นพื้นฐานในการพลิกฟื้นความเข้มแข็งของชุมชน โดยเฉพาะแนวคิดของ “การพึ่งตนเอง” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อสังคมมีความสัมพันธ์กันเป็นแบบไม่เท่าเทียมและเอารัดเปรียบจนเป็นที่มาของภาวะด้อยพัฒนาที่ควรยุติความสัมพันธ์นั้น ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมวางอยู่บนพื้นฐานของการใช้หลักเหตุผลทางเศรษฐกิจแทนการวางอยู่บนพื้นฐานของหลักศีลธรรม จึงขาดความรัก และความเอื้ออาทร ดังนั้นทางออกของชุมชนคือการแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเองด้วยการพยายามผลิตสิ่งที่ตนเองต้องการบริโภคหรือใช้สอย โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ให้มากที่สุด ไม่ควรเน้นการผลิตเพื่อการค้า การแลกเปลี่ยนเน้นอยู่ในภาคการผลิตเดียวกัน เช่น ภาคเกษตรกรรม มากกว่าระหว่างภาค เช่น ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายสัมพันธ์แบบแนวราบมากกว่า แนวตั้ง การค้าหรือการแลกเปลี่ยนต้องมุ่งเน้นของที่จำเป็นพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดและความพอเพียงของคนในชุมชน หากจะซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยจะต้องทำเมื่อมีส่วนเกินของผลผลิตแล้ว พื้นฐานของแนวคิดนี้เห็นว่าชุมชนติดต่อสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่าบรรทัดฐานตามสังคม ประเพณี (traditional society) ไม่ใช่พันธะของความสัมพันธ์แบบสัญญา ดังนั้นคนในสังคมประเพณีมีได้นี้ถึงเฉพาะเรื่องของกำไรขาดทุน (จดหมายข่าวประชาสังคม, 2541) หากแต่นี้ก็ถึงการพึ่งพาอาศัยกันเองภายในชุมชนหรือภายในภาคการผลิตเดียวกันเป็นสำคัญ

การสร้างบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน อาจเป็นความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยนแบบเท่าเทียมกัน คือมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือบริการที่มีคุณค่าเท่ากันหรืออาจเป็นการพึ่งพาอาศัยกันแบบทั่วไป ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยน ณ เวลาใดเวลาหนึ่งเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม หรือไม่สมดุล แต่ต่างฝ่ายต่างมีความคาดหวังร่วมกันว่า การได้ในวันนี้จะได้รับการตอบแทนในอนาคต หรืออีกนัยหนึ่งบุคคลอาจช่วยเหลือผู้อื่นในวันนี้ ด้วยหวังว่าคนอื่นจะกลับมาช่วยตนเองเช่นกันในอนาคต การพึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้นจากความต่อเนื่องของการกระทำที่ยอมสละอะไรบางอย่างเพื่อให้เกิดผลดีบางอย่างต่อบางคนในช่วงขณะหนึ่ง แต่จากการกระทำเหล่านั้นโดยรวมทั้งหมดจะส่งผลดีต่อสมาชิกทุกคนโดยรวม สำหรับบรรทัดฐานของการพึ่งพาแบบทั่วไปเป็นองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่มีประสิทธิภาพมาก ชุมชนซึ่งมีบรรทัดฐานแบบนี้จะสามารถสกัดกั้น “การฉวยโอกาส” และสามารถเอาชนะอุปสรรคของการทำอะไรร่วมกันเป็นหมู่เป็นพวกได้ บรรทัดฐานของการพึ่งพาแบบทั่วไปจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับความเป็นปึกแผ่นของสังคม (อุทัย ดุลยเกษม, 2540, น. 39) อันเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาตนเองและความพอเพียงในเชิงเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกันแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม

วิถีชีวิตชุมชนดังกล่าวนี้เป็น การนำไปสู่แบบแผนการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น เพราะทุกคนคาดหวังว่าคนอื่น ๆ จะปฏิบัติตามกติกาของชุมชนและบนพื้นฐานความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของคนอื่น ๆ เช่นกัน ในชุมชนแบบนี้ทุกคนในชุมชนจะได้รับประโยชน์หรือผลได้จากชุมชน และสามารถที่จะรู้สึกเป็นอิสระจากข้อผูกมัดต่าง ๆ โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกบังคับจากระบบเศรษฐกิจการตลาดและสินเชื่อบริการธุรกิจ ดังนั้นคนในชุมชนจึงมีความสุขมากกว่าชุมชนที่ไม่สามารถสร้างบรรทัดฐานของการพึ่งพาแบบทั่วไปได้ และมีความสัมพันธ์แบบทุนนิยม ซึ่งคนในชุมชนไม่มีความมั่นใจว่าจะไม่ถูกเอาเปรียบ คนมักจะไม่นิยมที่จะแลกเปลี่ยน ในทำนองเดียวกันการแลกเปลี่ยนที่ติดต่อกันเป็นเวลายาวนานก็มีแนวโน้มที่จะทำให้บรรทัดฐานของการพึ่งพาแบบทั่วไปได้รับการพัฒนาขึ้นมา จึงเห็นได้ว่าการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งจะสามารถช่วยหาทางออกให้กับปัญหาของการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนได้บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน

โดยทั่วไปในทุกสังคมจะมีเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งที่เป็นแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการ บางเครือข่ายมีลักษณะของความสัมพันธ์แบบแนวราบ คือเป็นการนำคนที่มีสถานภาพและอำนาจใกล้เคียงกันมาสัมพันธ์กัน บางเครือข่ายมีลักษณะของความสัมพันธ์เป็นแบบแนวตั้ง ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงบุคคลเข้ามาแบบมีลำดับชั้นและเป็นการพึ่งพิงไม่ใช้พึ่งพาแบบเท่าเทียม นอกจากนี้ก็กลุ่มที่มีลักษณะหน้าที่คล้ายกันอาจมีแบบแผนของเครือข่ายต่างกันได้ ความผูกพันแบบเครือญาติมีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาของการรวมกลุ่มในแง่หนึ่งความผูกพันทางสายเลือดมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แนวราบ แต่ความสัมพันธ์แบบนี้มีความสำคัญน้อยมากต่อความเข้มแข็งของชุมชน ในสังคมปัจจุบันขณะที่เครือข่ายสัมพันธ์เพื่อประโยชน์สาธารณะมักจะเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญกว่าในระดับชุมชน โดยเฉพาะเมื่อมีเครือข่ายที่ครอบคลุมกลุ่มต่าง ๆ ของสังคมหลายกลุ่มอย่างกว้างขวาง มากกว่าจะจำกัดอยู่ในแวดวงที่จำกัดเฉพาะภายในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เพราะเครือข่ายที่กว้างขวางจะช่วยกระตุ้นให้มีการร่วมมือกันมากขึ้นบนพื้นฐานชุมชนที่มีบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน และการมีเครือข่ายที่เข้มแข็งของชุมชนจะทำให้คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นมีน้ำใจและมีจิตสำนึกสาธารณะ ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างเสมอภาค สายใยหรือเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมถูกถักทอด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ชุมชนที่มีลักษณะเช่นนี้จะสามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้ดีกว่าชุมชนที่มีลักษณะตรงกันข้าม คือความสัมพันธ์เป็นไปในแนวตั้ง ซึ่งวิถีชีวิตทางสังคมดำเนินไปโดยปราศจากความไว้วางใจต่อกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2554, น. 45) และนำไปสู่ลักษณะชุมชนแบบต่างคนต่างอยู่และเอาเปรียบกัน แสวงหาผลประโยชน์สู่ตนเอง โดยไม่สนใจประโยชน์ส่วนรวม

ดังนั้นการที่ชุมชนจะเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายอย่างด้วยกัน อันได้แก่ ทุนชุมชน ความเป็นปึกแผ่นเดียวกันของคนในชุมชน คนในชุมชนสามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเองได้ ตลอดจนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และที่สำคัญคือการมีความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันโดยตระหนักถึงประโยชน์ของส่วนรวม อันจะนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นซึ่งกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน และนำไปสู่ภาวะชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนในอุดมคติ

ของชุมชนหลาย ๆ ชุมชนที่ต้องการบรรลุไปสู่เป้าหมายดังกล่าว แต่ด้วยยังขาดปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงทำให้ชุมชนไม่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิตติ กิตติเลิศไพศาล และคณะ ศึกษาเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดสกลนคร (2555) พบว่าการพัฒนาตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยน โดยอิงกับความรู้ที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชนตามสภาพแวดล้อม โดยรู้จักความพอและไม่เบียดเบียนตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งชุมชนทั้งสองที่ศึกษามีการปลูกข้าวเพื่อบริโภคโดยการจัดแบ่งพื้นที่ไว้ตามความเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน สำหรับคนที่มีพื้นที่มากอาจจะปลูกเพื่อจำหน่ายด้วย การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนยังมีเงื่อนไขของการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการทอผ้าครามมาสร้างให้เกิดรายได้ เพราะมีรากของความรู้เดิมอยู่แล้ว ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูกต้นครามของพื้นที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนการทอผ้าคราม นั้นมีความมั่นคงในเชิงวัตถุดิบและทรัพยากร อันจะเห็นว่าทุกบ้านมีการประกอบรายได้เสริมจากกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมครามตามความถนัดของแต่ละบุคคล และตามความสะดวกหรือเงื่อนไขของครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งปันความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าย้อมครามทุกกระบวนการ รวมถึงงานวิจัยนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนได้อย่างประสบความสำเร็จ อันเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำมาเสริมความรู้ความเข้าใจเชิงรูปธรรมตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ (จิตติ กิตติเลิศไพศาล และคณะ, 2555)

ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ ศึกษาเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี (2560) ผลการศึกษาพบประเด็นที่สะท้อนถึงการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน 5 ประการ คือ (1) กลุ่มใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการถ่ายทอดสืบมาของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุลเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรได้ 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มได้สร้างความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยการขอรับรองมาตรฐานการผลิตตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) และมาตรฐานเลขสารบบอาหาร (อย.) (2) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มมีการซื้อขายพืชสมุนไพรภายในชุมชน และกลุ่มได้เปิดโอกาสให้สมาชิกนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และเกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกและกลุ่ม (3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยกลุ่มจะมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองเป็นหลัก มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และมีการซื้อสมุนไพรจากภายนอกชุมชน ถ้าสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนไม่สามารถผลิตสมุนไพรชนิดนั้นได้ด้วยตนเอง (4) การพึ่งตนเองทาง ด้านจิตใจ กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิตสมุนไพร รวมถึงสมาชิกที่มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม (5) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม โดยการช่วยเหลือซึ่งกันภายในชุมชนด้วยการสร้าง

อาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนโดยอาศัยหลักการพึ่งตนเอง 5 ด้านดังกล่าวข้างต้น และจากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้มีการพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ อย่างครบถ้วน และการด้านพึ่งตนเองเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้เข้มแข็งและสามารถอยู่รอดได้ ทั้งนี้เมื่อวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ก็จะนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่ดี และชุมชนเกิดความเข้มแข็งจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ, 2560)

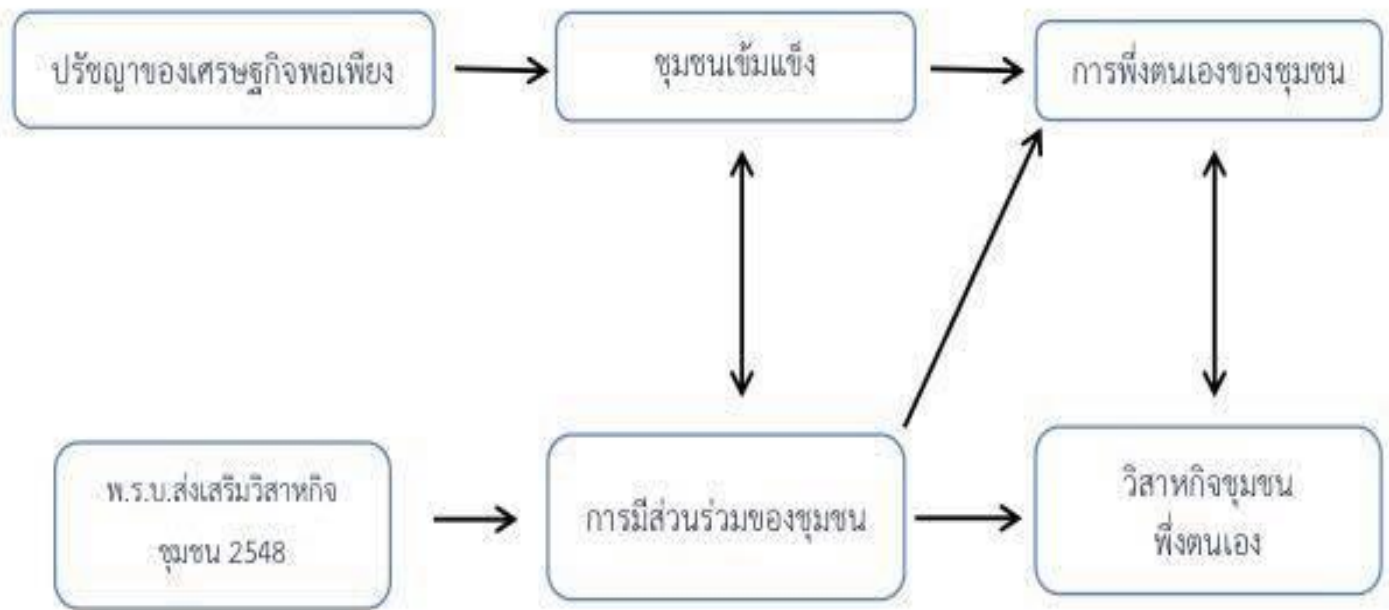
สัญญา เคนาภูมิ ศึกษาเรื่องปัจจัยการพึ่งตนเองและปัจจัยการจัดการเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม (2558) พบว่าปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จนั้นคือ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี โดยงานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาการพึ่งตนเองที่อาศัยปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีแบบชาวบ้านเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานภายในกลุ่มเทคโนโลยีแบบชาวบ้านที่ว่านี้คือ เทคโนโลยีที่มาจาก การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาประกอบเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน อีกทั้งในเรื่องของการจัดการเทคโนโลยีเช่นกันที่มีอิทธิพลต่อวิสาหกิจชุมชนในชุมชนแห่งนี้ นั้นหมายถึงประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่ม กล่าวได้ว่าเทคโนโลยีก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ แต่ทั้งนี้เทคโนโลยีก็ไม่ใช่ว่าปัจจัยหลักที่ควบคุมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้ แต่ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มจนก่อให้เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จากผลการศึกษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าเทคโนโลยีมีส่วนช่วยให้การผลิตสินค้าและบริการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเดิมการผลิตสินค้าและบริการเหล่านี้ต้องอาศัยแรงงานฝีมือเท่านั้นในการผลิต แต่ปัจจุบันเนื่องจากมีเทคโนโลยีเข้ามาหลากหลายแขนง ผสมกับความต้องการผลิตสินค้าและบริการเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้จึงเป็นสิ่งทีวิสาหกิจชุมชนต้องการเพื่อเพิ่มช่องทางทางการตลาดให้ได้มากยิ่งขึ้น และการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือช่วยยืนยันว่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวสะอาด ปลอดภัย อย่างไรก็ตามการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพจะต้องมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อร่วมกันรักษามาตรฐานการผลิต จึงจะเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเอง (สัญญา เคนาภูมิ, 2558)

สุนิษา กลิ่นขจร ศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร บ้านเขานาโน ตำบลต้นยวน อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (2558) พบว่าบริบทชุมชนและกลุ่มลูกประคบสมุนไพรก่อตั้งขึ้นในปี 2543 ปัจจุบันมีสมาชิก 58 คน หลักเกณฑ์การรับสมาชิกเป็นการเปิดรับสมัครสมาชิกปีละครั้ง ซึ่งปัญหาการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรคือสมาชิกมาประชุมไม่ตรงต่อเวลา และไม่พร้อมเพรียงกัน บางครั้งก็ขาดการประชุม เนื่องจากต้องประกอบอาชีพประจำวัน วัตถุประสงค์ไม่เพียงพอในการผลิต ทำให้การผลิตลูกประคบไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด และสมุนไพรอยู่ไกลจากแหล่งผลิตขาดเครื่องมือในการผลิตที่ทันสมัย ส่งผลให้การแปรรูปไม่ผ่านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และไม่ผ่านองค์การอาหารและยา (อย.) ตลอดจนขาดการดูแลช่วยเหลือจากภาครัฐ ทำให้ศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรลดลง จากนั้นเมื่อกลุ่มเห็นถึงปัญหาที่ร่วมกันกับทุกฝ่ายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาโดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางกลุ่มได้

ใช้วิธีการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ขึ้นมาเพื่อให้กลุ่มดำเนินงานไปตามยุทธศาสตร์นั้น ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงรุกขยายตลาด คือนำผลิตภัณฑ์เดิมขยายตลาดในผลิตภัณฑ์ใหม่ บริหารจัดการรวบรวมวัตถุดิบในชุมชน บริหารจัดการหาช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานในการประสานงานกับกลุ่มอื่น ยุทธศาสตร์เชิงแก้ไข คือเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตส่งเสริมชุมชนให้มีการปลูกสมุนไพรมากขึ้น ยุทธศาสตร์เชิงป้องกันพัฒนาคุณภาพการผลิตที่ถูกสุขลักษณะเป็นไปตามหลักสุขาภิบาลโรงงาน และยุทธศาสตร์เชิงวิกฤตเพิ่มเครื่องจักรที่ทันสมัย ยุทธศาสตร์เหล่านี้เป็นยุทธศาสตร์ที่มาจากกระตมความคิดเห็นกันของสมาชิกภายในกลุ่มในการแก้ไขและขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จ งานวิจัยฉบับนี้สะท้อนให้เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนลูกประคบสมุนไพรไม่มีความพร้อมในด้านของวัตถุดิบต่าง ๆ ซึ่งไม่พอที่จะนำมาผลิตเป็นสินค้าและบริการ รวมไปถึงสมาชิกกลุ่มและงบประมาณของกลุ่มไม่เพียงพอต่อการผลิต แต่ด้วยความสามัคคีและการดำเนินการแก้ไขปัญหาของกลุ่มที่นำเอาหลักการมีส่วนร่วมมาใช้ ทำให้กลุ่มยังสามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งเมื่อมีหน่วยงานจากภาครัฐเข้ามาสนับสนุนก็ทำให้วิสาหกิจชุมชนกลับมาผลิตสินค้าและบริการได้ดีและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐถือว่าเป็นอีกปัจจัยสนับสนุนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเดินหน้าต่อไปได้ ทั้งในด้านการตลาด การผลิต และการบริหารจัดการ (สุนิษา กลิ่นขจร, 2558)

สมทรง บรรจงธิดิตานต์ ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้าน หัวคู ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2560) พบว่าภายหลังจากประสบวิกฤตอุทกภัยน้ำท่วมในปลายปี พ.ศ.2554 ทางชุมชนได้มีแนวทางการจัดการชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยมีชาวบ้านจำนวน 37 ครัวเรือน ต่างก็ได้ร่วมกันพลิกฟื้นสถานการณ์ที่เลวร้ายให้หวนคืนกลับสู่สภาพเดิม โดยการประยุกต์เอาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างกลไกขับเคลื่อนเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการปัญหา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก็ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของบ้านหัวคู ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน อาชีพ รายได้ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ถือได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นอีกพื้นฐานหนึ่งที่อยู่ร่วมกับชาวบ้านภายในชุมชนมาช้านาน และเมื่อชุมชนประสบภัยวิธีการจัดการชุมชนได้อย่างดีที่สุดนั้นคือคนในชุมชนด้วยกันเองที่นำเอาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้ชุมชนอยู่รอดและพึ่งตนเองได้เช่นเดิม จากผลการศึกษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้นต้องเริ่มจากคนในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ก็เป็นสิ่งที่ดีกับชุมชนทั้งในด้านของเศรษฐกิจชุมชน และเป็นการสร้างแนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้ในอนาคต ไม่ว่าจะชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนล้วนแล้วแต่ใช้ระบบฐานความคิดเดียวกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั่นคือการพึ่งพาตนเองได้ของสมาชิกหรือชาวบ้านภายในชุมชน (สมทรง บรรจงธิดิตานต์, 2560)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำเอามาประมวลเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยสำหรับการศึกษาวิจัยนี้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กรอบแนวคิดอธิบายได้ว่า จากสถานการณ์ปัญหาที่ประเทศไทยประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ได้ส่งผลกระทบต่อด้านลบเป็นวงกว้างทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ตลอดจนภาคชนบท ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน ปัญหาหนี้สิน และเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ซึ่งการชะลอตัวของเศรษฐกิจในครั้งนี้นั้นทำให้การพัฒนาของประเทศในหลาย ๆ ด้านต้องชะงักไปอย่างรวดเร็ว การดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของหน่วยงานภาครัฐจึงมุ่งเป้าไปยังการแก้ไขปัญหาในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก และหนึ่งในแนวนโยบายแก้ไขปัญหามาตรฐานหนึ่งคือการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชนให้เข้มแข็ง เมื่อเศรษฐกิจในระดับชุมชนเข้มแข็งก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศเข้มแข็งไปด้วย โดยการรวมกลุ่มกันขึ้นของชาวบ้านภายในชุมชนนำสิ่งที่ชุมชนมีมาสร้างเป็นอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านบนพื้นฐานเศรษฐกิจหลักของชุมชน ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดสามารถควบคุมไม่ให้ส่งผลกระทบต่อภาคส่วนต่าง ๆ ได้ แต่การเรียนรู้กระทั่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการพัฒนาในระดับชุมชนถือเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาภาพรวมของประเทศให้เข้มแข็งและยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้แนวทางแก้ไขสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวรัฐจึงมุ่งเน้นไปที่เศรษฐกิจในระดับชุมชนเป็นหลัก ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ที่มุ่งเน้นการลดกระแสบริโภคนิยม นำไปสู่การมีวิถีความเป็นอยู่อย่างพอกิน พอใช้ พอประมาณ มีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยกระบวนการพัฒนานี้มิได้ส่งผลให้ชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้เพียงแต่เป็นการทำงานในลักษณะของปัจเจก มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับครัวเรือนแต่ไม่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาในระดับชุมชน จึงไม่ได้ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้จากการนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ และการที่ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องอาศัยกระบวนการในการสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งเป็นกลไกสำคัญ บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ อีกทั้งการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 ที่ทางภาครัฐได้ออกมาเพื่อช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการรวมกลุ่มกันและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน โดยนำทุนชุมชนที่ตนมีอยู่ผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มาผลิตเป็นสินค้าและบริการ เพื่อช่วยสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน ซึ่งการ

ดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนนั้นจะช่วยเสริมสร้างพลังในการพึ่งตนเองของชุมชน ดังนั้นชุมชนที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชนด้วยการส่งเสริมให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิดในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้น ตลอดจนวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนหรือครอบครัว ทำให้ขาดประสบการณ์ ความรู้ด้านการบริหารจัดการ โดยวิสาหกิจชุมชนบางกลุ่มไม่สามารถอยู่รอดได้ บ้างก็ประสบปัญหาในการบริหารจัดการกลุ่ม เช่น ปัญหาเงินทุน การระดมทุนจากสมาชิกในกลุ่มและจากการก้ำกั่มก่อให้เกิดปัญหาด้านหนี้สิน การผลิตสินค้าที่ขาดความรู้ ทางการจัดการการตลาดจึงเกิดปัญหาให้สินค้าที่ผลิตไม่สามารถจำหน่ายได้ ขาดความต่อเนื่องในการผลิต สินค้าไม่เป็นที่รู้จัก และเมื่อไม่มีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์จึงไม่ได้รับความสนใจ อีกทั้งปัญหาแรงงานในการผลิตทำให้ไม่มีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้องและไม่สามารถรับรู้รายได้รายจ่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนจะเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและสมาชิกเป็นสำคัญในการดำเนินงานทั้งร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมประเมินผล ร่วมแก้ไข และร่วมรับผลประโยชน์ กระบวนการมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการที่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนพึ่งตนเองได้ในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม อีกทั้งการมีผู้นำที่เข้มแข็งกล้าคิด กล้าตัดสินใจก็เป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

ในการวิจัยครั้งนี้จึงศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการสร้างเสริมชุมชนและวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ในสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน กล่าวคือชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและเข้มแข็ง ฉะนั้นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในการผลิตสินค้าและบริการโดยอาศัยทุนชุมชนที่มีอยู่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาชุมชนตลอดจนประเทศประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจหลักของชุมชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพื่อเป็นฐานเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นชุมชนและวิสาหกิจชุมชนจะเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและการดำเนินงาน ตลอดจนกระบวนการในการพึ่งตนเองในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเหมาะสมจึงจะสามารถพึ่งตนเองและเข้มแข็ง

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยสนาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลการศึกษาให้มีความชัดเจนและครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 วิธีการวิจัยสนาม

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือชุมชนหนองทรายและวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนแห่งนี้ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่อ้อย เป็นอาชีพหลักและต้องพึ่งพาภายนอกในทุกขั้นตอนการผลิตและการบริโภค ส่งผลให้ชาวบ้านประสบกับปัญหาหนี้สินอันเนื่องมาจากปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ซึ่งถือเป็นปัญหาหลักของชุมชน ที่ต้องเร่งแก้ไข การก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้นจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา โดยมีนายแรม เชียงกา ประธานวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ได้รวบรวมสมาชิกในชุมชนมาร่วมกันจัดตั้งและดำเนินการวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน โดยอาศัยทุนชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลไกและฐานการผลิตสินค้าและบริการที่สำคัญ ของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ภายในวิสาหกิจชุมชนนี้ประกอบด้วยกลุ่มทำพริกแกง ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด โรงสีข้าวชุมชน ไอคกรีมข้าวไรซ์เบอร์รี่ ปุ๋ยมูลไส้เดือน เหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกันของคนในชุมชนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชาวบ้านหันมาผลิตสินค้าที่จำเป็นต่อการบริโภคของคนในชุมชนและสามารถพึ่งตนเองได้ การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายอย่างหนึ่งที่สำคัญคือความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งตลอดจนสมาชิกพึ่งตนเองได้ อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนนี้สามารถช่วยสร้างรายได้และลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชนซึ่งนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นและวิสาหกิจชุมชนต้นแบบด้านเกษตรกรรมในปี พ.ศ.2561

3.2 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

กลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษาเอง “การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน” ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

(3.2.1) เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนที่คอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในด้านการผลิตและการตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย รวม 6 คน ประกอบด้วย พัฒนาการอำเภอพนมทวน พัฒนาการตำบลหนองสาหร่าย เกษตรอำเภอพนมทวน เกษตรตำบลหนองสาหร่าย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองสาหร่าย และนายกเทศมนตรีตำบลหนองสาหร่าย

(3.2.2) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มเป้าหมายหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนอง

สาหร่าย คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย และสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย รวมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย

- ประธานวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
- คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จำนวน 4 คน
- สมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จำนวน 10 คน

(3.2.3) ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย การให้ความช่วยเหลือด้านสถานที่ ความรู้ และอุปกรณ์ในการประกอบการผลิต รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย รวมทั้งสิ้น 27 คน ประกอบด้วย

- กำนันบ้านหนองสาหร่าย
- ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 8 คน
- ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดปลักเขว้า
- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสระลุ่มพุก
- ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองซุย
- เจ้าอาวาสวัดปลักเขว้า
- เจ้าอาวาสวัดหนองซุย
- คณะกรรมการหมู่บ้าน และสมาชิกเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย จำนวน 3 คน
- ชาวบ้านบ้านหนองสาหร่าย จำนวน 10 คน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายข้างต้น ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีบุคคลอ้างอิง (Reference Person) โดยการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทั้งการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนและชุมชนตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่จะได้รับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการวิจัยอย่างแท้จริง คือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะสามารถสะท้อนข้อเท็จจริงและปัญหาตามความเป็นจริงและเงื่อนไขของชุมชนที่ศึกษา รวมทั้งเพื่อให้สามารถวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาที่ชัดเจนในประเด็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน กระบวนการพึ่งตนเอง และแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ของชาวบ้านในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3.3 เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากในการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) นั้น ผู้วิจัยคือเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษา และในการศึกษารครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาโดยมีวิธีวิจัยดังนี้

(3.3.1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ผู้วิจัยจะสังเกตกระบวนการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานของกลุ่มที่มีต่อสมาชิกด้วยตนเอง และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนชาวบ้านภายในชุมชน เพื่อศึกษาว่าวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายจะมีรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างไร เพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพึ่งตนเองได้ของกลุ่ม ดังนี้

- สังเกตและจดบันทึกการทำงานของผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และสมาชิกกลุ่ม ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อดูกระบวนการทำงานของผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

- สังเกตและจดบันทึกการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชาวบ้านในชุมชนในการดำเนินงานภายในชุมชนและภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อดูการทำงานร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนในการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันติดตามประเมินผล ร่วมกันแก้ไขปัญหา และร่วมกันรับผลประโยชน์

- สังเกตและจดบันทึกกิจกรรมภายในชุมชนและวิสาหกิจชุมชน เพื่ออธิบายการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนที่ลดการพึ่งพาจากภายนอกและหันมาพึ่งพาทุนชุมชนที่ตนมี และยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชุมชนในการพึ่งตนเองบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

- สังเกตพฤติกรรมกรรมการบริโภค อุบัติเหตุของชาวบ้านในชุมชนในมิติของการพึ่งตนเอง เพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเองและคนในชุมชนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการติดตามวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนทั้งการบริโภคและการใช้จ่ายซื้อขาย ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

- สังเกตและจดบันทึกขั้นตอนการผลิตสินค้าและบริการของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในการนำเอาทุนชุมชนที่มีมาเป็นฐานการผลิตหลักในการผลิตเพื่อจำหน่ายภายในชุมชน

(3.3.2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้แนวคำถาม (interview guide) เป็นเครื่องมือหลัก ดังนี้

- สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและประธานวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย เพื่อศึกษากระบวนการการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในประเด็นปัญหาภูมิหลังของชุมชนและการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน

- สัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านหนองทรายและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและวิสาหกิจชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

- สัมภาษณ์สมาชิกวิสาหกิจชุมชนถึงกระบวนการในการผลิตสินค้าและบริการภายในกลุ่ม เพื่อศึกษากระบวนการพึ่งตนเองโดยนำเอาทุนชุมชนที่ตนมีมาใช้

- สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ได้แก่ พัฒนาการอำเภอพนมทวน พัฒนาการตำบลหนองสาหร่าย เกษตรอำเภอพนมทวน เกษตรตำบลหนองสาหร่าย เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนอง

สาหร่าย และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย เพื่อศึกษาถึงบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งให้แก่ชาวบ้านในชุมชน

กรอบการสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ผลการศึกษา และเน้นการกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่น เพื่อจะได้นำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปอย่างมีคุณภาพยิ่งขึ้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาทำการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล กล่าวคือข้อมูลเรื่องเดียวกันจะใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลเอกสารประกอบด้วย ทั้งนี้การตรวจสอบดังกล่าวดำเนินการในทุกขณะทำการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มต้นเก็บข้อมูลกระทั่งสิ้นสุดการเขียนรายงานวิจัย จัดกลุ่มข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และตีความจากข้อเท็จจริงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเชื่อมโยงให้เข้ากับทฤษฎีต่าง ๆ และกรอบแนวคิดการวิจัยที่นำมาใช้ ตลอดจนนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วมาเรียบเรียงสรุปเป็นผลการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัย “การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน” ผู้วิจัยใช้ขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

(3.4.1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยการสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่ค้นพบจากงานวิจัยสนามบนพื้นฐานกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปจากปรากฏการณ์และข้อเท็จจริงที่หลากหลาย โดยเน้นในประเด็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพึ่งตนเองของชุมชน ตลอดจนสร้างข้อสรุปการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนต่อไป

(3.4.2) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งที่เป็นบันทึกสนามและข้อมูลเอกสารจะถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยจะเริ่มวิเคราะห์ตั้งแต่อยู่ในระหว่างการเก็บข้อมูลสนามและหลังจากเก็บข้อมูลสนามแล้วเสร็จ ตลอดจนเขียนรายงานการวิจัยควบคู่ไปกับการวิเคราะห์เอกสาร จากนั้นนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วนั้นมาตีความข้อมูลสนามจากข้อเท็จจริงเพื่อสร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ การวิจัยที่กำหนดไว้ด้วยการเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้บนพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนามนุษย์และสังคม เพื่อตอบคำถามการวิจัยและนำไปสู่การสร้างข้อสรุปที่สมบูรณ์ต่อไป

(3.4.3) การวิเคราะห์โดยการจัดจำแนกประเภทข้อมูล โดยนำข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิจัยสนามมาแยกชนิด ประเภทของข้อมูล ซึ่งในที่นี้จะจำแนกประเภทข้อมูลในเหตุการณ์โดยใช้ทฤษฎีและจำแนกบนพื้นฐานข้อเท็จจริงที่พบโดยไม่ใช้ทฤษฎีเป็นตัวกำหนด ดังนี้

- การจำแนกประเภทข้อมูลโดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบ แบ่งเป็น
- การกระทำ โดยเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาการลงวิจัยสนาม
 - กิจกรรม เป็นกิจกรรมภายในชุมชนที่ดำเนินงานร่วมกันของคนในชุมชนและกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
 - ความหมาย การให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
 - ความสัมพันธ์ วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน
 - การมีส่วนร่วม วิเคราะห์กระบวนการการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมของชุมชนและวิสาหกิจชุมชน
 - สภาพสังคม กล่าวคือสภาพสังคม ชุมชน การกระทำหรือกิจกรรมในชุมชนโดยรวมที่เกิดขึ้นจริง

การจำแนกประเภทข้อมูลแบบไม่อาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล ซึ่งอาจใช้ประสบการณ์เดิมของผู้วิจัยเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล และนำมาจำแนกประเภทข้อมูลตามประเภทที่ผู้วิจัยสังเกต

บทที่ 4 ผลการศึกษา

“หนองสาหร่าย”กับการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนหนองสาหร่าย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ห่างจากอำเภอเป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร เดิมอยู่เขตการปกครองของตำบลดอนเจดีย์ และได้ประกาศจากกระทรวงมหาดไทยตั้งเป็นตำบลหนองสาหร่ายเมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2535 ได้รับจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่ายชั้น 5 เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2540 ต่อมาได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2551 เป็นเทศบาลขนาดเล็ก และมีอาณาเขตติดต่อกับ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลพนมทวนและตำบลพังตรุ
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลตะคร้อเอน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลอุโลกสีห์หมื่น
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลดอนเจดีย์

ต่อมาชุมชนหนองสาหร่ายมีจำนวนหมู่บ้านภายในเขตเทศบาลตำบลหนองสาหร่ายอยู่ 9 หมู่บ้านด้วยกัน ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านก็มีผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นผู้ปกครองดูแลชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านของชุมชนหนองสาหร่าย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 จำนวนหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลหนองสาหร่าย

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน	ตำแหน่ง	จำนวนประชากร		รวม	จำนวนหลังคาเรือน
				ชาย	หญิง		
1	บ้านสระลุมพุก	นายมนัส สำเนียงกล้า	ผู้ใหญ่บ้าน	32	337	662	195
2	บ้านโกรกยาว	นายมานพ สมคิด	ผู้ใหญ่บ้าน	110	154	264	72
3	บ้านหนองปรึก	นายบรรเทา กระจ่างทอง	ผู้ใหญ่บ้าน	111	123	234	60
4	บ้านหนองขุย	นายพลวัติ วรรณะ	ผู้ใหญ่บ้าน	323	380	703	197
5	บ้านปลักเขว้า	นายสรารุท หอมจันทร์	กำนัน	130	140	270	91
6	บ้านหนองทราย	นายบุญลาด สมคิด	ผู้ใหญ่บ้าน	199	204	403	103
7	บ้านหนองแหน	นางมะลิ จำนงกุล	ผู้ใหญ่บ้าน	75	60	135	50
8	บ้านใหม่พัฒนา	นางปาริชาติ ชื่นกลิ่นรูป	ผู้ใหญ่บ้าน	191	213	404	100

9	บ้านหนอง สาหร่าย	นายจริง บุญยินดี	ผู้ใหญ่บ้าน	181	235	416	105
รวม				1,647	1,820	3,467	973

ที่มา: เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย (2562)

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีประชากรในชุมชนเกือบหนึ่งพันครัวเรือนของ 9 หมู่บ้านในตำบลหนองทราย กล่าวคือบ้านสระลุมพุก มีจำนวน 195 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย บ้านโกรกยาว มีจำนวน 72 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง บ้านหนองปรึก มีจำนวนครัวเรือน 60 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย บ้านหนองขุย มีจำนวน 197 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่มันสำปะหลัง บ้านปลักเขว้า มีจำนวน 91 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย บ้านหนองทราย มีจำนวน 103 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา บ้านหนองแหน มีจำนวน 50 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา บ้านใหม่พัฒนา มีจำนวน 100 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และบ้านหนองสาหร่าย มีจำนวน 105 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา จากข้อมูลข้างต้นพบว่าบ้านหนองขุยมีจำนวนครัวเรือนสูงสุดในตำบลหนองทราย ซึ่งจำนวนครัวเรือนนี้บ่งบอกถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านได้อย่างชัดเจน รวมไปถึงการประกอบอาชีพของชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวถึงการพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชนหนองสาหร่ายและการเข้าสู่กระบวนการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ชุมชนหนองสาหร่ายกับการพัฒนาก่อน-หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540

เส้นทางการพัฒนาก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ของคนหนองสาหร่ายก็ไม่แตกต่างไปจากชุมชนชนบทของประเทศไทยที่ยังทำนา ปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ ภูเงินมาทำกิน และสุดท้ายก็มีหนี้สินก้อนโต ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 ชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่ายมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมีการทำการเกษตรแบบยังชีพ และระบบความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ วิถีชุมชนของชาวบ้านจึงอิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ช่วงปี พ.ศ.2535 ได้มีการขยายอำนาจการปกครองลงสู่ท้องถิ่นทำให้ชุมชนหนองสาหร่ายมีการเลือกผู้นำของชุมชนขึ้นในการเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของชุมชน กล่าวได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจนั้นอุดมไปด้วยความรักใคร่ สามัคคีกันภายในชุมชน ต่างก็ประกอบอาชีพและทำการเกษตรเพื่อยังชีพ โดยที่ไม่หวังผลกำไรและพึ่งพาภายนอก เนื่องจากในช่วงนั้นราคาข้าวของไม่ได้สูงเกินกว่ากำลังซื้อของชาวบ้านในขณะนั้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายไม่ต้องดำรงชีพอยู่เพื่อแข่งขันกันภายในชุมชนต่างดำรงตนบนพื้นฐานของทุนชุมชนที่มีอยู่ ในเรื่องของถนนหนทางภายในชุมชนถึงแม้จะไม่สะดวกสบายเท่าเทียมกับปัจจุบันแต่ในความลำบากนั้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเดิมชาวบ้านสัญจรโดยการเดินเท้าไปไร่ ไปนา เมื่อเดินสวนกันก็จะมีการทักทายถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ ทำให้เกิดความผูกพัน รักใคร่ กันภายในชุมชน ดังคำพูดที่ว่า

“...บ้านเราสมัยปี พ.ศ.2530-2534 นะถนนก็ยังไม่เป็นลูกรัง โรงงานอะไรก็ไม่เข้ามามาก คลองชลประทานก็ไม่มี คนในชุมชนก็ทำนาเลี้ยงครอบครัวกัน ไม่มีใครออกไปทำงานนอกชุมชนเลย ยายเองก็ทำไร่ ทำนาด้วยความ เป็นอยู่เรียบง่ายไม่ต้องแข่งขันกับใคร กินเท่าที่มีอยู่ เศรษฐกิจก็พอตัวไม่ได้ แย่หรือว่าดี แต่เราก็อยู่กันได้ด้วยความ เป็นเครือญาติกันในชุมชน เอื้อเฟื้อ ซึ้งกันและกัน ความเป็นชุมชนเดิมยังมีอยู่เยอะมากในสมัยนั้น พอเริ่มมีการ เลือคนผู้นำชุมชนก็เริ่มขัดกันบ้างในชุมชน...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายตั้งแต่ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2530-2539 ยังคงความเรียบง่าย กินสิ่งที่ปลูก ปลูกสิ่งที่กิน เมื่อความเจริญและ ความทันสมัยของการพัฒนายังไม่รุกเข้ามาภายในชุมชน ทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมก็ยังคงอยู่ควบคู่ ไปกับวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากในสมัยนั้นการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเร่ง พื้นฟูเศรษฐกิจ ราคาข้าว ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคยังคงอยู่บนพื้นฐานของกำลังซื้อและกำลังผลิตของ ชาวบ้านในขณะนั้น เศรษฐกิจถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศและสังคมให้พัฒนาเท่า เทียมประเทศอื่น ๆ แต่การพัฒนาได้อย่างตรงจุดและตรงต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชนนั้นยัง เป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมากในกระบวนการพัฒนาของประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มมีการขยายการปกครองลง สู่ท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร พัฒนาชุมชน ร่วมกับส่วนกลาง แต่ก็นำไปสู่การบริหารที่ได้มาซึ่งอำนาจ อิทธิพลทางการเมืองท้องถิ่นในทางที่ผิด ทำให้เกิดความ ขัดแย้งภายในชุมชนเกิดขึ้น อีกทั้งชุมชนหนองสาหร่ายเป็นอีกชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นชุมชนชนบทที่ ชาวบ้านส่วนใหญ่หาเลี้ยงปากท้องจากการทำไร่ ทำนา เป็นหลัก การพัฒนาและความทันสมัยยังไม่เข้า มามากนักในชุมชนหนองสาหร่ายยังคงดำรงอยู่กับความเป็นชุมชนดั้งเดิม กิน อยู่ ใช้ภายใต้สิ่งที่ชุมชน มีอยู่ ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ.2538 ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังเพื่อให้ ประเทศทัดเทียมกับนานาประเทศ ความเจริญ ความทันสมัย ต่าง ๆ ก็พากันรุกเข้าไปสู่ชุมชนไม่เว้น แต่ชุมชนหนองสาหร่ายที่เป็นชุมชนชนบทเล็ก ๆ ชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลพวงจากการพัฒนานี้ด้วย ไม่ว่าจะ เป็นถนนคอนกรีต คลองชลประทาน โรงงานต่าง ๆ บริเวณรอบ ๆ ชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลในการเร่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านผนวกรวมกับการเร่ง พัฒนาเศรษฐกิจ แต่แล้วเมื่อการพัฒนาดังกล่าวต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงใน ปี พ.ศ.2540 ส่งผลให้เกิดผลกระทบด้านลบต่าง ๆ มากมายภายในประเทศ ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหา ของรัฐบาลช่วงนั้นคือการเร่งพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน ทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากแนว ทางการแก้ไขปัญหานี้ไปด้วย ส่งผลให้วิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนค่อย ๆ ถูกกลืนหายไป กับแนวทางในการเร่งการพัฒนาของส่วนกลาง

หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง แม้กระทั่งชุมชนเล็ก ๆ ในต่างจังหวัดก็ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ปัญหานี้ไม่ต่างกัน ซึ่งเมื่อวิกฤต เศรษฐกิจนี้เกิดขึ้นแน่นอนว่าชุมชนหนองสาหร่ายได้รับผลกระทบจากวิกฤตเช่นกัน ชาวบ้านในชุมชน เกิดปัญหาการว่างงาน ราคาข้าวตกต่ำ รายรับน้อยลงแต่รายจ่ายเพิ่มมากขึ้น วิธีการเกษตรก็เปลี่ยนไป จากเกษตรเพื่อยังชีพที่ดำเนินมาถึงในช่วงของการเร่งพัฒนาของส่วนกลางในช่วงปลายปี พ.ศ.2538

เป็นวิถีชีวิตที่ยึดติดกับการเกษตรเพื่อธุรกิจที่เริ่มดำเนินขึ้นหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 หวังผลกำไรมากกว่าผลผลิตที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านเกิดการแข่งขันกันอย่างสูงภายในชุมชน นอกจากด้านการเกษตรแล้ว ยังเกิดการแข่งขันในด้านของการเมืองท้องถิ่นที่รุนแรงและเพิ่มขึ้นไม่แพ้กัน จากเดิมปัญหาการเมืองท้องถิ่นที่รุนแรงในชุมชนส่งผลให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ความขัดแย้งภายในชุมชนกระทั่งเกิดเหตุการณ์การยิงต่อสู้กันและมีชาวบ้านในชุมชนล้มตายเพื่อแย่งชิงอำนาจในการบริหารชุมชน ต่อมาภายหลังจากคลองชลประทานเปิดใช้วิธีการทำการเกษตรของชุมชนหนองสาหร่ายก็เริ่มเปลี่ยนไปมากกว่าเดิม เร่งปลูก เร่งผลิต แล้วสิ่งดี ๆ ในชุมชนก็หายไป การเปลี่ยนแปลงชัดมากขึ้นหลังจากมีคลองชลประทาน ปัญหาต่าง ๆ ก็เริ่มตามมา ชาวบ้านทำนามากขึ้น เพราะมีน้ำใช้ตลอด เร่งใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มผลการผลิต ส่งผลให้วิถีชีวิตแบบเดิมของชาวบ้านในชุมชนเริ่มหายไป จากชุมชน เส้นทางการทำกินของชุมชนยังคงเดินอยู่ในวังวนของการมีหนี้สินที่เพิ่มขึ้นจากการกู้ยืมเพื่อมาทำการเกษตรภายในชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านต่างก็พากันไปพึ่งสารเคมีทางการเกษตรภายนอกที่เพิ่มมากขึ้น จากสาเหตุดังกล่าวทำให้เงินไหลออกจากชุมชนจำนวนมาก และตามโครงการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ในการติดตามหนี้ของลูกหนี้ธนาคารนั้นทำให้ทราบว่าชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายร้อยละ 70 มีหนี้สินจำนวนมาก กล่าวได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจนั้นส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนแย่ลง การแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น เกิดการแตกแยกนำไปสู่ปัญหาของชุมชน

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาความขัดแย้งอย่างรุนแรงและปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทำให้ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายรู้สึกตัวว่าชุมชนกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอยู่อย่างหนัก และจากจุดนี้เองชุมชนจึงเริ่มกำหนดทิศทางในการทำงานชุมชน ด้วยมุ่งหวังที่จะสร้างชุมชนที่อยู่ดีมีสุข ก่อเกิดการรวมคน รวมเงินในชุมชนแห่งนี้ และการก้าวออกนอกชุมชนเพื่อการเรียนรู้และแก้ปัญหาของตนเอง ปัญหาที่มีอยู่ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายทำให้ชาวชุมชนต้องแสวงหาหนทางแก้ไขร่วมกัน ประธานชุมชนหนองสาหร่ายจึงเปิดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน เพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ผลจากการประชุมได้เกิดแนวคิดเรื่องสภาผู้นำชุมชนขึ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ประธานชุมชนได้มาจากการไปศึกษาดูงานที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ภายใต้โครงการของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี หลังจากไปศึกษาดูงานแล้วได้แนวคิดเรื่องการจัดตั้งคณะทำงานของชุมชน จากนั้นประธานชุมชนร่วมกันกับชาวบ้านในชุมชนเล็งเห็นว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีศักยภาพในการดำเนินงานและสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ โดยต่อมาชุมชนหนองสาหร่ายก็ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย แต่เดิมใช้ชื่อว่าสภาตำบลหนองสาหร่าย มีที่มาจากตัวแทนผู้นำทั้ง 9 หมู่บ้าน และเปลี่ยนชื่อจากสภาตำบลเป็นสภาองค์กรชุมชนตาม พรบ.องค์กรชุมชน 2551 มีนายพลวิศ วรรณะเป็นประธาน มีการทำงานที่เกิดจากการเชื่อมประสานของให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสในการทำงานร่วมกัน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย (อบต.) เป็นกลไกหนุนเสริมที่สำคัญยิ่งของชุมชน โดย อบต. ชุดแรกที่เข้ามาบริหารจัดการชุมชนได้วางรากฐานการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเป็นหน่วยสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนทั้งในด้านกำลังคน กำลังคิด และกำลังทุน เส้นทางการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายที่ได้ส่งสมมาตลอดหลายปี จึงปรากฏรูปธรรมชัดเจนขึ้นมี การประสานความร่วมมือ ทำงานเชื่อมโยงและบูรณาการกันในทุกฝ่ายภายในชุมชน จากวงประชุมแกนนำตัวแทนกลุ่มพัฒนาจนเกิดสภาผู้นำโดยมีตัวแทน

จากกลุ่มต่าง ๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มเด็กเยาวชน ตัวแทนผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนผู้สูงอายุ พระ ครู ตัวแทนกองทุนหมู่บ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ในแต่ละหมู่บ้านเข้ามาทำงานในสภาผู้นำหมู่บ้านละประมาณ 8 – 10 คน ตามสัดส่วนกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน รวมเป็น 79 คน เรียกสั้น ๆ ว่า “สภา 79” ซึ่งบทบาทหน้าที่ของของสภา 79 คือเป็นตัวแทนของชาวบ้านในแต่ละ ส่วนภายในชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนมีสิทธิ์ออกเสียงและเข้ามาดำเนินงานร่วมกับสภา 79 เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชนร่วมกันและสอดคล้องต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชน โดยอาศัยเป้าหมายการพัฒนา 9 ดี คือผู้นำดี อาชีพดี สวัสดิการดี กลุ่มองค์กรดี สุขภาพดี ครอบครัวดี สิ่งแวดล้อมดี วัฒนธรรมประเพณีดี และเรียนรู้ดี ในการดำเนินงานร่วมกับชาวบ้าน นอกจากนี้สภา 79 ของชุมชนหนองสาหร่ายได้มีโอกาสไปเรียนรู้กับต้นแบบ เช่น ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนเขาคราม จังหวัดกระบี่ และชุมชนบ้านหนองกลางดง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากการดูงานแลกเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาชุมชนดังกล่าว ทำให้ชุมชนหนองสาหร่ายสามารถนำมาปรับใช้เพื่อความเหมาะสมของหนองสาหร่ายเอง มีการนำเอาปัญหาจากแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมคุย ร่วมคิด ร่วมแก้ไข จากการวิเคราะห์หารื้อกันระหว่างกลุ่มตัวแทน ทำให้ชุมชนมองเห็นเป้าหมายเส้นทางเดินร่วมกันว่าอยากจะพัฒนาชุมชน อยากจะแก้ปัญหาชุมชน สร้างให้ชุมชนอยู่ดีมีสุขทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา นำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งขึ้นภายในชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนหนองสาหร่าย

การพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชนหนองสาหร่ายได้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้ ชุมชนหนองสาหร่ายจึงได้รวมตัวกันภายในชุมชนในการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ร่วมกัน ซึ่งแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหานี้ เริ่มต้นจากการที่ผู้นำชุมชนได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดูงาน ในหลายพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ พบว่าเครื่องมือสำคัญที่หลายชุมชนใช้ในการจัดการตนเองนั้น คือแผนแม่บทชุมชนทำให้ชุมชนหนองสาหร่ายได้เกิดความคิดอยากจะทำแผนแม่บทชุมชนของตนเองมีการพยายามคิดค้น สร้างเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน จนกระทั่งปี พ.ศ.2545 แผนแม่บทชุมชนก็เกิดขึ้น ซึ่งแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลภายในชุมชนทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นและศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนด้านต่าง ๆ อีกทั้งแผนแม่บทชุมชนนี้เกิดจากการสำรวจข้อมูลและนำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาและเพิ่มศักยภาพให้กับชาวบ้าน โดยจัดทำขึ้นเป็นแผนแม่บทของชุมชนที่เป็นเครื่องมือช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหนองสาหร่าย โดยมีความร่วมมือจากองค์กร หน่วยงานหลายแห่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรของชุมชนหนองสาหร่าย ทั้งพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) รวมถึงสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. การเริ่มต้นในการทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ปัญหาจากชาวบ้านใน

ชุมชน ดำเนินการโดยชาวบ้านในชุมชน เพื่อชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายจึงเริ่มต้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นก้าวเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาชุมชนต่อมาของชุมชนหนองสาหร่ายโดยมีขั้นตอนและรายละเอียดที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ชุมชนที่สนใจจะทำแผนแม่บทชุมชนสามารถศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่เคยมีประสบการณ์ทำแผนแม่บทชุมชนมาก่อน และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยขั้นตอนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนสรุปขั้นตอนได้ดังนี้

กระบวนการทำแผนชุมชนสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1) การเตรียมพื้นที่ กระบวนการนี้เป็นกระบวนการแรกในการเริ่มต้นของการทำแผนแม่บทชุมชนในชุมชนหนองสาหร่าย เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้านในชุมชน ทั้งจำนวนครัวเรือนและอาชีพ เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลถัดไป ซึ่งการทำแผนแม่บทของชุมชนหนองสาหร่ายนอกจากเตรียมพื้นที่แล้วก็ต้องคัดเลือกผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถที่อยู่ในแต่ละหมู่บ้านเพื่อสามารถสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการในอำเภอได้

2) การเตรียมทีมงานหรือวิทยากรด้านกระบวนการ โดยมีตัวแทนที่คัดเลือกมาจาก 9 หมู่บ้านในตำบลหนองทราย เพื่อเป็นกำลังสำคัญในสำรวจข้อมูล และสนับสนุนให้เกิดการทำแผนแม่บทชุมชนในตำบล ชุมชนหนองสาหร่ายนี้ได้เลือกผู้นำที่จะเป็นแกนนำแผนแม่บทชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. ครูหรือนักวิชาการท้องถิ่น ปราชญ์ผู้รู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น แกนนำกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

คุณลักษณะของตัวแทนที่คัดเลือกเข้ามาในแต่ละหมู่บ้านนั้นจะต้องมีคุณสมบัติคือเป็นผู้ที่มีบทบาทในกลุ่มชุมชน และได้รับการยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นผู้รู้ ผู้นำทางความคิด รอบรู้เรื่องราวเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวในสังคมหรือเป็นผู้ที่สามารถประสานงานกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ทีมงานจะต้องประกอบไปด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล พัฒนาชุมชน กศน. อบต. และเทศบาลเข้าร่วมเป็นคณะทำงานตั้งแต่เริ่มดำเนิน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานต่าง ๆ ทีมงานดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการเป็นวิทยากรกระบวนการที่จะเผยแพร่แนวคิดและวิธีการทำแผนแม่บทชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน

3) สร้างเวทีชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับคณะทำงานแผนแม่บทชุมชน เวทีการสร้าง ความเข้าใจกับคณะทำงานแผนแม่บทชุมชนเป็นเวทีแรกที่มีความสำคัญ มีเป้าหมายที่สำคัญ คือสร้างความเข้าใจในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นภายในชุมชน รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยการให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็นในเวทีประชุมจนถึงแผนการดำเนินงานหรือความต้องการตลอดจนปัญหาที่เผชิญ ในการทำแผนแม่บทชุมชนหรือแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาของตนและชุมชนนี้เวทีชุมชนเป็นกระบวนการเปิดรับความคิดเห็นของชาวบ้านและคณะทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการให้สอดคล้องกับบริบท

และความต้องการของชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น ชุมชนหนองสาหร่ายมีการจัดเวทีอยู่ในช่วงการทำแผนแม่บทอยู่หลายครั้งเพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันในการดำเนินงาน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นถึงแนวทางและปัญหาตั้งแต่ก่อนทำแผนแม่บทชุมชนในช่วงนี้เป็นการเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านเพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ระหว่างทำแผนแม่บทชุมชน ชาวบ้านร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหา โดยการที่ชาวบ้านในชุมชนได้เสนอแนวคิดในการแปรรูปข้าวที่ได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านในชุมชน เพื่อจะได้ลดรายจ่ายและสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวได้ แนวทางดังกล่าวนี้เป็นแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันของชาวบ้านในการที่จะพยายามลดหนี้สินและแก้ปัญหาชุมชนให้ได้อย่างตรงจุดและเหมาะสม เมื่ออยู่ในช่วงระหว่างการทำแผนแม่บทชุมชนปัญหาจากการดำเนินงานหรือกระบวนการทำงานต่าง ๆ นำมาชี้แจงและอธิบายผ่านเวทีชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านรับทราบและแสดงความคิดเห็นต่อการสำรวจข้อมูลของชุมชน และร่วมกันตรวจสอบข้อมูลที่จะนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ หลังทำแผนแม่บทชุมชน เวทีชุมชนยังคงเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ชาวบ้านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมหลักในการดำเนินงาน และการนำแผนแม่บทชุมชนมาปรับใช้กับชุมชน ก่อนที่จะนำแผนแม่บทมาปรับใช้กับชุมชนนั้นจะต้องผ่านเวทีชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบและร่วมกันนำเอาแผนแม่บทชุมชนที่เกิดจากความร่วมคิด ร่วมค้นหาของชาวบ้านมาปรับใช้ เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มศักยภาพภายในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

ในขั้นตอนนี้ทางผู้นำชุมชนก็ได้สร้างเวทีประชุมตั้งแต่ก่อนทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อสำรวจปัญหาภายในชุมชนจากการชาวบ้าน ระหว่างการทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อสะท้อนปัญหาและกระบวนการในการดำเนินงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านและคณะทำแผนชุมชน เพื่อให้แผนแม่บทชุมชนนี้สอดคล้องต่อความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านได้ และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยมีชาวบ้านในชุมชนร่วมกันรับฟังและแสดงความคิดเห็นต่อแผนแม่บทชุมชนที่ซึ่งเกิดจากการร่วมกันดำเนินงานของชุมชนในทุกฝ่ายตลอดจนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำแผนแม่บทชุมชนและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน โดยร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาของชุมชนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางของการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เวทีชุมชนจึงเป็นสถานที่เปิดกว้างทางความคิด มีอิสระ ที่จะสามารถรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนได้ทุกรูปแบบ ทั้งนี้ตัวแทนสภา 79 ของชุมชนผู้ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน แต่ละสายอาชีพ จะเป็นตัวแทนในการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านต่อเนื่อง เพื่อนำมาเข้าเวทีประชุมในการเข้าสู่กระบวนการต่อไปของการทำแผนแม่บทชุมชน

4) การสำรวจและการรวบรวมข้อมูลชุมชนหนองสาหร่าย มีการกำหนดประเด็นข้อมูลในการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชนร่วมกันของผู้นำชุมชนและชาวบ้านภายในชุมชนจากเวทีประชุมสามารถแบ่งได้ ดังนี้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนหนองสาหร่าย

การรวบรวมข้อมูลมีหลายวิธีการขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและประเภทของข้อมูลจากประสบการณ์การเก็บข้อมูลเพื่อการทำแผนชุมชน ถ้าหากเป็นชุมชนขนาดเล็กจะเก็บข้อมูลทุกครัวเรือน ถ้าเป็นชุมชนใหญ่จะมีการสุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล วิธีการเก็บจะมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ในการสำรวจข้อมูลโดยให้คณะกรรมการชุมชนช่วยกันมีการแบ่งออกเป็นคุ่มให้มีหัวหน้าคุ่มทำหน้าที่ในการ

สร้างความเข้าใจ และติดตามข้อมูลหรือใช้ฐานกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนในการเก็บข้อมูลเป็นการสำรวจข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจระดับครัวเรือน อาจจะมีการทำเป็นบัญชีรับจ่ายประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือประจำเดือน ซึ่งชุมชนหนองสาหร่ายได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านและกำนันในแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ข้อมูลที่เก็บในเบื้องต้น ได้แก่

- การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ข้อมูลกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านและตำบล ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพและข้อมูลภูมิปัญญาของชุมชน ข้อมูลในส่วนนี้นั้นได้มาจากการการสำรวจข้อมูลภายในชุมชนของคณะทำแผนแม่บทชุมชนหรือสภา 79
- การสนับสนุนให้แต่ละครอบครัวทำบัญชีครัวเรือน คือการบันทึกรายรับ รายจ่ายของครอบครัว โดยเริ่มจากการทำในระยะเวลา 1 เดือนแล้วนำข้อมูลมารวมกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูลภายในชุมชนเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการทำแผนแม่บทชุมชน นอกจากจะเป็นข้อมูลที่เป็นสายลักษณะอักษรของชุมชนแล้ว ยังเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงรายได้และรายจ่ายของชาวบ้านภายในชุมชนได้อย่างชัดเจน การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนที่ต้องดำเนินการโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และร่วมกันเรียนรู้ประกอบการทำแผนแม่บทชุมชนนี้ และในกระบวนการนี้ผู้นำในแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลของชาวบ้านในแต่ละหมู่ ก่อนที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในลำดับถัดไป

5) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลชุมชน หลังจากที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเสร็จเรียบร้อยแล้วคณะทำงานของชุมชนหนองสาหร่ายจะเป็นผู้ที่รวบรวมข้อมูลและช่วยกันสรุปข้อมูล ในขั้นตอนนี้ได้มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือผู้ที่มีความรู้ในชุมชน เช่น ครู เยาวชน สาธารณสุข เกษตร พัฒนาชุมชน เข้ามาช่วยในการสรุปข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งจะให้เห็นเรื่องราวทั้งหมดของชุมชน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลควรมีการวิเคราะห์ในระดับชุมชน โดยมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล เพื่อสะท้อนข้อมูลที่ค้นพบที่สำคัญให้ชาวบ้านรับรู้ เช่น รายรับ รายจ่าย หนี้สิน สภาพปัญหาและสาเหตุ ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ชุมชนเห็นจุดเด่น จุดด้อย และศักยภาพของชุมชน ปัญหาและสาเหตุ การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ตลอดจนการระดมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการหาแนวทางการแก้ไขของชุมชนจากผลสรุปของข้อมูลที่ได้ จากกระบวนการนี้คือชุมชนจะมีชุดข้อมูลที่ถูกรวบรวมอย่างเป็นระบบโดยชุมชน

หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลระดับหมู่บ้านเข้ามารวบรวมเป็นระดับตำบล และมีการวิเคราะห์ภาพรวมระดับตำบล โดยผู้ประสานงานระดับตำบล และตัวแทนหมู่บ้านเข้ามาร่วมกันวิเคราะห์กับทีมงานที่เป็นตัวแทนจากหมู่บ้านต่าง ๆ อันนำไปสู่การร่วมกันค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน

ขั้นตอนต่อจากการวิเคราะห์ภาพรวมของตำบลหลังจากที่เห็นภาพรวมของตำบลแล้วนั้น คือการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหลังจากที่ค้นพบว่าปัญหาที่มีความรุนแรงและมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมากน้อยอย่างไร และปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขก่อนหลัง จากนั้นคณะทำงาน

ของชุมชนจะต้องช่วยกันระดมความคิดเห็นและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อนำไปสู่การยกร่างแผนแม่บทชุมชน

6) การยกร่างแผนแม่บทชุมชน เมื่อคณะทำงานแผนแม่บทชุมชนและชาวบ้านในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจนกระทั่งเห็นภาพรวมของหมู่บ้านและตำบล ขั้นตอนต่อมา คือการยกร่างแผนแม่บทชุมชนแต่ก่อนที่จะมีการยกร่างแผนนั้น เพื่อเป็นการต่อยอดและสร้างความมั่นใจ และเห็นตัวอย่างการทำแผนชุมชนจึงควรมีการพาคณะทำงานทำแผนแม่บทชุมชนไปศึกษาดูงานตำบลต้นแบบเพื่อให้เห็นของจริง การทำกิจกรรมที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชนแต่ละด้าน เช่น การรวมกลุ่มทางด้านอาชีพ ธุรกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนชุมชน สิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพในชุมชน เกษตรพึ่งตนเอง รวมถึงการจัดสวัสดิการชุมชน การศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบที่ทางชุมชนหนองสาหร่ายได้มีการไปศึกษาดูงานที่ตำบลเขาคราม จังหวัดกระบี่นั้นส่งผลให้คณะทำงานได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงของตำบลที่ทำแผนแม่บทชุมชนได้สำเร็จทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่ศึกษาดูงานการทำแผนแม่บทชุมชนตำบลต้นแบบเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือคณะทำงานมาร่วมกันยกร่างแผนแม่บทชุมชน สำหรับขั้นตอนนี้ชุมชนจะเกิดการเรียนรู้และเกิดการปรับฐานคิดเกี่ยวกับการหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชนมีข้อมูลที่ทำให้เห็นแก่นของปัญหาที่แท้จริง และการค้นพบทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน การทำแผนแม่บทชุมชนนั้นมิใช่การทำโครงการเพื่อของบประมาณจากหน่วยงานภายนอก แต่เป็นกระบวนการการพัฒนาของชุมชนโดยมีชาวบ้านในชุมชนเป็นคณะทำงานทั้งนี้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนนั้นพบว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีปัญหาชุมชนด้วยกัน 7 ประการ ดังนี้

- ปัญหาหนี้สิน
- ปัญหาด้านอาชีพ/รายได้
- ปัญหาด้านวัฒนธรรม
- ปัญหาด้านสุขภาพ
- ปัญหาด้านการศึกษา
- ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- ปัญหาด้านการเมืองท้องถิ่น

การยกร่างแผนงานจะต้องมีรายละเอียดเพื่อให้เกิดความชัดเจน และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติควรมีรายละเอียดดังนี้ จะทำกิจกรรมอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน อย่างไร ทรัพยากรมาจากไหน ใครทำหน้าที่ติดตาม จะประสานให้ใครเข้ามาช่วยในการทำให้แผนเป็นจริง (แผนงาน/กิจกรรม/วัตถุประสงค์/ขั้นตอน/ วิธีการ/งบประมาณ/ผู้รับผิดชอบ/ระยะเวลา/การติดตามผลการปฏิบัติงาน) ทางคณะทำงานของชุมชนหนองสาหร่ายก็ได้ปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนในการยกร่างแผนแม่บทชุมชนเพื่อความชัดเจนในการดำเนินงาน

ในขั้นตอนการยกร่างแผนงานการเรียนรู้ที่สำคัญที่เกิดขึ้น คือการปรับระบบความคิดของประธานชุมชนและชาวบ้านให้คิดอย่างมีเหตุมีผลมีการนำข้อมูลมาใช้อย่างเป็นระบบ เพื่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มาจากพื้นฐานที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเองที่ตรงกับสภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชน โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน

7) การประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน กระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการยกร่างแผนแม่บทชุมชนแล้วทางคณะทำงานของชุมชนจึงได้มีการทำประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน ซึ่งการทำประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชนเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นเวทีที่จัดขึ้นสำหรับการสะท้อนข้อมูล ภาพรวมของตำบล และนำเสนอร่างแผนงานให้ชาวบ้านได้รับรู้ และเปิดเวทีให้ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของแผน ความเหมาะสม และตรงกับความต้องการของชาวบ้านหรือไม่ และมาช่วยกันจัดลำดับความสำคัญของแผนแม่บทชุมชน เหตุเพราะถ้าไม่ทำประชาพิจารณ์ของการยกร่างแผนแม่บทนี้ก็จะไม่สามารถดำเนินการได้ การดำเนินงานในการจัดแผนแม่บทชุมชนนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้นในการตรวจสอบความต้องการของชาวบ้านในชุมชนผ่านกระบวนการการทำประชาพิจารณ์เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก เพื่อให้แผนแม่บทชุมชนนี้เป็นของชุมชนโดยแท้จริง ดังคำพูดที่ว่า

“...ในการทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนเราเมื่อเราเก็บข้อมูลจากชาวบ้านเสร็จ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับชาวบ้านอะไรเสร็จ การทำประชาพิจารณ์เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่เราจะได้รู้ถึงความเหมาะสม การยอมรับ ของชาวบ้านในชุมชนของเราหรือไม่ อีกอย่างแผนแม่บทชุมชนฉบับนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้หรือเปล่า ขั้นตอนนี้จึงสำคัญมาก ๆ...”

(บุญ, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า การทำประชาพิจารณ์ในการยกร่างแผนแม่บทชุมชนของชุมชนหนองสาหร่ายเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน นอกจากนั้นในการทำประชาพิจารณ์นี้ทำขึ้นโดยมีการจัดเวทีประชุมของหมู่บ้านและให้ชาวบ้านตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนเข้าร่วมในการทำประชาพิจารณ์ในครั้งนี้ ชาวบ้านในชุมชนที่มาเข้าร่วมการทำประชาพิจารณ์นั้นต่างก็แสดงความคิดเห็นและเสนอความเห็นต่อร่างแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนสูงสุด อีกทั้งการทำประชาพิจารณ์นี้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้ถึงการร่วมกันคิดและร่วมกันตัดสินใจในแผนงานที่ร่วมกันดำเนินงานตั้งแต่ต้น ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่บ่งชี้ถึงความเห็นด้วยต่อร่างแผนแม่บทชุมชนฉบับนี้ เมื่อทำประชาพิจารณ์เสร็จสิ้นก็ได้จะมาซึ่งร่างแผนแม่บทชุมชนที่ผ่านมติความเห็นชอบและสอดคล้องต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้อย่างชัดเจน จากนั้นก็จะนำไปสู่การปฏิบัติตามแผนแม่บทชุมชนที่ได้จัดทำขึ้น

8) นำแผนไปสู่การปฏิบัติ สิ่งสำคัญของการทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง มิใช่การได้มาซึ่งรายงานหรือเอกสารที่เป็นเล่มที่มีรายละเอียดของแผนงานและโครงการ สิ่งที่ได้มาจะไม่มีคุณค่าหรือประโยชน์อันใดเลย ถ้าไม่มีการนำสิ่งที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และร่วมกันไปสู่การปฏิบัติการแปรความคิดสู่ความเป็นจริง สำหรับการนำแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัตินั้น โดยแผนปฏิบัตินั้นสามารถแบ่งได้ ดังนี้

ตามแผนแม่บทชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อผ่านการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การทำประชาพิจารณ์ กระทั่งมาสู่การปฏิบัติซึ่งแนวทางปฏิบัติของชุมชนหนองสาหร่ายตามแผนแม่บทชุมชนนั้นได้ดำเนินการตามลำดับปัญหาของชุมชนที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลไปข้างต้น ในแต่ละปัญหาที่ชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น

เป็นจุดเริ่มต้นของการนำมาซึ่งแนวทางแก้ไข ในแนวทางแก้ไขดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับบริบทชุมชนและอยู่บนพื้นฐานทุนของชุมชนที่มีอยู่ ทางชุมชนหนองสาหร่ายก็ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยดึงเอาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนเข้ามาเป็นกำลังหลักในการพัฒนาร่วมกัน สามารถแบ่งได้ ดังนี้

- ปัญหาแรกในเรื่องของปัญหาหนี้สินจัดเป็นปัญหาอันดับแรกของชุมชนหนองสาหร่ายที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หลังจากทำแผนแม่บทชุมชน แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามาฝาก-ถอนเงินในอัตราดอกเบี้ยที่ถูกและใช้ความดีเป็นเกณฑ์ ในการถอนเงิน ซึ่งเกณฑ์ความดีนั้นออกแบบโดยสภา 79 ของชุมชน มีอยู่ด้วยกัน 23 ข้อ ได้แก่ (1)มีผู้นำดี ผู้ตามดี (2)สุภาพดี (3)อาชีพดี (4)กลุ่มองค์กรดี (5)สวัสดิการดี (6)ครอบครัวดี (7)สามัคคีดี (8)จิตใจดี (9)มีสัจจะ (10)เรียนรู้ดี (11)มีความกตัญญูดี (12)ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย (13)ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม(14)ประหยัด พอเพียง (15)เก็บออมดี (16)นิยมใช้ของไทย (17)มีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย (18)มีวินัยดี (19)ตรงเวลา (20)ละเว้นสิ่งเสพติดและอบายมุข (21)มีมารยาทและวัฒนธรรมไทย (22)มีส่วนร่วมดี และ(23)สิ่งแวดล้อมดี ซึ่งเกณฑ์ข้างต้นนี้เป็นเกณฑ์ที่ทางชุมชนออกมาเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งมั่นอยู่บนคุณธรรมนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน

- ปัญหาในด้านของอาชีพ/รายได้ ทางชุมชนหนองสาหร่ายได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้โดยการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ ในการนำผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) มาแปรรูปเป็นข้าวอินทรีย์ ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ ไอศกรีมข้าวไรซ์เบอร์รี่ อีกทั้งยังมีการเอาวัตถุดิบภายในชุมชน ได้แก่ ตะไคร้ มะนาว ชিং ข่า ขมิ้น มาแปรรูปเป็นพริกแกง มีการนำน้ำจากคลองชลประทานมาผ่านกระบวนการผลิตเพื่อจัดทำเป็นน้ำดื่มของชุมชน ทั้งยังมีทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ โดยวัตถุดิบหลักมาจากชาวบ้านในชุมชน มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดใช้เอง โดยการนำเอาขี้หม้อกรองที่ได้จากกระบวนการทำใส่น้ำอ้อย กล่าวคือเมื่อสิ่งสกปรกที่ปนมากับน้ำอ้อยผสมกับสารเร่งตกตะกอนจะทำให้เกิดการตกตะกอนและเข้าสู่กระบวนการผลิตน้ำตาลจากอ้อย ตะกอนที่ผ่านการแยกนี้จะไปผลิตเป็นปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดของชาวบ้านหนองสาหร่าย ซึ่งชาวบ้านได้ขี้หม้อกรองมาจากโรงงานผลิตน้ำตาลในพื้นที่ที่มีจำนวนเยอะจนเกินไปทางเจ้าของโรงงานจึงนำมาให้เกษตรกรและชาวบ้านได้นำเอาไปใช้ประโยชน์ในกานำมาแปรรูปเป็นปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดใช้กันภายในชุมชน การดำเนินงานของชุมชนนั้นเพื่อสร้างอาชีพเสริมและรายได้เสริมให้กับชาวบ้านภายในชุมชน ซึ่งนำเอาทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน

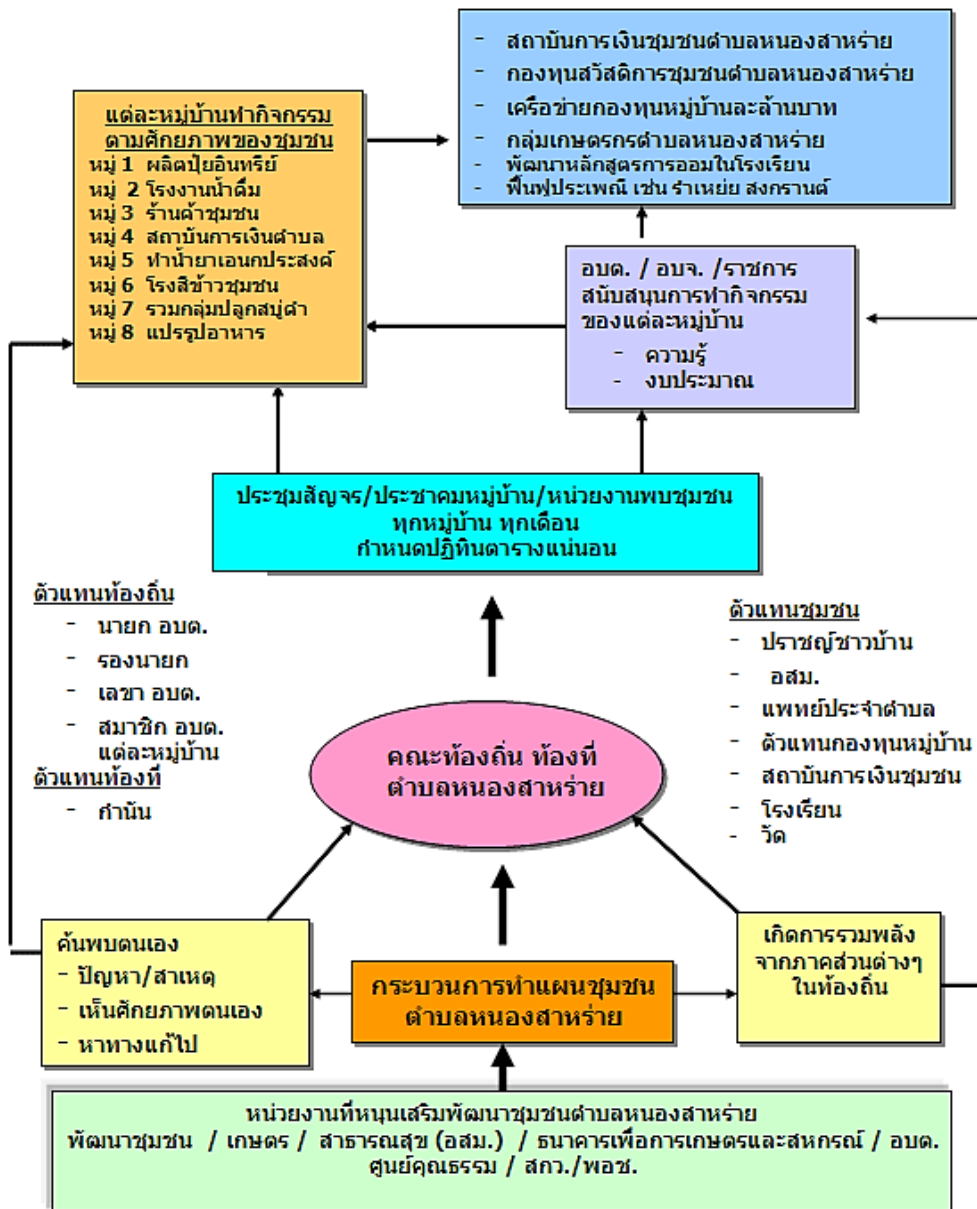
- ปัญหาด้านวัฒนธรรม ชุมชนหนองสาหร่ายได้มีการออกแบบเกณฑ์ความดี พร้อมตัวชี้วัด ขึ้นมาภายในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านภายในชุมชนนั้นปฏิบัติตามเกณฑ์ดังกล่าวในการถอนเงินหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเกณฑ์ดังกล่าวนี้เป็นจุดเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

- ปัญหาด้านสุขภาพ ในอดีตชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายประกอบอาชีพทำนา และทำไร่อ้อยเป็นหลัก ส่งผลให้เกษตรกรภายในชุมชนมีความต้องการในการเร่งผลผลิตจึงนำเอาสารเคมีทางการเกษตรเข้ามาใช้ในที่นาของตน ทำให้สารเคมีทางการเกษตรเหล่านั้นส่งผลอันตรายต่อ

สุขภาพของชาวบ้านในชุมชนอย่างมาก สืบเนื่องเกษตรกรในชุมชนหนองสาหร่ายมีอาการป่วยเป็นโรคทางเดินหายใจจำนวนมาก และพบว่าโรคดังกล่าวนี้มีสาเหตุมาจากการสูดดมสารเคมีในปริมาณมากทางชุมชนจึงเร่งหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อไม่ให้เกษตรกรและชาวบ้านเกิดปัญหาสุขภาพที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเพื่อให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีทางเกษตรลง โดยหันมาใช้ปุ๋ยทางเลือกที่เป็นมิตรต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือปุ๋ยอินทรีย์ ที่ผลิตโดยวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติทั้งหมด

- ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาตามแผนแม่บทชุมชนที่ได้ดำเนินการขึ้นคือ ในเรื่องการลดการใช้ปุ๋ยเคมี ชุมชนก็ได้ดำเนินการให้ชาวบ้านภายในชุมชนนำเอาวัตถุดิบท้องถิ่นมีมาผลิตเป็นปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด โดยได้นักวิชาการจากทางมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นในการผลิตปุ๋ย ต่อมาชาวบ้านก็ได้เริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้กันภายในชุมชน จำหน่ายเอง ใช้เอง หมุนเวียนรายได้และทรัพยากรภายในชุมชน จากนั้นมีการผลิตน้ำส้มควันไม้ น้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น

ดังนั้น ในการทำแผนแม่บทชุมชนก็คล้ายกระจกบานใหญ่ที่ส่องให้พี่น้องตำบลหนองสาหร่ายให้รู้ว่าเรายืนอยู่ตรงไหน จะอุดช่องโหว่อย่างไร ปัญหาบางอย่าง บางครั้งเรามองไม่ออกว่าเป็นปัญหาเหมือนเรายังไม่มีกระจกที่ส่องดูว่าหน้าตาเราเป็นอย่างไร เมื่อเราค้นเจอปัญหาเราก็จะได้แก้ไขเหมือนการทำแผนที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในชุมชนของเรา การทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนเป็นหลัก การทำแผนนั้นนอกจากชาวบ้านจะได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่ตนเองเผชิญและปัญหาในชุมชนแล้วยังนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการเกิดชุมชนเข้มแข็งอีกด้วย ปัญหาชุมชนทุกปัญหาจะสามารถแก้ไขได้อย่างตรงจุดหรือไม่ขึ้นอยู่กับชาวบ้านในชุมชน ในการร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้อีกไป พื้นฐานของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาจากพื้นฐานความต้องการของชาวบ้านในชุมชนในการดำรงชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพ ต่าง ๆ มากมาย การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างตรงจุด ต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอีกด้วย เช่นเดียวกับการทำแผนแม่บทชุมชนที่ต่อทำอยู่บนพื้นฐานของบริบทวิถีชุมชนและความเป็นของชาวบ้านในชุมชน ที่สำคัญสามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ชุมชนหนองสาหร่ายจึงเลือกทำแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และชุมชนเกิดความเข้มแข็ง แนวทางดังกล่าวจึงเป็นแนวทางสำคัญของการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน การดำเนินงานร่วมกันของหลายฝ่ายในชุมชนทำให้เกิดเป็นแผนแม่บทชุมชนหนองสาหร่ายเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน (แผนภาพที่ 2)

แผนภาพที่ 2 การดำเนินงานของชุมชนหนองสาหร่ายในการทำแผนแม่บทชุมชน
ที่มา: วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย (2562)

จากแผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานร่วมกันขององค์กรภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่ต่างมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกันในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ในการทำแผนแม่บทชุมชนนั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้และกระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อนำไปสู่การค้นพบปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ โดยเกิดการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชนในการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นสินค้า จากนั้นก็ได้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายขึ้นในการดำเนินงานร่วมกันของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจชุมชนของตนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญ กระบวนการ

ดังกล่าวนี้ช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทชุมชนได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่มีการทำแผนแม่บทชุมชนสำเร็จและนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนได้สำเร็จนั้น ต่อมาชุมชนหนองสาหร่ายก็ได้พัฒนาตัวเองไปอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และลดการพึ่งพาจากภายนอก ภายในชุมชนมีกลุ่มอาชีพหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้ จากนั้นการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนนั้นก็ได้มีการนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างหนึ่งเข้ามาปรับใช้กับวิถีชีวิตของตนเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการดำรงชีวิตให้มากขึ้น เมื่อการพัฒนาแบบเดิมถูกปรับเปลี่ยนเข้ามาเป็นแบบใหม่ที่ทุกคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จึงนำไปสู่กระบวนการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในชุมชน ชุมชนแห่งนี้จึงเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง เสริมสร้างรากฐานความมั่นคงในชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ผ่านการนำเอาทุนของชุมชนที่มีมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ โดยการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มอาชีพของชุมชนนำชุมชนไปสู่การรวมใจเป็นหนึ่งเดียวและความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง

การพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่ายตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนหนองสาหร่ายมีการทำแผนแม่บทชุมชนโดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการร่วมกันพัฒนาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ต่อมาเมื่อชุมชนได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้วนั้น การวางแผนในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต่อไปนั้นเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นจำเป็น ขณะเดียวกันการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนนำเอามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันในแต่ละครัวเรือน ซึ่งการปฏิบัติตามหลักปรัชญาที่ส่งผลให้ชาวบ้านหันกลับมาใช้ชีวิตที่ลดการพึ่งพาจากภายนอกได้มากขึ้น เพื่อดำเนินการตามรอยพระยุคลบาทในการพัฒนาขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้เกษตรกรในชุมชนยึดหลักการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดทำแผนชุมชนขึ้นมาเป็นแผนแม่บทใช้วิเคราะห์ในการพัฒนากลุ่ม หมู่บ้าน ชุมชน สังคม ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนำมาดำเนินโครงการแก้ไขปัญหา พัฒนากลุ่มจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับมีความพอประมาณ พึ่งพาตนเอง มีความพอดีไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ประหยัดอดออม ลดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิต ใช้เหตุผลมีความรอบคอบในการตัดสินใจ ระมัดระวังในการปฏิบัติ คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำ โดยหาความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องประกอบการตัดสินใจ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีประกอบด้วยความสุจริตแม้ตกอยู่ในภาวะขาดแคลนขัดสนในการดำรงชีวิต มีความเอื้ออาทร ไม่เบียดเบียนผลประโยชน์ของผู้อื่น ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตโดยยึดหลักคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงามจนทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการที่ดี การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ นำไปสู่การเกิดชุมชนที่เข้มแข็ง การพึ่งตนเองได้ของชุมชนหนองสาหร่ายเริ่มต้นจากการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน แล้วนำมาร่วมกันหาแนวทางแก้ไข แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการปฏิบัติ และจากการยึดเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งในระดับปัจเจกและระดับครัวเรือนนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ความพอประมาณ : ชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่าย ยึดมั่นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

- เริ่มต้นจากการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้แต่ละครอบครัวได้รับรู้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจของครอบครัวตนเองนำตัวเลขของแต่ละครอบครัวมาล้อมวงคุย ตั้งเวทีเพื่อหาทางออกร่วมกันของชุมชน

- ลดรายจ่าย การลดรายจ่ายในครอบครัว สร้างผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำขึ้นใช้เองในครอบครัวได้ เช่น ทำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำปุ๋ยชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ เพื่อใช้ในแปลงนาอีกด้วย

- ปลูกผักไว้กินเอง กินทุกอย่างที่ปลูกและปลูกทุกอย่างที่กินทำให้ได้ผักที่ปลอดสารพิษส่งผลให้สุขภาพดี และมีแนวคิดที่จะสร้าง “ตลาดนัดแห่งความรัก” ที่ให้ทุกคนที่ปลูกผักนำผักมาแลกเปลี่ยนกัน

- สร้างวินัยการออมทุกวันที่ 2 ของทุกเดือน โดยมีสถาบันการเงินชุมชนหนองสาหร่ายเป็นแหล่งออมเงิน

ความมีเหตุผล : ชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่าย มีนโยบายมุ่งบริหารจัดการและพัฒนากลุ่มด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก ตลอดจนวางยุทธศาสตร์ที่เน้นการขับเคลื่อนภารกิจความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม พร้อมกันทั้ง 2 ด้าน คือด้านกลุ่มอาชีพและด้านชุมชน/สังคม

ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย ผ่านเวทีการเรียนรู้ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาถือปฏิบัติ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างสมดุลทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนมากขึ้น มีการรู้จักตัวตนด้วยการจัดทำบัญชีครัวเรือน การออมเงิน การลดต้นทุนและการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินทรัพย์ต่อหนี้สินดีขึ้น การพึ่งพากันในระดับชุมชนมีการจัดทำแผนชุมชน รวมกลุ่มอาชีพจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน และการรวมกลุ่มการเงิน จัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และสถาบันการเงินชุมชน และอื่น ๆ

การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนระหว่างชุมชนกับชุมชนหรือระหว่างชุมชนกับสถาบันภายนอก ซึ่งตอบสนองอาชีพหลักของชุมชน โดยแสดงถึงช่องทางการตลาด การรวบรวม การแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน

2) ด้านสังคมและวัฒนธรรม มีการจัดทำแผนชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม การอนุรักษ์และรวบรวมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้สืบทอดสู่รุ่นต่อ ๆ ไป มีระบบการจัดสวัสดิการโดยชุมชนเพื่อดูแลซึ่งกันและกัน เช่น การฃาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนคลอดบุตร กองทุนการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ เป็นต้น

3) ด้านสิ่งแวดล้อม มีการจัดทำแผนชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ อนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และอากาศ การจัดการขยะมูลฝอย และการสร้างชุมชนให้น่าอยู่ การทำการเกษตรที่ปลอดภัย การใช้พลังงานทดแทน

การสร้างภูมิคุ้มกัน : วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีกลยุทธ์ให้สมาชิก และเกษตรกรในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนตามภูมิสังคม มีการบ่มเพาะ คณะกรรมการ

ชุมชน เพื่อพัฒนาสู่กลุ่มเกษตรกรพอเพียงที่มีผลสัมฤทธิ์สูง และมีเป้าหมายในการพัฒนาสมาชิกเกษตรกร สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนธุรกิจของกลุ่มที่สมดุล

ให้ความสำคัญถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ได้แผนชุมชนที่ตอบสนองความต้องการบนพื้นฐานศักยภาพของกลุ่ม ชุมชนและใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ตลอดจนแก้ไขปัญหาหลัก ๆ ของชุมชนและกลุ่มเกษตรกรการร่วมแรงร่วมใจโดยหวังเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน ใฝ่หาประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่จากสถานที่อื่น ๆ นำมาประยุกต์จัดทำ โดย “แผนแม่บทชุมชนตำบลหนองสาหร่าย” จึงเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2545 โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้การสนับสนุน เช่น สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัด พัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มาร่วมกันวางแผนงานเก็บข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดเป้าหมายในการพัฒนากลุ่มองค์กรในชุมชน ให้ดีขึ้น เพื่อ “สร้างชุมชนที่มีความสุข สุขภาพดี ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้”

เงื่อนไขความรู้ : วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเน้นการเผยแพร่ และการนำความรู้ความสามารถ ความชำนาญที่เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ของสมาชิก และคนชุมชนโดยเริ่มจากพัฒนาการของการเรียนรู้ด้านการพัฒนาผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัวเกิดจิตสำนึกร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน คิดค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของกลุ่ม การร่วมมือร่วมใจกัน การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง กำหนดอนาคต การบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในทางที่ที่เกิดขึ้นหลายอย่างตามวัน เวลาที่เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสมาชิก และคนในชุมชนสามารถตอบสนองต่อสภาพการต่าง ๆ ตามภูมิสังคม โดยกระบวนการของชุมชนและเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเกิดการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างหมู่บ้าน

โดยกลุ่มได้มีกระบวนการสืบค้น เก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถเก็บรักษาและต่อยอด ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) พัฒนาชุมชนอำเภอ ๖.ก.ส. ที่ร่วมวิจัยสรุปและถ่ายทอดเรื่องราวการทำงานออกมาเป็นเอกสารกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนของชุมชนได้เป็นอย่างดีทำให้ได้ชุดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในถูกต้องตามสุขอนามัยในการแปรรูป อีกทั้งฐานข้อมูลของชุมชนที่เป็นปัจจุบัน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นรวบรวมเพื่อการเผยแพร่การเรียนรู้และนำสู่การพัฒนาดำเนินการโดยบันทึกจากคำบอกเล่าจากผู้รู้/ผู้ชำนาญนำมาเรียบเรียงเป็นเอกสารความรู้ในเรื่องเหล่านั้น เพื่อระลึกถึงผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ถ่ายทอดเอกสารในเรื่องนั้น ๆ จะมีการบันทึกชื่อเจ้าของภูมิปัญญาไว้ด้วยเสมอ และบางเรื่องก็ได้รับการสนับสนุนข้อมูลจากหน่วยงานราชการ การลดต้นทุนการประกอบอาชีพ ความรู้เรื่องการดูแลดิน การรักษาหน้าดิน การทำน้ำหมักชีวภาพจะรวมไว้ด้วยกัน เป็นต้น

เงื่อนไขคุณธรรม : วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้ยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการกลุ่ม

หลักคุณธรรม : การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้บุคลากรมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบ มีวินัยประกอบอาชีพสุจริต เป็นนิสัยประจำตัว

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการ บุคลากรในองค์กรจะมีความแตกต่าง ความหลากหลาย ทั้งวัย การศึกษา ความคิด และความเชื่อ แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเดียวกัน คือ หลักคุณธรรม ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ให้มีความทัดเทียมกันภายในองค์กรและ มีศักยภาพในการแข่งขันกับภายนอกได้อย่างสง่างามและมีศักดิ์ศรี มีความซื่อสัตย์ ซын อดทน เป็นที่ยอมรับของสังคมและองค์กรอื่นอย่างชัดเจน

หลักนิติธรรม : การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ โดยถือว่าเป็นการปกครองโดยกฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล ต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและความยุติธรรม รวมทั้งมีความรัดกุมและรวดเร็วด้วย

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการการประชุมปรึกษาหารือในการดำเนินการทุกด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมือง และกฎระเบียบของสังคม มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนมาจากความเห็นชอบของคณะกรรมการและสมาชิก

จากที่กล่าวไปข้างต้นเห็นว่าหลักปฏิบัติที่ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายได้ยึดเอาเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตทั้งในระดับปัจเจกและระดับครัวเรือนนั้นเป็นไปตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ที่ทรงเล็งเห็นถึงความเดือดร้อนของชาวบ้าน และทรงหาแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และอยู่อย่างมีความสุข การดำรงชีวิตอย่างพอเพียงของชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่ายในการลดการพึ่งพาจากภายนอกและหันมาใช้สอยและแปรรูปหุนที่มีอยู่ภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้วนั้น เช่น ปุยอินทรีอัดเม็ด พริกแกงชุมชน ข้าวอินทรีของชุมชน ผ้าทอ น้ำดื่มชุมชน เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนยังนำทรัพยากรธรรมชาติที่ตนมีมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ เพื่ออุปโภคและบริโภคภายในชุมชน หากเหลือก็จำหน่ายต่างชุมชน ถือเป็นการสร้างรายได้เสริมและอาชีพเสริมอีกด้วย การยึดถือหลักคิดนี้จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเกิดจากความต้องการและการปฏิบัติจริงของคนในชุมชน มิใช่ปฏิบัติไปตามคำแนะนำของหน่วยงานราชการหรือตามกระแส แต่ต้องมาจากความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับชุมชนหนองสาหร่ายที่นำเอาแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงและบูรณาการเข้าด้วยกันในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อลดปัญหาหนี้สินและลดการพึ่งพาจากภายนอก และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้ชุมชนหนองสาหร่ายยังมีหลักคิดที่สำคัญในการพึ่งตนเองได้ นั่นคือความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า หลักคิดนี้เป็นหลักคิดที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนในการพึ่งตนเองได้

ความโปร่งใส มีความหมายเทียบได้ว่าตรงกันข้ามกับการทุจริต คอร์รัปชั่น โดยเรื่องที่ทุจริตคอร์รัปชั่นให้ความหมายในเชิงลบ และมีความน่าสะพรึงกลัวแฝงอยู่ ความโปร่งใสเป็นคำศัพท์ที่ให้แง่บวกในเชิงบวกให้ความหมายในเชิงสงบสุข ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและง่าย และมีกระบวนการตรวจสอบความชัดเจน การดำเนินงานภายในชุมชนหนองสาหร่ายตั้งแต่ระดับตำบลจนกระทั่งระดับหมู่บ้านผู้นำชุมชนต้องสามารถชี้แจงการดำเนินงานในแต่ละอย่างได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจถึงกระบวนการดำเนินงานดังกล่าว เพื่อแสดงถึงความโปร่งใสและซื่อสัตย์ในการดำเนินงานภายในชุมชน ในเรื่องงบประมาณของชุมชนเช่นเดียวกันผู้นำชุมชนจะต้องชี้แจงถึงการนำงบประมาณเหล่านั้นไปใช้ ใช้เพื่ออะไรและใช้อะไรไปบ้าง ผลลัพธ์ที่ได้จากการใช้งบประมาณนั้นเป็นอย่างไร การดำเนินงานของชุมชนหนองสาหร่ายจึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่อง

การทะเลาะเบาะแว้งกันในช่วงหลังจากการทำแผนแม่บทชุมชน เพราะทุกคนในชุมชนได้ร่วมกันรับฟัง และร่วมกันคิดในแต่ละปัญหาด้วยกัน การทำงานที่ตั้งอยู่บนความโปร่งใสจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการทำงานร่วมกับคนจำนวนมาก ผู้นำของชุมชนหนองสาหร่ายจึงถือเอาความโปร่งใสมาใช้ในกระบวนการดำเนินงานภายในชุมชน

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการ กำหนดปฏิทินการประชุมอย่างชัดเจน และประชุมทุกครั้งที่เกิดปัญหาต้องตัดสินใจทำให้การดำเนินงานเกิดความโปร่งใส และเกิดความไว้วางใจในการดำเนินของคณะกรรมการ โดยเฉพาะเรื่องการเงินที่เป็นเรื่องล่อแหลมที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรให้มีการประชุมตัดสินใจร่วมกันทุกครั้ง เช่น เปิดบัญชีธนาคารอย่างเปิดเผยโดยผู้มีสิทธิ์เบิกจ่าย 2 ใน 3 ซึ่งเป็นกรรมการ สร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านในชุมชนได้อย่างดี

การมีส่วนร่วม การให้โอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น เป็นคณะกรรมการหรือคณะกรรมการ โดยให้ข้อมูลความคิดเห็น แนะนำ ประเมิน ร่วมวางแผน และร่วมปฏิบัติ ในการดำเนินงานภายในชุมชนในทุกกระบวนการ

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการ หัวใจหลักในการทำงานของชุมชนหนองสาหร่าย คือ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และร่วมอย่างครบกระบวนการ ได้แก่ ร่วมคิด ตั้งแต่ค้นหาปัญหาร่วมกัน คิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน ร่วมปรึกษาหารือในการดำเนินงานร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ร่วมวางแผน การดำเนินงานของชุมชนหนองสาหร่ายมาจากการทำงานร่วมกันวางแผนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน แผนในแต่ละแผนจึงอยู่บนพื้นฐานของการร่วมกันของชาวบ้าน ร่วมรับผิดชอบ เมื่อดำเนินงานแล้วผลสัมฤทธิ์ของงานที่ได้มีทั้งประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จทำให้ในแต่ละกิจกรรมจึงต้องร่วมกันรับผิดชอบ ทั้งหน้าที่ของตนเองและกิจกรรมของชุมชน และร่วมปรับปรุงพัฒนากระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันได้อย่างชัดเจน การดำเนินกิจกรรมของชุมชนในแต่ละกิจกรรมต้องมีการร่วมกับปรับปรุงและร่วมกันพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนที่มีความสุขและเข้มแข็งอาจมีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามามีส่วนช่วย เพื่อรับทราบปัญหาความเคลื่อนไหว และตัดสินใจในทุกกรณี อีกทั้งในการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้การดำเนินงานภายในชุมชนเป็นไปอย่างมีระบบและสะท้อนปัญหาความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้ การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งซึ่งชุมชนหนองสาหร่ายได้ดำเนินงานตั้งแต่การหาแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนมาในทุกกระบวนการ เมื่อชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการร่วมกันกันแก้ปัญหาหรือร่วมกันพัฒนาชุมชนก็จะนำมาซึ่งชุมชนเข้มแข็งที่เกิดจากรากฐานความมั่นคงและความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน ชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นชุมชนที่ยึดเอาการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเข้ามาเป็นกลไกหลักในกระบวนการพัฒนาของชุมชนตั้งแต่เริ่มแรก ทำให้ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่เกิดความเข้มแข็งจากการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชน

ความรับผิดชอบ การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อองค์กร การใส่ใจปัญหาการบริหารจัดการ การกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา และเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการ ยึดหลักในความรับผิดชอบภายใต้หลักจริยธรรม และการจัดการที่ดี รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับใกล้และไกล อันจะนำไปสู่การพัฒนา ชุมชนที่ดีและเข้มแข็ง เช่น การบริหารจัดการกลุ่มให้อยู่รอดและให้ผลตอบแทนแก่สมาชิก ซึ่งทำไร่นั้น ต้องไม่ใช่กำไรที่เกิดจากเบียดเบียนสังคม โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติ คือ ความพอประมาณไม่เบียดเบียนตนเองในขณะที่เดียวกันต้องไม่เบียดเบียนสังคมด้วย

ความคุ้มค่า การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ ส่วนรวม

การนำมาใช้ในการบริหารจัดการ มุ่งเน้นความคุ้มค่าในการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่มี การวางแผนเพื่อให้ใช้งานเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยรณรงค์ให้บุคลากรมีความประหยัดใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่างคุ้มค่าและรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน มีการประยุกต์ใช้เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อการประหยัดค่าใช้จ่าย บางกรณีที่สามารถยืดหยุ่นตามลักษณะของชิ้นงานได้ ปลุกฝังค่านิยมเรื่อง การรักษาใส่ใจในดูแลอุปกรณ์ให้มีอายุใช้งานได้นาน ๆ วิเคราะห์ สังเคราะห์ว่ามีผลต่างอย่างไร ได้มา คุ้มค่ากับสิ่งที่เสียไปหรือไม่หากไม่คุ้มจะต้องแก้ปัญหาอย่างไร ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนนั้น เป็นต้นทุนสำหรับชาวบ้านในชุมชนแต่การจะนำทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ได้อย่าง สอดคล้องกับวิถีชีวิตอย่างเหมาะสมเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายคำนึงเป็นอย่างแรก จะใช้ สอยอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและชุมชน การนำเอามาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการก็ เป็นทางเลือกหนึ่งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้จากการปลูกตามธรรมชาติของชาวบ้านในชุมชน อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์

ดังนั้น การที่ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายมีการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันนั้นก็เป็อีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในการลด รายจ่ายและเพิ่มรายได้ภายในครัวเรือน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ใช้ได้แล้วเกิดผล ในลักษณะของปัจเจก แต่ถ้าหากหมายรวมถึงชุมชนนั้นการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชน สำหรับชุมชนหนองสาหร่ายการพึ่งตนเองได้ของชุมชนไม่ได้มาจากการ ปฏิบัติตนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่แนวคิดดังกล่าวนี้ช่วยเพิ่มศักยภาพการ ดำเนินงานและการดำรงชีวิตในชุมชนให้ดีขึ้น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนหนองสาหร่ายก่อให้เกิด กระบวนการเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง แนวคิดนี้จึงเป็นแนวคิดทางเลือกที่ชาวบ้านในชุมชนนำมา ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อชาวบ้านในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ก็จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งได้ในที่สุด การปฏิบัติของชาวบ้านในชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความ พอประมาณในการดำรงชีวิตที่ต้องคำนึงถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่เป็นสำคัญ ความมีเหตุผลในการ ดำเนินชีวิตจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องมีเหตุผลในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนอย่างสงบ สุข การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ในที่นี้กล่าวถึงการที่ชาวบ้านในชุมชนรู้จักเรียนรู้ปัญหาและหาทางออกของ ปัญหาาร่วมกัน การรู้เท่าทันปัญหาที่กำลังเผชิญนั้นหมายรวมถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต ประจำวัน อีกทั้งในส่วนของคุณธรรมก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนหนอง สาหร่ายมีวิถีชีวิตที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เนื่องจากปฏิบัติตนที่ตั้งมั่นอยู่บนคุณธรรมอันดีงามผนวกกับมี ความรู้ความสามารถในการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรเพื่ออุปโภคและบริโภคภายในชุมชน การมี ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นหัวใจสำคัญของการพึ่งตนเอง โดยที่ลดการพึ่งพาภายนอกได้มาก

ยิ่งขึ้น การดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ช่วยให้ชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่ายสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอกได้และเป็นแนวคิดทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงบนพื้นฐานทุนที่มีอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนมีการรวมกลุ่มกันในฐานะวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในการผลิตสินค้าและบริการ โดยนำผลผลิตทางการเกษตรในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อบริโภค หากเหลือก็จำหน่ายต่างชุมชน ส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้เสริมและอาชีพของชาวบ้านในชุมชน

กล่าวโดยสรุป ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ในอดีตตั้งแต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทำให้คุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนแย่ลง เมื่อชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ก็นำมาซึ่งการหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งกระบวนการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายเดิมเน้นการพัฒนาด้านการบริหารจัดการชุมชนเพียงอย่างเดียว ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนได้ เมื่อกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับใครคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว การกระจายอำนาจก็ไม่เกิดขึ้นและการมีส่วนร่วมของของชุมชนก็ไม่เกิดขึ้นเช่นกัน การพัฒนาแต่เดิมของชุมชนนี้ชาวบ้านในชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน ผลลัพธ์ของการดำเนินงานจึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการของชาวบ้านในชุมชน การเรียนรู้ปัญหาร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนถือเป็นสัญญาณเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน แนวทางในการพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นใช้ระยะเวลาพอสมควรในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จเช่นปัจจุบัน จากการศึกษาที่ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของชุมชนร่วมกัน แนวทางของชุมชนในการแก้ไขปัญหานั้นก็คือการทำแผนแม่บทชุมชนที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยแผนแม่บทชุมชนนี้มีที่มาจากการศึกษาชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ และได้มีการนำมาปรับใช้เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน จากนั้นเมื่อได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้ว ชาวบ้านตลอดจนผู้นำในชุมชนต้องร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ถึงปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ในแต่ละขั้นตอนในการทำแผนแม่บทชุมชนนั้นชาวบ้านในชุมชนเป็นคณะทำงานร่วมในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้แผนแม่บทชุมชนนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนและนำไปสู่แผนงานในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป

การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเรียนรู้ถึงปัญหาของชุมชนผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชาวบ้านในชุมชน การที่ชุมชนจะเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นกระบวนการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชน เมื่อเรามีกระบวนการดำเนินงานที่ดีผลลัพธ์ที่ได้ก็ย่อมดีและมีประสิทธิภาพไปด้วย กระบวนการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นคือการนำเอาแผนแม่บทชุมชนมาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้อย่างตรงจุดและตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้ แผนแม่บทชุมชนนี้หากทำขึ้นโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนเพียงเพื่อตามกระแสสังคมหรือตามชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ เชื่อว่าการพัฒนาและความสำเร็จจะไม่เกิดต่อการดำเนินงานเช่นนั้น ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่รู้จักตนเองอยู่เสมอว่าชุมชนของเขานั้นมีอะไรและไม่มีอะไร เขานำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับให้เข้ากับบริบทชุมชนของตน อีกทั้งยังให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน กลายเป็นว่าปัญหาของชุมชนไม่ได้ตกเป็น

ภาระของผู้นำหรือหน่วยงานราชการเพียงเท่านั้น แต่ชาวบ้านมองเห็นถึงปัญหานี้เป็นปัญหาของทุกคนในชุมชนที่ต้องร่วมกันแก้ไขเพื่อนำชุมชนไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและชาวบ้านพึ่งตนเองได้ การดำเนินงานภายในชุมชนจึงเป็นเรื่องของชาวบ้านในชุมชนทั้งสิ้น การทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนนี้จึงเป็นแผนแม่บทที่มาจากความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง และแผนแม่บทชุมชนนั้นเป็นแผนงานพัฒนาหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหนองสาหร่ายได้อย่างชัดเจน การพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแห่งนี้จึงมีรากฐานมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนตลอดจนการมองเห็นปัญหาร่วมกันและนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ก่อเกิดเป็นชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายสู่ชุมชนเข้มแข็ง การมองเห็นปัญหาร่วมกันเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการนำไปสู่การดำเนินงานร่วมกันภายในชุมชน จากนั้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนเป็นพื้นฐานหลักที่ทำให้เกิดแผนแม่บทชุมชนขึ้น การดำเนินงานเหล่านี้ของชุมชนหนองสาหร่ายสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ให้ความสำคัญของชาวบ้านและความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก อีกทั้งการพัฒนาที่มาจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนนั้นย่อมทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็งชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวกันจากชุมชนที่ประสบปัญหาอย่างหนักกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นต้นแบบของการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ได้ง่าย ๆ เพียงแต่ในทุกกระบวนการของการดำเนินงานนั้นชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมด้วยกันทั้งสิ้น ผลลัพธ์ที่ได้จึงตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้อย่างดี ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็งนำไปสู่การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชนในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้เสริม จากการนำทุนที่ชุมชนมีมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน การรวมกลุ่มขึ้นนี้อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายซึ่งวิสาหกิจชุมชนนี้เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งของการกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย เมื่อกลุ่มดังกล่าวจัดตั้งขึ้นก็สามารถดำรงอยู่ได้ภายในชุมชนบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นชุมชนเข้มแข็งที่มาจากกระบวนการพัฒนาโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

รู้จักวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย

ภาพที่ 1 ที่ทำการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562

วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 100 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นกลุ่มที่เกิดจากกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาหารายได้ที่ตกต่ำให้กับชาวบ้าน โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนโดยมีนายแรมเชียงกา ประธานกลุ่มชาวบ้านในนามวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี

ได้รวบรวมสมาชิกในชุมชนมาสร้างรายได้เสริมจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายนั้น ประกอบไปด้วย 7 กิจกรรม ได้แก่ ฟริกแกงโบราณ ทอผ้าขาวม้า ปุ๋ยมูลไส้เดือน จักสานเส้นพลาสติก น้ำดื่มชุมชน ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ กิจกรรมเหล่านี้มีรากฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายตั้งแต่อดีต โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนชุมชนที่มีอยู่ในการดำเนินกิจกรรม เหตุเพราะชุมชนหนองสาหร่ายเดิมชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อ้อย เป็นหลัก ดังนั้นในทุกขั้นตอนของการปลูกตลอดจนการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในการบำรุงต้นข้าวและยังนำผลผลิตข้าวที่ได้มาทำเป็นทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ อีกทั้งยังมีการแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำเป็นฟริกแกง ซึ่งได้รับการสืบทอดภูมิปัญญากันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากการแปรรูปดังกล่าวในการบริโภคอุปโภคกันในชีวิตประจำวันแล้ว ทำให้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ครอบครัวและชุมชน ต่อมาหลังจากนั้นก็ยังมีหน่วยงานภาครัฐและสถาบันอุดมศึกษาได้เข้ามาให้การสนับสนุนทั้งในส่วนของความรู้ในด้านวิชาการและงบประมาณต่าง ๆ ทำให้ทางกลุ่มมีการพัฒนาการดำเนินงานภายในกลุ่มและผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายเพื่อลดรายจ่ายและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้มากขึ้น ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองที่สามารถผลิตสินค้าและบริการบนพื้นฐานทุนชุมชนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประวัติวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย

จากการสัมภาษณ์นายแรม เชียงกา และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายพบว่า ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่การเกษตร จำนวน 3,316 ไร่ นาข้าว จำนวน 2,014 ไร่ พืชไร่ และพืชผัก จำนวน 1,288 ไร่ เกษตรกรต่างคนต่างทำนาในพื้นที่ของตนเอง ต่อมาก็ประสบปัญหาปัจจัยการผลิตราคาแพง ผลผลิตของเกษตรกรราคาถูก ไม่มีอำนาจต่อรองเกิดปัญหาหนี้สินอย่างหนัก และจากการทำแผนแม่บทชุมชนของชาวบ้านในชุมชนส่งผลให้ต่อมาในปี พ.ศ.2453 สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ร่วมกับนายชะลอ สมคิด ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น โดยใช้ชื่อ “กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย” โดยมี นายชะลอ สมคิด เป็นประธานเพื่อร่วมกันในการแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ และร่วมกันซื้อปัจจัยการผลิตข้าว และแปรรูปข้าวจำหน่าย ต่อมาในปี พ.ศ.2548 มีพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้น คณะกรรมการ และสมาชิก จึงได้หารือเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชน จากนั้นทางประธานกลุ่มก็ได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย” เมื่อวันที่ 13 เดือนกันยายน พ.ศ.2549 จนถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลาก่อตั้ง 12 ปี โดยความร่วมมือร่วมใจของเกษตรกรในตำบลหนองสาหร่าย และได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการพัฒนาชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายให้มีการดำเนินชีวิตที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวผู้ประกอบการอาชีพเดียวกันให้เกิดการรวมกลุ่มต่อรองเรื่อง การตลาด เข้าถึงแหล่งเงินทุนและเพิ่มมูลค่าของผลผลิตให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สมาชิก (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนสมาชิกภายในวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

กิจกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย	จำนวนสมาชิก (คน)
กลุ่มพริกแกงโบราณ	15
กลุ่มทอผ้าขาวม้า	15
กลุ่มปุ๋ยไส้เดือน	15
กลุ่มจักสานเส้นพลาสติก	25
กลุ่มทอหมอนข้าวไรซ์เบอร์รี่	24
กลุ่มน้ำดื่มชุมชน	60
กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	135
รวม	289

ที่มา: วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย (2562)

วิสัยทัศน์

ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มมูลค่า จัดตลาด สร้างรายได้

พันธกิจ

- ส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดี โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิก
- ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการ
- ส่งเสริมพัฒนา เพิ่มประสิทธิภาพ การบริการ เครื่องมือการเกษตร
- ส่งเสริมการระดมทุน เพิ่มหุ้น ประหยัด ฝากออม
- ส่งเสริมสวัสดิการ และสงเคราะห์ แก่สมาชิก

วัตถุประสงค์การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย

- เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มมีระบบการเรียนรู้วิธีการทำงานในรูปแบบกลุ่ม สร้างความสามัคคีและพัฒนาความเป็นผู้นำ

- เพื่อสร้างโอกาส สร้างกิจกรรมนำไปพัฒนาศักยภาพให้กับสมาชิกกลุ่ม
- เพื่อสร้างแรงงาน สร้างรายได้ให้กับสมาชิกและชุมชนจากแนวคิดและภูมิปัญญาของคนในชุมชน

ชุมชน

- เพื่อการให้บริการต่าง ๆ กับสมาชิก
- เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองการซื้อปัจจัยการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิต

เกษตรกร

- เพื่อเป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน/การตลาด
- เพื่อจัดให้มีสวัสดิการแก่สมาชิกให้มีรายได้เพิ่ม ความเป็นอยู่ดีขึ้น

วิสาหกิจชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีแนวคิด ดังนี้

1) การดำเนินกิจกรรมและผลการดำเนินงานกลุ่ม

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานและการดำเนินธุรกิจด้วยอุดมการณ์ของกลุ่มคือแนวคิดที่เชื่อว่าวิธีการรวมกลุ่มจะช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของมวลสมาชิกให้มีความกินดีอยู่ดีและสันติสุขโดยการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กิจกรรมด้านการช่วยเหลือตนเอง สมาชิกของกลุ่มมีการแก้ไขปัญหา และสร้างการกินดีอยู่ดีของตนเอง ครอบครัว และพัฒนากลุ่ม คือ

- **ขยัน** สมาชิกภายในกลุ่มมีความขยันในการประกอบอาชีพของตนเอง เพื่อให้มีรายได้บำรุงครอบครัวอย่างพอเพียง หากไม่เพียงพอก็ต้องขยันเพิ่มขึ้น โดยการเพิ่มเวลาทำงานหรือประกอบอาชีพเสริมที่ไม่เป็นผลเสียต่องานประจำ เช่น การจักสานเส้นพลาสติก การแปรรูปและการถนอมอาหาร การรับจ้างทำงาน

- **ประหยัด** สมาชิกแม้จะมีรายได้มากเพียงใดก็ตาม แต่การใช้จ่ายของสมาชิกและครอบครัวมีมากหรือมีรายจ่ายมากจนเกินกว่ากลุ่มรายได้ ครอบครัวก็จะไม่มีเงินเหลือเก็บไว้ใช้เมื่อ

คราวจำเป็น สมาชิกของกลุ่มจึงมีการออม ทุกวันที่ 2 ของเดือน มีการปลูกผักไว้กินเอง ลดการใช้สารเคมี

- **การพัฒนาตนเอง** สมาชิกภายในกลุ่มมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี มีอย่างต่อเนื่องและปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้ใดที่พัฒนาตนเองให้ทันความเปลี่ยนแปลงก็จะไม่เกิดผลกระทบที่เสียหายหรือเสียหายเพียงเล็กน้อย และผู้ใดที่พัฒนาตนเองล้าหน้าไปด้กรอความเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วก็จะเกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัวมากมาย ดังนั้น สมาชิกของกลุ่มจะมีการเรียนรู้ และอบรมพัฒนาอยู่ตลอดเวลา

- **การหลีกเลี่ยงอบายมุข** เพื่อให้พ้นจากความหายนะของตนเองและครอบครัว เพราะผู้ที่หลงเข้าไปสู่วังจรของอบายมุข จะเป็นผู้ที่ขาดสติและความรับผิดชอบ มักสร้างความเสียหาย เตือนร้อนให้กับผู้ใกล้ชิด และสังคมที่อยู่อาศัย ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มจึงมีกิจกรรมลดละเลิกอบายมุข กิจกรรมงดเหล้าทุกวันพระ กิจกรรมตรวจสุขภาพ

กิจกรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นต่อเนื่องจากความต้องการช่วยเหลือตนเองของสมาชิกเพราะตามลำพังสมาชิกคนเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมได้ จึงจำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้น จะต้องประกอบด้วยความร่วมมือและร่วมใจ ดังนี้

การร่วมแรง

- **กาย** สมาชิกของกลุ่มสามารถนำตัวเองเข้าสู่ธุรกิจและกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มกำหนดขึ้น เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสมาชิก และกลุ่มในฐานะผู้มีสิทธิรับบริการและเป็นเจ้าของกลุ่ม เช่น ธุรกิจตลาดกลางรับซื้อผลผลิตธุรกิจเกษตรอินทรีย์ ธุรกิจจัดหาปุ๋ยยาเคมีมาจำหน่าย ธุรกิจสินเชื่อเพื่อการพัฒนากลุ่ม

- **ความคิด** กลุ่มเป็นของสมาชิกทุกคน การดำเนินการของกลุ่มจะเป็นเช่นใด ควรได้รับฟังความคิดเห็นของผู้เป็นเจ้าของ จึงเป็นข้อเปรียบเปรยว่า “กลุ่มใดจะก้าวหน้านั้นคงอย่างไร ขึ้นอยู่กับคุณภาพและการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่มนั้น” ดังนั้น สมาชิกของกลุ่มมีการแสดงความคิดเห็นในการเข้าร่วมประชุมตลอดเวลา มีการวางแผนเพื่อพัฒนากลุ่ม มีการตรวจสอบการบริหารของคณะกรรมการ

- **ทุน** กลุ่มเป็นองค์กรที่รวบรวมสมาชิกเพื่อประกอบธุรกิจ จึงจำเป็นต้องใช้ทุน ดำเนินงานในเบื้องต้นต้องใช้ทุนดำเนินงานที่มาจากสมาชิกถือหุ้น และเสียค่าธรรมเนียมไว้กับกลุ่ม เป็นทุนดำเนินงานเมื่อแรกตั้งกลุ่มจากนั้น สมาชิกอาจร่วมแรงในการหาทุนมาดำเนินงานกลุ่มโดยการ

- **ถือหุ้น** สมาชิกมีการถือหุ้น และเพิ่มหุ้นไว้กับกลุ่ม ทุกปีโดยสมัครใจ และจะได้รับผลตอบแทนเป็นเงินปันผลตามหุ้นเมื่อกลุ่มมีกำไร ทั้งนี้โดยความเห็นของที่ประชุมใหญ่

- **นำเงินมาฝากกับกลุ่ม** สมาชิกมีการฝากเงินไว้กับทางกลุ่ม โดยกระบวนกรออมอย่างต่อเนื่อง และประจำได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย สมาชิกจะได้รับผลตอบแทนเป็นเงินปันผลตามหุ้นเมื่อกลุ่มมีกำไร ทั้งนี้โดยความเห็นของที่ประชุมใหญ่

- **การร่วมกันกู้ยืมเงิน** คณะกรรมการและสมาชิกมีการกู้ยืมเงิน จากแหล่งทุนภายนอก เมื่อทุนดำเนินงานภายในที่มีอยู่ไม่เพียงพอ

การร่วมใจ

- **ความซื่อสัตย์** สมาชิกของกลุ่ม มีความซื่อสัตย์ และสุจริต ในการดำเนินธุรกิจและ กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม ตลอดจนคณะกรรมการ และบุคลากรทุกคนของกลุ่ม มีความซื่อสัตย์ ต่อตนเองและส่วนรวม จนทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจ และร่วมมือกับกลุ่ม ในการดำเนินธุรกิจต่าง ๆ จนประสบผลสำเร็จ

- **ความเสียสละ** กลุ่มเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวกันของหลายบุคคลเพื่อ ร่วมกันดำเนินธุรกิจ และร่วมกิจกรรมเพื่อส่วนรวมต่าง ๆ ซึ่งอาจจะกระทบต่อผลประโยชน์หรือ กิจกรรมส่วนตัวเฉพาะหน้า สมาชิกของกลุ่มจำเป็นต้องมีความเสียสละ ทำให้เกิดประโยชน์ และ ป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย

- **ความสามัคคี** เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดความพร้อมของบุคคล ที่ร่วมกันเป็น กลุ่มชุมชนหรือองค์กร ซึ่งจะทำการกลุ่มหรือองค์กรนั้นเกิดพลังในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นสมาชิกทุกคนของกลุ่มต้องมีความพร้อมในการเข้าร่วมประชุม ยอมรับฟังความคิดเห็นในเสียง ส่วนใหญ่ และให้ความเคารพเสียงส่วนน้อย

- **ความมีวินัย** การอยู่ร่วมกันของบุคคลจำนวนมาก จำเป็นที่บุคลากร ต้องมีวินัย หรือข้อปฏิบัติเพื่อความสันติสุขของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกจะมีวินัยให้ยึดถือ โดยมีการกำหนดไว้ในข้อบังคับ ระเบียบและมติที่ประชุม

2) มีการแบ่งงานและมอบหมายงานของคณะกรรมการ

มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มที่ชัดเจนและทำกิจกรรมในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย มีการ คัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มฯ โดยใช้การออกเสียงตามหลักประชาธิปไตย โดยพิจารณา ผลงาน ของบุคคลที่ได้รับการเสนอตัวเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม ตำแหน่งต่าง ๆ พร้อมรับทราบบทบาทหน้าที่ ของตนและทำกิจกรรมในหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย ผู้บริหารกลุ่มที่มีแนวคิดและทัศนคติที่ดีต่อ การรวมกลุ่ม ทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจได้ว่าหากมีการรวมกลุ่มจะช่วยกันฟันฝ่าอุปสรรค และเกิด ความเข้มแข็งขึ้นในเกษตรกรรายย่อยหากทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน

3) มีการขยายผลงานอย่างต่อเนื่อง

จากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายที่ผ่านมา กลุ่มได้ขยายผลงานอย่าง ต่อเนื่องที่เป็นประโยชน์กับกลุ่มและสมาชิก โดยสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรม พัฒนาเครือข่าย การผลิตและการตลาด ภายในชุมชนได้อย่างกว้างขวาง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน และสมาชิกกลุ่มในการขยายผลเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในแต่ละ กิจกรรมเข้าด้วยกัน (วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย, 2562)

กิจกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ประกอบด้วย

1) ฟริกแกงโบราณ

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มอาชีพฟริกแกงโบราณพบว่า ในอดีตชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ในทุกครัวเรือนจะมีการทำฟริกแกงเพื่อนำมาเป็นส่วนผสมหลักในการประกอบอาหารบริโภคกัน

ในชีวิตประจำวัน โดยใช้วัตถุดิบที่ปลูกได้ตามธรรมชาติภายในชุมชนผนวกกับภูมิปัญญาดั้งเดิมมาผลิตเป็นพริกแกง ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยทำพริกแกงบริโภคกันภายในครัวเรือน แต่จะหาซื้อพริกแกงสำเร็จรูปมาประกอบอาหารแทน ช่วงหลังจากการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายได้นำเอาพริกแกงโบราณของชุมชนมาเป็นกิจกรรมหนึ่งภายใต้วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นที่มาของกลุ่มพริกแกงโบราณที่อยากจะอนุรักษ์การทำพริกแกงสูตรดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่กับชุมชนและยังผลิตเพื่อจำหน่ายในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ในการจัดตั้งกลุ่มยังเป็นการสร้างอาชีพเสริมและทำให้สมาชิกมีรายได้จากการทำพริกแกงได้เป็นอย่างดี ถือได้ว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนได้นำทุนทางธรรมชาติและทุนปัญญาที่ตนมีมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านเพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งจากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชน พริกแกงที่ผลิต ได้แก่ พริกแกงเผ็ด และพริกแกงส้ม ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 พริกแกงเผ็ด (ซ้าย) และ พริกแกงส้ม (ขวา)

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562

2) ทอผ้าขาม้า

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มทอผ้าขาม้าพบว่า ในอดีตชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายจะใช้ผ้าขาม้าเป็นเครื่องแต่งกายหลักไม่ว่าจะนำมาผูกเอว พาดบ่า โปกศีระชะ เป็นต้น และจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับผ้าขาม้ามาอย่างช้านาน อีกทั้งชาวบ้านในชุมชนเดิมมีการเย็บผ้าใช้เองในทุกครัวเรือนทำให้ในแต่ละครัวเรือนนั้นมีการเย็บผ้าขาม้าใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ในอดีตชาวบ้านใช้วัตถุดิบเป็นเส้นด้ายที่มาจากเส้นหรือกวางเกงที่ไม่ได้ใช้แล้วมาเย็บต่อกันเป็นผืน ต่อมาก็เริ่มใช้กึ่ง (เครื่องทอผ้า)

ในการทอขึ้น แต่ด้วยระยะเวลาในการทอที่นานทำให้ปัจจุบันการทอผ้าขาวม้าภายในชุมชนหนองสาหร่ายเริ่มหายไป จากนั้นทางชุมชนหนองสาหร่ายได้จัดให้มีการดูงานนอกพื้นที่หลังจากนำแผนแม่บทชุมชนมาปรับใช้ ส่งผลให้ประธานกลุ่มทอผ้าขาวม้าเกิดความสนใจและอยากจะทำฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนในการทอผ้าขาวม้าจึงเกิดกลุ่มทอผ้าขาวม้านี้ขึ้นมาโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่ออนุรักษ์การทอผ้าด้วยกี่ (เครื่องทอผ้า) ที่เป็นงานฝีมือและเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนได้หันกลับมาใช้ผ้าขาวม้าทอมือแทนการซื้อผ้าสังเคราะห์จากท้องตลาด ต่อมาวัตถุประสงค์หลักในการทอนั้นคือ ด้าย เริ่มหาได้ยากขึ้น เพราะชาวบ้านได้เปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกอ้อย ปลูกผักเศรษฐกิจกันหมด ทำให้กลุ่มต้องไปหาซื้อวัตถุดิบในการผลิตมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากคณะกรรมการหมู่บ้านและสมาชิกภายในกลุ่มในการจัดซื้อวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ อีกทั้งกลุ่มทอผ้าก็ยังช่วยทำให้สมาชิกมีรายได้เสริมจากการทอผ้าขาวม้าจำหน่ายในชุมชน กลุ่มทอผ้าขาวม้านี้เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่มีความสนใจในการทอผ้ามาร่วมกัน กลุ่มทอผ้าเป็นอีกกลุ่มที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และในปัจจุบันก็มีการประยุกต์การทอในรูปแบบที่หลากหลายพร้อมทั้งลายผ้าที่ร่วมสมัยมากขึ้น ผ้าขาวม้าที่ทอ ประกอบด้วย ผ้าขาวม้าผืนในลายและสีเส้นต่าง ๆ และผ้าพันคอ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ผ้าพันคอทอมือ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562

ภาพที่ 4 ผ้าขาม้าทอมือ

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2562

3) ปุยมูลไส้เดือน

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มปุยมูลไส้เดือนพบว่า กลุ่มนี้เริ่มมาจากการประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายที่ภายหลังมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำนาข้าวอินทรีย์ที่ปลอดสารเคมีทางเกษตร ชาวบ้านจึงหาปุ๋ยที่สามารถใช้ในที่นาอินทรีย์ได้ จึงเป็นที่มาของการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อนำมูลของไส้เดือนมาทำปุ๋ย ซึ่งคุณประโยชน์ของปุยมูลไส้เดือนนั้นช่วยปรับสภาพหน้าดินได้เป็นอย่างดี ไส้เดือนที่นำมาเลี้ยงทางประธานกลุ่มได้นำมาจากเกษตรกรอำเภอพนมทวน จากนั้นทางเกษตรกรอำเภอพนมทวนได้เข้ามาให้ความรู้ในการเลี้ยงไส้เดือนดินให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านที่ทำนาข้าวอินทรีย์หันมาเลี้ยงไส้เดือนดิน โดยไส้เดือนดินนี้เลี้ยงได้ในกะละมังที่ไม่ได้ใช้แล้ว นำตัวอ่อนของไส้เดือนมาใส่ในกะละมังที่ผสมด้วยดินดำและขี้วัวนมหมักแก๊ส เหตุเพราะขี้ของวัวนมมีสารอาหารมากกว่าขี้วัวบ้านทั่วไป ซึ่งไส้เดือนดินนี้จะฝังตัวอยู่ในดินและกินอาหารประเภท กล้วยสุกงอม เปลือกผลไม้ต่าง ๆ ยกเว้นผลไม้ที่ให้รสเปรี้ยว ไส้เดือนที่ฝังตัวอยู่ทั้งหลายก็จะขึ้นมาขึ้นด้านบนผิวดิน เมื่อดินด้านบนฟูเต็มที่แล้วจึงนำมาร่อนดินทิ้งให้คงเหลือไว้แค่มูลไส้เดือน อีกทั้งยังสามารถจำหน่ายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงหรือตลาดภายนอกชุมชนได้ ส่งผลให้เกิดรายได้และอาชีพเสริมภายในครัวเรือนและชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดการพึ่งพาจากภายนอก ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5 ไล่เดือนดิน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562

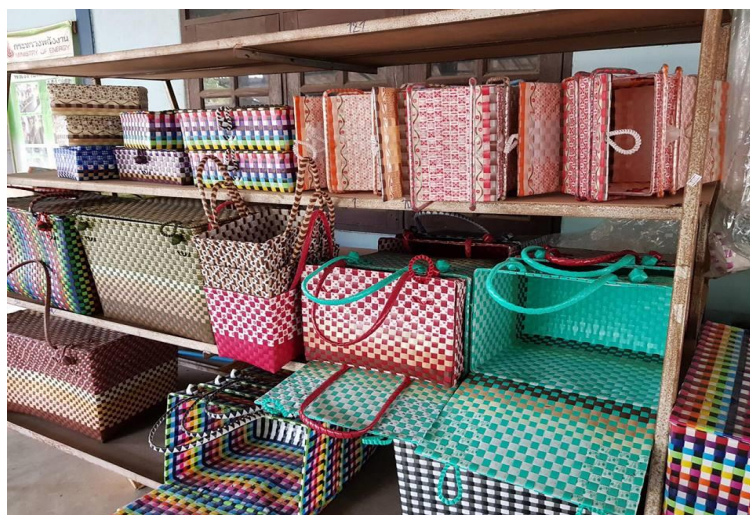

ภาพที่ 6 ตัวอ่อนของไล่เดือนดิน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562

4) จักสานเส้นพลาสติก

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มจักสานเส้นพลาสติกพบว่า ในอดีตชาวบ้านหนองสาหร่ายมีการจักสานโดยใช้ไม้ไผ่เป็นวัตถุดิบหลักในการสานเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีการจักสานเป็นอุปกรณ์ในการจับปลา อาทิ ตะค่อง กระชังใส่ปลา เป็นต้น ซึ่งการสานนี้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาในการออกแบบลวดลายและการใช้งาน วิธีการจักสานเหล่านั้นตั้งแต่อดีตจึงสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน อีกทั้งการจักสานเส้นพลาสติกดังกล่าวยังเป็นการลดการซื้อของใช้ต่าง ๆ ภายในครัวเรือนได้อีกด้วย ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านที่มีความสนใจในงานจักสาน ซึ่งกลุ่มนี้ดำเนินกิจกรรมภายหลังเกิดการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย ในปัจจุบันยังมีบางครัวเรือนที่ยังจักนำไม้ไผ่มาสานเป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทำให้กอไผ่หาได้ยากชาวบ้านจึงตัดแปลงจากเส้นไม้มาเป็นเส้นพลาสติกแต่ยังคงอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมในการสาน ทั้งนี้ในการจักสานดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการหมู่บ้านในการจำหน่าย

ภายในชุมชนผนวกกับเพิ่มอาชีพเสริมและรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนได้อีกหนทางหนึ่ง นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดการพึ่งพาจากภายนอก แต่ละคนจะมารับเส้นพลาสติกที่บ้านประธานกลุ่มเพื่อนำไปสานเป็นเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เสริมที่มากขึ้นกว่าการออกไปรับจ้างในเมืองเหมือนสมัยก่อน ทางกลุ่มมีการจักสานเส้นพลาสติกที่หลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น ฝาชี กระเป๋าสะพาย ตะกร้าใส่สิ่งของ ตะกร้าใส่เสื้อผ้า เป็นต้น ดังรูปภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7 ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้จากเส้นพลาสติก
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562

ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์สานจากเส้นพลาสติก
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562

5) ทONGม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่

จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มทONGม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่พบว่า ชุมชนหนองสาหร่ายทำนากันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน จนกระทั่งปัจจุบัน และการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านที่ทำนากันนี้เริ่มดำเนินกิจกรรมตั้งแต่จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในปี พ.ศ.2545 เป็นกลุ่มที่รวมสมาชิกเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนากันในชุมชนหนองสาหร่าย เพื่อหาแนวทางร่วมกันในการพัฒนาการประกอบอาชีพ

ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนให้มีรายได้เพิ่ม และลดต้นทุนการผลิต สร้างอำนาจในการต่อรอง ลดช่องว่างการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ต่อมากลุ่มทำนาจึงได้ริเริ่มสร้างตลาดกลางรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร (ข้าวเปลือก) โดยมาจากการระดมทุนจากสมาชิก เพื่อให้ชาวนาและสมาชิกได้ซื้อขายกันอย่างยุติธรรมและไม่ถูกกดราคา อีกทั้งสมาชิกภายในกลุ่มได้นำข้าวไรซ์เบอร์รี่ที่ตนปลูกมาแปรรูปเป็นทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ ซึ่งในการแปรรูปทองม้วนนี้มาจากการไปศึกษาดูงานที่กลุ่มแม่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมาที่มีการนำเอาข้าวมาแปรรูปเป็นทองม้วน ทางกลุ่มทองม้วนของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ไปดูงานนั้นก็นำเอาสูตรและวิธีการในการผลิตมาปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนของตน โดยวัตถุดิบหลักคือข้าวไรซ์เบอร์รี่ที่มาจากผลผลิตของสมาชิกภายในกลุ่ม ในการจัดตั้งกลุ่มเป็นความร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการจะพัฒนากลุ่มและแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อีกทั้งยังช่วยให้สมาชิกลดการพึ่งพาจากภายนอกและสามารถพึ่งพาตนเองได้ กิจกรรมนี้มาจากการมีส่วนร่วมและความต้องการของสมาชิกกลุ่มตลอดจนชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการจะพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งตลอดจนนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ หลังจากนั้นได้มีหน่วยงานภาครัฐและนอกจากนี้ยังมีสถาบันอุดมศึกษาได้เข้ามาให้ความรู้ทางด้านวิชาการในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและการทำนาแบบปลอดภัย ทั้งนี้สถาบันอุดมศึกษายังได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างโรงสีข้าวชุมชนขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้เกษตรกรและชาวบ้านในชุมชนได้นำข้าวของตนมาสีที่โรงสีชุมชนได้อย่างถูกต้องตามมาตรฐานการผลิตและปลอดภัยถูกสุขลักษณะอนามัย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 9 ทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2562

6) น้ำดื่มชุมชน

จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายพบว่า จากการทำแผนแม่บทชุมชนทำให้ทราบถึงปัญหาภาวะหนี้สินของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 และหนึ่งในปัญหาที่สร้างหนี้สินกับชาวบ้าน คือการซื้อน้ำดื่มที่เฉลี่ยอยู่ประมาณ 7 ล้านต่อ

ปี ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่เยอะมาก จากนั้นชาวบ้านในชุมชนจึงร่วมกันคิดเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ต่อมาชาวบ้านจึงได้เสนอให้ชุมชนที่มีสถานที่ผลิตน้ำดื่ม เนื่องจากชุมชนหนองสาหร่ายเป็นที่ตั้งของคลองชลประทานชาวบ้านในชุมชนจึงได้ขอค่าปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลิตน้ำดื่ม กระทั่งได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันอุดมศึกษาในขั้นตอนการผลิตน้ำดื่มเพื่อบริโภค จึงเกิดเป็นโรงงานน้ำดื่มชุมชนที่สร้างขึ้นหลังจากการทำแผนแม่บทชุมชนและได้เรียนรู้ถึงปัญหาดังกล่าว ปัจจุบันชุมชนหนองสาหร่ายลดรายจ่ายในการซื้อจากภายนอกได้อย่างมาก เมื่อชุมชนสามารถผลิตน้ำเองได้ทำให้ชาวบ้านได้บริโภคน้ำที่สะอาดปลอดภัยและซื้อในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด ส่งผลชาวบ้านลดรายจ่ายในการซื้อน้ำดื่มไว้บริโภค บริโภคได้อย่างเท่าตัว ซึ่งก่อให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชน โรงน้ำดื่มชุมชนแห่งนี้จะมีสาธารณสุขของตำบลมาตรวจความสะอาดของน้ำเดือนละ 3 ครั้ง เห็นได้ว่าในการจัดการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนนำมาซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอกได้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 10 น้ำดื่มชุมชน หนองสาหร่ายทอง
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2562

7) ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด

จากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายพบว่า กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดเกิดขึ้นในช่วงเดียวกับกลุ่มน้ำดื่มชุมชนหลังจากทำแผนแม่บทชุมชน เนื่องมาจากชุมชนหนองสาหร่ายชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เดิมชาวบ้านใช้สารเคมีเกษตรในการเพิ่มผลผลิตส่งผลให้เกิดหนี้สินเป็นจำนวนมากจากการซื้อสารเคมีมาใช้ในทีนาของตน จากนั้นผู้นำชุมชนจึงคิดหาวิธีในการแก้ไขปัญหาโดยลดการใช้สารเคมีลง จึงได้หารือกับชาวบ้านในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำนา เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ต่อมาจึงได้ซื้อสรุปเป็นเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน

ชาวบ้านในชุมชนจึงเห็นด้วยกับการเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี เพื่อลดหนี้สิน ลดการพึ่งพาจากภายนอก และได้ผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) อย่างปลอดภัย อีกทั้งชาวบ้านจึงได้ร่วมกันจัดตั้งโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ขึ้นในชุมชน โดยการระดมทุนกันของสมาชิกและการสนับสนุนจากคณะกรรมการชุมชนหนองสาหร่ายในจัดสร้างเครื่องผลิตปุ๋ยอัดเม็ด เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้ซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด โดยปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดของชุมชนหนองสาหร่ายใช้วัตถุดิบหลักในการผลิต ได้แก่ ชีค้ำคาว ชีหม้อกรองจากโรงงานผลิตน้ำตาล สาหร่ายทะเล (บด) และน้ำหมักอินทรีย์ ซึ่งวัตถุดิบในแต่ส่วนของปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดของชุมชนนี้ได้มาจากการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกัน เช่น ชีค้ำคาวได้มาจากราชบุรี โดยการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันและกัน ชุมชนหนองสาหร่ายนำปุ๋ยอัดเม็ดที่ได้แลกเปลี่ยนกับชีค้ำคาวส่วนผสมหลักของปุ๋ย และในส่วนของชีเค้กโรงงานน้ำตาลนั้น มาจากโรงงานน้ำตาลในอำเภอพนมทวนที่ได้มาจากกำนันชุมชนหนองสาหร่ายที่เดิมเคยทำงานในโรงงานผลิตน้ำตาลแห่งนี้เมื่อออกจากงานมาดำรงตำแหน่งกำนัน จึงได้ประสานงานกับโรงงานผลิตน้ำตาลเดิมเพื่อขอชีเค้กที่เป็นสิ่งเหลือทิ้งจากโรงงานผลิตน้ำตาล ซึ่งเป็นอินทรีย์วัตถุมาเป็นส่วนผสมหลักในการผลิตปุ๋ย สาหร่ายทะเล (บด) ได้มาจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม สุดท้ายน้ำหมักอินทรีย์ได้มาจากชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายหมู่ที่ 7 ที่มีการผลิตน้ำหมักอินทรีย์ น้ำส้มควันไม้ และฮอโมนน้ำนม ส่วนผสมหลักจากแหล่งผลิตในชุมชนนั้นนอกจากจะนำมาใช้ในการผลิตปุ๋ยแล้วยังช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้อย่างดี และน้ำหมักอินทรีย์ที่นำมาใช้มาจากการวัตถุดิบที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันหมักเพื่อนำมาใช้ในการเกษตร ทำให้ชาวบ้านลดรายจ่าย และมีอาชีพเสริมในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองและการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงของคนในชุมชน ปัจจุบันกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์สามารถผลิตได้วันละ 30-50 กระสอบจำหน่ายในราคาถูกสำหรับชาวบ้านในชุมชน ทำให้กลุ่มดังกล่าวสร้างรายได้และอาชีพเสริมให้กับสมาชิกได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยลดต้นทุนการผลิตในการทำเกษตรได้อีกด้วย ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 11 ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2562

จากการรวบรวมข้อมูลข้างต้นของผู้วิจัย จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ประกอบไปด้วยหลากหลายกิจกรรมด้วยกันซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่สนับสนุนและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตสินค้าและบริการจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ตลอดจนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมานานตั้งแต่บรรพบุรุษ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนผนวกกับทุนชุมชนที่มีอยู่ จากการผลิตใช้ในครัวเรือนจนพัฒนาตนเองมาเป็นกลุ่มอาชีพของชุมชน โดยมีชาวบ้านภายในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ซึ่งเป้าหมายสำคัญของวิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ คือสามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ตลอดจนชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองและลดการพึ่งพาจากภายนอกได้ผ่านกิจกรรมข้างต้นที่มาจากการมีส่วนร่วมกันของชุมชนในการร่วมกลุ่มกันแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ขอชุมชนหนองสาหร่ายโดยมีผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสื่อกลาง และการศึกษาบริบท ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายนั้นก็นำมาสู่กระบวนการในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ดังต่อไปนี้

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับบริบทสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนแต่ละชุมชน หากพัฒนาตามกระบวนการของชุมชนอื่น ๆ หรือหน่วยงานภาครัฐแต่ไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชุมชน การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็จะไม่สามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ในระยะยาวหรืออย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายที่ได้เรียนรู้ปัญหาจนก่อเกิดเป็นปัญหาในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นสำคัญในการแก้ไขปัญหา เมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนสาเหตุมาจากชุมชน ชาวบ้านเท่านั้นที่จะสามารถรู้ถึงกระบวนการในการนำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จได้ อีกทั้งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนี้ถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาที่สำคัญที่ดำเนินการไปอย่างเป็นขั้นตอนและกระบวนการต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชน นอกจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแล้วการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็ยังเป็นอีกกลไกสำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งตลอดจนสมาชิก ชาวบ้านในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายประสบความสำเร็จได้โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองได้ร่วมเป็นสมาชิก ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ และการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนในด้านของทุนชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย ร่วมเป็นสมาชิก

การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นในแต่ละหมู่บ้านนั้นกระบวนการดำเนินงานจะเป็นไปได้อย่างราบรื่นและเกิดประสิทธิภาพต้องมาจากสมาชิกในกลุ่มร่วมกันดำเนินงานร่วมกันนั้นหมายถึงการร่วมกันเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อแสดงถึงศักยภาพของชุมชนที่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

อย่างยาวนาน ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายกระบวนการเริ่มต้นในการการพัฒนา และดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคือการร่วมกันเป็นสมาชิก โดยการเข้าเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้มีเกณฑ์ในการเข้าเป็นสมาชิกเช่นเดียวกัน เช่น สมาชิกต้องเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหนองสาหร่าย มีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการของกลุ่มอย่างเต็มที่ เป็นต้น วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายประกอบไปด้วยหลายกิจกรรมด้วยกันที่ดำเนินงานภายใต้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ ฉะนั้นในการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มนอกจากจะมีเกณฑ์ต่าง ๆ ในการเข้าเป็นสมาชิก ยังมีในเรื่องของการดำเนินงานของกลุ่มและชุมชนที่ต้องเป็นไปอย่างควบคู่กัน ดังคำพูดที่ว่า

“...กลุ่มเราจะไม่เกิดถ้าชาวบ้านในชุมชนนี้ไม่เข้าร่วม สำคัญที่สุดคือทุกคนต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกก่อน อย่างเต็มที่ เมื่อทุกคนมาทำงานด้วยความเต็มใจงานมันก็จะออกมาดี เราก็จะไม่ผิดใจกัน ทำงานอย่างสบายใจ แต่ถ้าถูกบังคับให้เข้าร่วมก็ไม่มีใครอยากจะทำ หวังแต่เงินที่จะปันผลแต่ไม่มีใครสนใจสินค้าที่เราทำได้ นี่เป็นสิ่งแรกที่ต้องทำของการเป็นสมาชิก...”

(มะลิ, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าการร่วมกันเป็นสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นกลไกในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีความสุข ซึ่งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้รวมเอาชาวบ้านในชุมชนที่สมัครใจและอยากเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมตรงนี้ เพื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เดิมก่อนที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นชาวบ้านในชุมชนต่างก็ทำมาหากินโดยการทำไร่ ทำนา และชุมชนหนองสาหร่ายนี้ทำนาปีละ 2 ครั้ง คือนาปรังและนาปี ทำให้เกิดช่วงเวลาที่ว่างจากการทำนา ทำไร่นั้นค่อนข้างมาก ชาวบ้านจำนวนมากต่างก็พากันออกไปรับจ้างทำงานกันตามโรงงานอุตสาหกรรมหรือในตัวอำเภอเมือง รายได้ที่ได้จากการรับจ้างก็ไม่พอกที่จะเลี้ยงดูครอบครัว แต่ปัจจุบันเมื่อมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นในชุมชนทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ มากมาย ในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกนี้ไม่ใช่ทั้งหมดของจำนวนชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายที่เข้าเป็นสมาชิก รวมแล้วมีสมาชิกทั้งหมด 289 คน 60 กว่าหลังคาเรือน โดยสมาชิกที่เข้าร่วมกับกลุ่มนั้นมีความสนใจและสามารถแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเหล่านั้นได้ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชนเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชน ทางประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นหลัก เพราะถ้าหากชาวบ้านมาเข้าร่วมด้วยความคิดที่ว่าเกิดการเกรงใจซึ่งกันและกัน เข้าร่วมเพราะถูกบังคับ ประธานกลุ่มเล็งเห็นถึงปัญหาที่จะตามมาในอนาคตและการพัฒนาที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและนำเอาศักยภาพของสมาชิกรวมกันมาประยุกต์ได้อย่างสูงสุด

กระบวนการการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่จะนำไปสู่ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้นั้นสมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมกันเป็นสมาชิกกันอย่างเต็มที่และพร้อมที่จะเสียสละเวลา เพื่อมาดำเนินกิจกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชนต่อไป การร่วมกันเป็นสมาชิกเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่บ่งชี้ให้เห็นถึงจุดยืนของ

วิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาต่อไปในอนาคต หลายกลุ่มที่ต้องปิดตัวลงหรือประสบกับความล้มเหลวอย่างหนึ่งก็คงมาจากการดำเนินงานที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือสมาชิกภายในกลุ่ม การทำงานเป็นกลุ่มหรือเปรียบได้อีกอย่างคือ การทำงานกันเป็นทีม ต้องอาศัยสมาชิกที่เข้ามาด้วยความสมัครใจ จึงจะทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาร่วมกันต่อไปได้ หากสมาชิกเข้าร่วมเพื่อหวังเพียงผลประโยชน์ในท้ายที่สุดกลุ่มนั้น ๆ ก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเองและอยู่รอดได้อย่างเข้มแข็งอย่างหนึ่งที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งเช่นนี้ เหตุเพราะชาวบ้านในชุมชนร่วมกันตั้งแต่วิเคราะห์หาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันตลอดจนหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน กระบวนการที่ผ่านการวิเคราะห์เหล่านั้นจึงมาจากความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง และการรวมกลุ่มกันนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งส่งผลให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้จากการมีรายได้และอาชีพเสริมรองรับ สิ่งสำคัญในการที่จะรวมกลุ่มกันให้เป็นหนึ่งเดียวนั้นนอกจากจะต้องมีเป้าหมายเดียวกันแล้ว สมาชิกในกลุ่มยังต้องร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมทุก ๆ กระบวนการ จึงจะนำไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

“...สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของเราที่ส่วนใหญ่แล้วทุกคนจะประกอบอาชีพทำนาทั้งหมด เลยทำให้มีเวลาว่างที่ค่อนข้างจะตรงกันหมด เหมือนกลุ่มเรามีหลายกิจกรรมสมาชิกทั้งหมดสนใจจะไปทำกลุ่มไหนก็ไปทำกันได้หมด ทุกคนมีฝีมือ มีประสบการณ์ สามารถเอามาพัฒนาพัฒนาได้ และทุกคนในกลุ่มมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้ร่วมกัน เขาเลยเข้ามาช่วยกันเยอะ ก็ดีกว่าไปรับจ้าง ได้เงินก็น้อยสู้มาทำอาชีพเสริมในหมู่บ้านเราดีกว่า รายได้ก็ดี แถมไม่ต้องไปตากแดดนาน ๆ อีก...”

(จัน, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

อย่างไรก็ตามการร่วมกันเป็นสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการเริ่มแรกในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันต่อไปได้ในอนาคต อีกทั้งเมื่อสมาชิกที่เข้าร่วมมีเป้าหมายเดียวกันแล้วส่งผลให้การดำเนินงานภายในกลุ่มก็เป็นไปอย่างง่ายมากยิ่งขึ้น การร่วมเป็นสมาชิกดีนำไปสู่การมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่ม ในทุกกระบวนการของการพัฒนายังยุคสมัยปัจจุบันเห็นได้ว่าประเทศไทยประสบกับภาวะเศรษฐกิจและการเมืองอย่างหนัก ซึ่งสถานการณ์ปัญหาเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือกลุ่มของเรา แต่ผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวก็ส่งผลทำให้ชาวบ้านต้องหันมาพึ่งตนเองกันเยอะ เมื่อเราสามารถพึ่งตนเองได้จากทุนของชุมชนที่เรามีอยู่ก็นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ต่อไป การร่วมกันพัฒนาเป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เช่นเดียวกับกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในการร่วมเป็นสมาชิกของชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่การสร้างอาชีพก่อเกิดรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว

“...มีนะหลายกลุ่มที่เขาไม่ประสบความสำเร็จ เพราะสมาชิกที่มาเข้าร่วมไม่เต็มใจที่จะมา เรามองว่าการพัฒนาชุมชนให้ไปข้างหน้าได้นั้น สมาชิกต้องเห็นเป้าหมายที่เหมือนกัน ถึงจะพาไปกันรอด ไม่ใช่คนหนึ่งเห็นอย่าง คนหนึ่งเห็นอย่าง ถ้ามว่าดีไหมที่มีคนเห็นต่าง ก็ดีนะ แต่จะทำให้กลุ่มเราพัฒนาไปช้า สมาชิกกลุ่มเราส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องนี้ กลุ่มเราได้เลย

สมาชิกที่มาจากความสมัครใจไม่ใช่การบังคับมาทำ กลุ่มถึงเข้มแข็งทุกวันนี้...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

ดังนั้นกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จและเข้มแข็งนั้น เริ่มแรกต้องมาจากการร่วมเป็นสมาชิกของชาวบ้านในชุมชนที่ดี หากชาวบ้านไม่ร่วมกันเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งก็คงจะไม่เกิดขึ้น เมื่อร่วมกันเป็นสมาชิกแล้วเป้าหมายในการดำเนินงานก็จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันและจะนำไปสู่การร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกตลอดจนชาวบ้านภายในชุมชน ทั้งนี้ในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นอีกส่วนหนึ่งของชุมชนที่เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งชาวบ้านมีรายได้และมีอาชีพเสริมตลอดจนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ท้ายที่สุดแล้วการร่วมกันเป็นสมาชิก รวมกลุ่มกันผลิตสินค้าและบริการ จะเป็นการพัฒนาที่เกิดจากชาวบ้านเพื่อชาวบ้านที่อยู่บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น

เริ่มจากชุมชนหนองสาหร่ายมีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตกันมาอย่างยาวนานไม่ว่าจะเป็นด้านการแปรรูปอาหาร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) การจักสาน และการเกษตร เป็นต้น ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นอีกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจนั้นของรัฐบาลส่วนกลางส่งผลให้เกิดการแย่งชิงอำนาจการเมืองท้องถิ่นขึ้นในชุมชน มีการซื้อเสียง ทูจจริต และคอร์รัปชัน เกิดขึ้นในชุมชนเป็นระยะเวลานานหลายปีตั้งแต่มีการขยายอำนาจ จากนั้นเมื่อเข้าสู่ปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินจำนวนมาก ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวกันที่ต้องประสบกับภาวะตกต่ำของเศรษฐกิจเช่นนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้นำชุมชนในชุมชนจึงปรึกษากันกับชาวบ้านในชุมชนถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้งการเมืองท้องถิ่นและปัญหาปากท้องของคนในชุมชน ดังคำพูดที่ว่า

“...ชุมชนเราแต่ก่อนทะเลาะกันเรื่องการเมืองบ่อยมากนานหลายปี ชาวบ้านในชุมชนเป็นหนี้กันเยอะมากแทบทุกครัวเรือน เราเลยต้องหาวิธีแก้ไข โดยให้ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่มาประชุมร่วมกันว่าจะทำอย่างไรต่อไปกับชุมชนเราให้ชาวบ้านได้ลดหนี้ลดสินลงได้...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า ผู้นำในชุมชนตลอดจนชาวบ้านต่างก็ให้ความสำคัญในการที่พัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน ต่อมาเมื่อผู้นำชุมชนต่างก็เข้าร่วมประชุมกันถึงการหาทางออกของปัญหาครั้งนี้ก็ได้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนในการประชุมทุกวันที่ 25 ของทุกเดือนในการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาี่ร่วมกัน และในการเข้าร่วมประชุมชนนั้นชาวบ้านต่างก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอแสดงความคิดเห็นและร่วมคิดหาแนวทางให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

และในกระบวนการร่วมคิดนี้นั้นเป็นการรวมกันระหว่างผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนในการร่วมกัน และร่วมวิเคราะห์ถึงปัญหาของชุมชน ถ้าวัดว่ากระบวนการนี้เป็นอีกกระบวนการมีส่วนร่วมที่สำคัญที่ได้ เห็นถึงปัญหาของคนในชุมชนอย่างแท้จริง หลังจากนั้นเมื่อชุมชนต่างเห็นพ้องว่าให้จัดตั้งวิสาหกิจ ชุมชนขึ้นตาม พรบ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 เพื่อแก้ไขปัญหาและช่วยสร้างอาชีพและรายได้ เสริมให้กับชาวบ้านในชุมชน การดำเนินงานภายในวิสาหกิจชุมชนนั้นยังอยู่บนพื้นฐานกระบวนการมี ส่วนร่วมของชุมชน โดยเริ่มจากการร่วมกันคิดในการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมภายในวิสาหกิจ ชุมชน ในกระบวนการนี้เป็นอีกกระบวนการที่ทำให้สมาชิกและชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกันคิดหาแนวทาง ในการผลิตสินค้าและบริการของกลุ่ม เพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้านภายในชุมชน ทั้งนี้ใน กระบวนการร่วมกันคิดของสมาชิกจะต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชน วิสาหกิจชุมชนบ้านหนอง สาหร่ายผลิตภัณฑ์ที่ได้มาทุกชิ้นมาจากกระบวนการคิดร่วมกันของสมาชิกด้วยกันทั้งสิ้น ตั้งแต่ร่วมกัน คิดในการจัดตั้งกลุ่ม ออกแบบผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

“...สมาชิกเราทุกคนจะมาช่วยกันคิดว่าเราจะใช้อะไรทำและทำกัน อย่างไร สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะช่วยกัน เสนอกันทุกคนใครต้องการ แบบไหน อยากรู้แบบไหน จะบอกกัน และจะยอมรับในเสียงข้างมาก ของสมาชิก กลุ่มเราตีแบบนี้แหละช่วยกันคิดไม่รอให้พัฒนาชุมชนมา คิดให้ไม่ช้าชาวบ้านคงจะไม่อยากเข้าร่วมกลุ่มและช่วยกันแบบทุก วันนี่...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

ด้วยเหตุนี้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไข ปัญหาและหาแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนร่วมกัน เพื่อมิให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามากำกับหรือ เข้ามาชี้แนะในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ในการร่วมคิดในขั้นตอนการจัดตั้งกลุ่ม นั้น ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายต่างก็มีความต้องการในการที่จะพัฒนา กลุ่มให้มีความหลากหลายและดึงเอาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผนวกกับกับคณะกรรมการชุมชนหนองสาหร่ายได้สนับสนุนงบประมาณให้แก่กลุ่มเพื่อให้ดำเนิน กิจกรรมและเกิดการสร้างรายได้และอาชีพให้กับชาวบ้านชุมชน การร่วมกันจัดตั้งกลุ่มนี้เป็นกลไก สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายมีกิจกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชนอย่าง หลากหลาย เหตุเพราะเกิดจากการระดมความคิดร่วมกันของชาวบ้านจนก่อเกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน จึงได้จัดตั้งเป็นกลุ่มที่หลากหลายตามความถนัดของสมาชิกแต่ละคน ต่อมาในการออกแบบ ผลิตภัณฑ์สมาชิกในกลุ่มทุกคนต่างก็ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อให้ ตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนสูงสุด และสุดท้ายในการร่วมกันคิดเพื่อการจำหน่ายสินค้า และบริการที่กลุ่มผลิต เมื่อเราพร้อมด้วยทุนของชุมชนในด้านต่าง ๆ แหล่งผลิตแล้ว ช่องทางในการจัด จำหน่ายก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สำคัญในการกระจายสินค้าของชุมชนได้อย่างทั่วถึง ต่อมาได้จัดให้บริเวณ หน้าที่ตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายเป็นสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนของทุกกลุ่มอย่างไม่ ขาด ในการร่วมกันดำเนินงานนั้นสิ่งที่สำคัญมากกว่าการที่สมาชิกทุกคนร่วมมือร่วมใจกันนั้นคือการ ได้มาซึ่งความสามัคคีกันของสมาชิกในกลุ่ม การร่วมกันคิดก็เป็นอีกหนึ่งกระบวนการเริ่มต้นที่จะเป็น

หนทางเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาร่วมกันของสมาชิกตลอดจนชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี กระทั่งนำไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้เสริม การดำเนินงานร่วมกันเป็นกลุ่มให้มีคุณภาพนั้นสมาชิกทุกคนจึงต้องตระหนักถึงความต้องการและเป้าหมายของกลุ่มเป็นสำคัญ การแสดงออกผ่านทางความคิดจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานให้เกิดผลสำเร็จ

“...เวลาเราประชุมชนกลุ่มสมาชิกทุกคนจะมาร่วมประชุมชนและเขาก็จะร่วมกันคิดแล้วว่าเราจะแปรรูปผลผลิตพวกนี้เป็นอะไรดี แล้วเราจะขายที่ไหน คือในทุกชั้นสมาชิกทุกคนจะช่วยกันคิดและแสดงความคิดเห็นหมดถ้าเห็นไม่ตรงกันก็ชี้แจงกันวันนั้นเลย ประชุมก็เสร็จไม่ติดค้างอะไร สินค้าของเราทุกชิ้นผ่านความคิดเห็นของสมาชิกมาหมดแล้ว เวลาประธานกลุ่มบอกว่ามีงบจากพัฒนาชุมชนให้มานะจะเอามาทำอะไรกัน สมาชิกก็จะช่วยกันระดมความคิดเห็นแล้วว่าจะทำอะไรกัน จะดีไม่มีดี ตรงกันไม่ตรงกัน แต่ทุกคนก็ได้มีส่วนร่วม...”

(กล้วย, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 29 มกราคม 2562)

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจะประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิภาพต่อชุมชนได้นั้นจะต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นสำคัญ หากแม้ชาวบ้านในชุมชนเห็นต่างก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันได้ แต่ถ้าเมื่อไหร่ที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแล้วนั้น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันก็จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมต้องมาจากชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงปัญหาและร่วมกันเพื่อหาวิธีในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน และการที่สมาชิกรวมถึงชาวบ้านในชุมชนร่วมกันคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นการดำเนินงานที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง การร่วมกันคิดจึงเป็นกระบวนการเริ่มต้นที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จเปรียบได้กับคำพูดที่ว่า มังกรต่างถิ่นหรือจะสู้งูดินในพื้นที่ การร่วมกันคิดและแสดงความคิดเห็นของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายคือการแสดงให้เห็นศักยภาพของคนในชุมชนที่มีความต้องการในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นตลอดจนชาวบ้านในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ การร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็นทำให้การดำเนินงานภายในกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายจึงจำเป็นต้องอาศัยการร่วมคิดและร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อแสดงจุดยืนของตนในการดำเนินงานร่วมกันเป็นกลุ่ม กระบวนการเหล่านี้มิใช่การกระทำเป็นขั้นตอน เพียงแต่เป็นกระบวนการความคิดและการดำเนินงานที่มาจากการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

ร่วมตัดสินใจ

กระบวนการพัฒนาหรือการดำเนินงานของทุก ๆ องค์กรตลอดจนชุมชน การมีส่วนร่วมในการร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งที่สำคัญแล้ว แต่การตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกหรือผู้ร่วม

ดำเนินงานนั้นก็เป็นอีกกระบวนการที่สำคัญเช่นเดียวกัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ผ่านการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มในทุกกระบวนการไม่ว่าจะเป็นการผลิต วัตถุประสงค์ การจำหน่าย การบริโภค ต่าง ๆ สมาชิกในกลุ่มมีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แต่กลุ่มก็ดำเนินไปโดยยึดเอาหลักประชาธิปไตยมาเป็นตัวตั้งเคารพเสียงข้างมาก และสมาชิกที่เหลือก็ต้องยอมรับเสียงข้างมากไปโดยปริยาย การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายดำรงอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้กล่าวไปข้างต้น การมีส่วนร่วมนี้นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันในท้ายที่สุด การตัดสินใจร่วมกันข้อดีคือสมาชิกทุกคนในกลุ่มสามารถตัดสินใจในแบบที่ตนต้องการหรืออยากให้เป็นไปได้ด้วยความเต็มใจและยุติธรรม เมื่อผลสรุปที่ได้จะออกมาตรงใจหรือไม่ตรงใจก็ตามแต่ก็ต้องเคารพการตัดสินใจของเสียงส่วนมากอยู่ดี ซึ่งส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายมีความเกี่ยวพันกันเป็นเครือญาติกันทั้งหมด ทำให้การตัดสินใจบางครั้งจึงไม่นำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งกันภายในชุมชน การดำเนินงานเป็นกลุ่มที่เชื่อมด้วยระบบเครือญาตินี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียที่ต่างกัน ข้อดีคือสมาชิกทุกคนสนิทสนมกันหมด พูดคุยกันได้ ลดการทะเลาะเบาะแว้ง และความคิดเห็นไม่ตรงกันได้เป็นอย่างดี แต่ข้อเสียคือ ในการเป็นเครือญาติกันนั้นทำให้สมาชิกผู้อื่นที่อยู่นอกเหนือเครือญาตินั้นไม่กล้าที่จะตัดสินใจ เนื่องจากกลัวผลกระทบที่ตามมา แต่สำหรับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายการดำเนินงานเป็นไปอย่างโปร่งใสและยุติธรรม ทุกคนมีสิทธิในการตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น อย่างเท่าเทียม โดยไม่มีการแบ่งแยกเครือญาติกัน ส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงกล้าตัดสินใจ เพื่อให้กลุ่มสามารถอยู่รอดได้และชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ ดังคำพูดที่ว่า

“...เวลาประชุมชนสมาชิกในกลุ่มทุกคนจะมาเข้าร่วมและจะรับฟังประธานกลุ่มในการชี้แจงรายละเอียดของกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงประธานกลุ่มเขาจะถามทุกครั้งทีประชุมว่ากลุ่มเราอยากได้อะไรอีกบ้าง ต้องการจะเพิ่มอะไรอีกไหมหรือว่าต้องการให้กลุ่มไปแบบไหน ให้พวกเราเสนอกัน พอเสนอกันประธานกลุ่มก็จะจดไว้ แล้วมาสรุปอีกที แล้วให้พวกเราโหวตตัดสินใจกันว่า จะเอาแบบไหน สุดท้ายก็เอาเสียงข้างมาก ทุกคนก็ยอมรับได้ ไม่มีทะเลาะกันเพราะเป็นญาติกันหมด...”

(มะลิ, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 31 มกราคม 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีความเป็นระบบเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ทำให้การดำเนินงานภายในกลุ่มจึงเป็นไปได้ง่าย และการตัดสินใจร่วมกันเป็นกระบวนการหนึ่งนำไปสู่ข้อสรุปร่วมกันในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนถัดไป วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเห็นถึงศักยภาพและความต้องการของชาวบ้านในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาเสมอ จึงทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งในกระบวนการพัฒนาการตัดสินใจร่วมกันถือเป็นการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งที่มาจากความคิดและการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกทุกคนถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มตลอดจนแนวทางในการพัฒนาต่อไปในอนาคต วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มักจะเอาความคิดและการตัดสินใจของผู้นำเป็นส่วนใหญ่ เมื่อผลที่ออกไม่เป็นไปตามที่ตนเองคิดหรือคาดหวังไว้ก็จะนำมาซึ่งความขัดแย้งในท้ายที่สุด

การดำเนินงานที่มาจากความต้องการและความคิดของชาวบ้านหรือสมาชิกนั้นจะเห็นถึงปัญหาและความต้องการได้อย่างตรงจุด ทั้งนี้การมีส่วนร่วมกันของชุมชนนั้นไม่ได้หมายถึงของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งภายในชุมชนแต่นั้นหมายถึงทุกคนทั้งหมดในชุมชนที่ต้องเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ตัดสินร่วมกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน วิสาหกิจชุมชนก็เช่นเดียวกันการดำเนินงานนั้นเป็นไปไม่ง่ายเลยทีเดียวเมื่อต้องทำงานร่วมกับสมาชิกจำนวนหลายคน แต่การทำงานแบบทุกคนร่วมกันนั้นจึงนำไปสู่ทางออกร่วมกันและเป้าหมายร่วมกัน อีกทั้งการตัดสินใจร่วมกันมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมภายในวิสาหกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องมาจากพื้นฐานการคิดเห็นร่วมกันของสมาชิกในทุก ๆ ฝ่าย เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

“...การตัดสินใจของคนในกลุ่มนี้สำคัญมากนะ เพราะมันจะส่งผลให้กับกลุ่มของเราในเวลาต่อมา แต่สมาชิกที่นี้รู้ว่าอะไรเหมาะ อะไรควรกับชุมชนเรากับกลุ่มเรา ถ้าเราจะทำในสิ่งที่เราไม่มี เราก็ต้องดิ้นรนอีกพึ่งพาข้างนอกอีก เราเลยหันมาทำกับสิ่งที่เรามีอยู่ดีที่สุด ทุกการตัดสินใจนั้นสำคัญมาก ๆ เชื่อว่าสมาชิกคนอื่นก็รู้ดี เขาเลยต้องเลือกเอาสิ่งที่ดีที่สุดมาไว้ในชุมชน เพราะมันก็จะมีส่วนกับเขาด้วยเช่นกัน...”

(พร้อม, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 31 มกราคม 2562)

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายใช้วิธีการในการหาข้อสรุปจากการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก โดยการให้สมาชิกทุกคนยกมือเพื่อแสดงเจตนาของตนในการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม จากนั้นประธานกลุ่มจะนำเสียงข้างข้างมากที่ได้มาจดบันทึกไว้ในในการหาข้อสรุปตามเสียงข้างมาก โดยที่สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์ในการเสนอและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ ภายใน กลุ่มตลอดจนหาทางออกร่วมกันด้วยการตัดสินใจร่วมกันไม่ใช่การตัดสินใจของใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มหรือในชุมชน เหตุเพราะการตัดสินใจของคนคนเดียวไม่สามารถสะท้อนความต้องการหรือปัญหาของสมาชิกได้ อีกทั้งยังนำไปสู่กระบวนการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสมาชิกและเป้าหมายของกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกันจึงเป็นการมีส่วนร่วมที่ดีที่จะนำวิสาหกิจชุมชนให้พัฒนาอย่างเข้มแข็งต่อไปได้

ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนั้นนอกจากร่วมกันคิด/ร่วมกันแสดงความคิดเห็นแล้วนั้น การร่วมกันตัดสินใจก็เป็นปัจจัยสำคัญในการหาข้อสรุปร่วมกันเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์ร่วมกัน และการตัดสินใจที่มีคุณภาพนั้นต้องมาจากกระบวนการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพด้วยควบคู่กัน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสมาชิกเห็นถึงความสำคัญของผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมและสมาชิกทุกคนยังมีความต้องการที่จะพัฒนากลุ่มให้ก้าวไกล เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสามารถจำหน่ายได้ในต่างพื้นที่ วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นอีกวิสาหกิจชุมชนหนึ่งที่สะท้อนการตัดสินใจร่วมกันให้เห็นอย่างชัดเจนในการดำเนินงานภายในกลุ่ม ทุกคนในกลุ่มสามารถเสนอความต้องการหรือโครงการที่เห็นว่าเหมาะสมกับพื้นที่และชุมชนของเราได้เสมอโดยไม่มีกีดกันจากประธานกลุ่มใด ๆ เรียกได้ว่าไม่มีการแบ่งชนชั้นในการดำเนินงาน ทุกคนรับฟังความคิดเห็นกันหมด ไม่มีใครมีอำนาจมากกว่ากันในการตัดสินใจ เมื่อถึงเวลาหาข้อสรุปทุกคนก็พร้อมที่จะตัดสินใจร่วมกันเพื่อรับผลประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี อย่างไรก็ตามการดำเนินงานอย่างเข้มแข็งไม่ใช่มาจากผู้นำเพียงฝ่ายเดียวแต่การดำเนินงานร่วมกันของทุกฝ่ายรวมถึงการตัดสินใจ

ร่วมกันจะนำชุมชนและวิสาหกิจชุมชนไปสู่การพัฒนาที่อยู่รอดได้ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินการร่วมกันได้อย่างชัดเจนในการตัดสินใจร่วมกัน

ร่วมดำเนินการ

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ประกอบไปด้วยหลากหลายกิจกรรมที่อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายในการดำเนินงานภายในของแต่ละกลุ่มอาชีพเพื่อให้ผลลัพธ์บรรลุเป้าหมายที่วางไว้มาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชาวบ้านในชุมชนเป็นสำคัญในการร่วมกันดำเนินการตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นที่ดำเนินโดยชาวบ้านภายในชุมชน ได้แก่ พริกแกงโบราณ ทอผ้าขาวม้า ปุยอินทรียัดเม็ด น้ำดื่มชุมชน ปุยมูลไส้เดือน จักสานเส้นพลาสติก ทำนา เป็นต้น การดำเนินงานของสมาชิกในแต่ละกลุ่มล้วนแล้วแต่มาจากการร่วมกันดำเนินงานภายในกลุ่ม การร่วมกันดำเนินงานนี้สำหรับทั้ง 6 กิจกรรมข้างต้นสมาชิกของแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมตั้งแต่การหาวัตถุดิบในการผลิต การร่วมกันคิด วิเคราะห์ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) ตลอดจนร่วมกันผลิตเป็นสินค้าของชุมชน ในแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกหลายครัวเรือนที่มีความสนใจและอยากเข้าร่วมในการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนมาร่วมกันดำเนินกิจกรรม

วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนและสมาชิกภายในกลุ่ม การร่วมกันดำเนินการของสมาชิกจึงเป็นอีกกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาอย่างเข้มแข็งได้ เนื่องจากการร่วมกันดำเนินการนั้นเป็นกระบวนการที่มาจากการทำงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มในการแปรรูปผลผลิตของชุมชนให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน การทำงานร่วมกันนี้เป็นกลไกหลักที่ทำให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก โดยในแต่ละกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จเลยหากประธานกลุ่มดำเนินการอยู่คนเดียว แต่สำหรับกิจกรรมที่อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายนี้ สมาชิกในกลุ่มต่างร่วมกันดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพสูงสุด การทำงานร่วมกันนอกจากจะเป็นข้อดีแล้วยังส่งผลให้เกิดข้อเสียตามมาด้วยเช่นกัน แม้กระทั่งการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายที่ทำให้เกิดการเข้าใจกันผิดของสมาชิกกลุ่ม การแสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันในบางเรื่อง เหล่านี้เป็นข้อเสียของการทำงานร่วมกันของสมาชิกหลายคน กล่าวคือในแต่ละกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีจำนวนสมาชิกภายในกลุ่มจำนวน 30 คนทำให้เกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน แต่ภายใต้ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันนั้นก็นำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ดังคำพูดที่ว่า

“...กิจกรรมของเราในแต่ละกิจกรรมจำนวนสมาชิกค่อนข้างเยอะซึ่งมันก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือเราทำงานร่วมกันเป็นทีมคิดด้วยกัน ทำด้วยกัน แต่ข้อเสียมันก็มีพอคนมันเยอะความคิดมันก็เยอะตามไปด้วย แต่ถ้ามองอีกแง่มันก็ดีเหมือนกันนะความคิดไม่ตรงกันเราจะได้เรียนรู้ร่วมกันได้อย่างหลากหลาย ไม่ใช่มีแต่คนคิดเหมือนอย่างเดียว กลุ่มเราจะเป็นแบบนั้นคิดต่างเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีที่สุด ทำงานกันเป็นทีมสนับสนุนเป็นเครือข่ายกันและกันช่วยเหลือสมาชิกและชาวบ้านในมีรายได้...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานร่วมกัน โดยอาศัยการทำงานกันอย่างเป็นทีม เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน คอยสนับสนุนกัน ทำงานเป็นเครือข่าย ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นกลุ่มที่มีรากฐานการพัฒนาจากชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมกันดำเนินงาน ในการทำงานร่วมกันนี้เริ่มจาก ร่วมกันคิดและวิเคราะห์ในการแปรรูปสินค้าว่ากลุ่มมีความต้องการที่จะนำวัตถุดิบอะไรมาแปรรูปบ้างก็ร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ต่อมาพร้อมกันนำเอาวัตถุดิบที่สมาชิกหรือชาวบ้านในชุมชนปลูกเองของแต่ละครัวเรือนมาเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปร่วมกันผลิต ตลอดจนร่วมกันบรรจุภัณฑ์ ขั้นตอนเหล่านี้เป็นขั้นตอนที่เห็นได้จากการดำเนินงานของสมาชิกในแต่ละกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรม ที่มีการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ดังคำพูดที่ว่า

“...กลุ่มของเราจะมีสมาชิกมาช่วยกันตั้งแต่ช่วยก็คิดว่าจะแปรรูปอะไร เอาอะไรมาแปรรูป ต่อมาก็ร่วมกันค้นหาวัตถุดิบที่จะเอามาแปรรูป ที่สำคัญที่ร่วมกันทำ ถึงป่าจะเป็นประธานกลุ่มแต่ก็ไม่สามารถที่จะทำคนเดียวได้สำเร็จ เคยลองทำแล้วเวลาสมาชิกละน้อย ๆ แต่มันก็ทำไม่ได้ไม่ตีเท่าทำด้วยกัน กลุ่มเราที่เข้มแข็งกันได้ทุกวันส่วนหนึ่งมาจากการทานร่วมกันในทุก ๆ ขั้นตอนของการผลิตตลอดจนบรรจุภัณฑ์ขาย...”

(จัน , (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

การดำเนินงานร่วมกันเป็นจุดแข็งของกลุ่มที่ทำให้สามารถพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ กล่าวคือกลุ่มพริกแกงโบราณ สมาชิกภายในกลุ่มจะร่วมกันคิดในการผลิตพริกแกงว่าจะทำเป็นพริกแกงอะไรบ้างเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนและสามารถจำหน่ายได้อย่างกว้างขวาง ต่อมาเมื่อร่วมกันคิดว่าจะผลิตอะไรแล้วก็ร่วมกันหาวัตถุดิบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับพริกแกงโบราณของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย โดยการนำเอาวัตถุดิบ พริก ข่า ตะไคร้ ขมิ้นที่ชาวบ้านในชุมชนปลูกเองนำมาเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต ต่อมาการร่วมกันผลิต การทำพริกแกงโบราณนั้นมีหลายขั้นตอนด้วยกันทั้งซอยวัตถุดิบข้างต้นให้ละเอียด เติมเกลือ และนำส่วนผสมทั้งหมดเข้าเครื่องปั่น ในแต่ละขั้นตอนนี้สมาชิกช่วยกันในการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งพริกแกงที่มีคุณภาพและรสชาติอร่อย ต่อมาทอผ้าขาวม้า ในการทอผ้าขาวม้าต้องใช้ระยะเวลาในการทอพอสมควร ซึ่งสมาชิกในกลุ่มทอผ้านั้นจะมาเอาอุปกรณ์ เส้นด้าย ต่าง ๆ จากบ้านของประธานกลุ่มเพื่อนำไปทอเองที่บ้าน จากนั้นก็นำมาทอรวมกันเป็นผืน โดยใช้ก๊อที่มีที่สวนรวมที่บ้านประธานกลุ่มทอผ้าเช่นเดียวกัน กลุ่มทอผ้านี้กว่าจะได้ผ้าในแต่ละผืนนั้นจะต้องอาศัยการร่วมกันทำงานของสมาชิกตั้งแต่ร่วมกันคิดลายผ้าและหาเส้นด้าย ตลอดจนบรรจุภัณฑ์เตรียมจำหน่าย กลุ่มทอผ้าเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเข้มแข็งที่อยู่บนพื้นฐานของการทำงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม

กลุ่มปุยมูลไส้เดือน กลุ่มนี้เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนสมาชิก 15 คน ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างก็ร่วมกันดำเนินงาน โดยการร่วมกันคิดและร่วมกันหาแนวทางในการเลี้ยงไส้เดือนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน สมาชิกของกลุ่มนี้จะนำเอาตัวอ่อนไส้เดือนจากประธานกลุ่มไปเพาะเลี้ยงที่บ้านของตน บางครัวเรือนที่นำไปไส้เดือนตายก็มี เลี้ยงรอดก็มี ทำให้เกิดการหาแนวทางในการเลี้ยงร่วมกัน เพื่อนำไปเป็นปุยมูลไส้เดือนให้กับเกษตรกรภายในชุมชนได้นำเอาไปใช้ในที่นาของตนเอง กลุ่มจักสานเส้นพลาสติก กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ร่วมกันทำงานของสมาชิกทุก ๆ คนในกลุ่ม ซึ่งกลุ่มนี้ประกอบไปด้วยสมาชิก

25 คน สมาชิกแต่ละคนก็จะมารับเส้นพลาสติกจากบ้านประธานกลุ่มเพื่อนำไปสานเป็นภาชนะ เครื่องใช้ต่าง ๆ จากนั้นก็นำมารวมกันขึ้นรูปที่บ้านประธานกลุ่ม เนื่องจากการขึ้นรูปนี้จะต้องดำเนินการกันหลายคนเพื่อช่วยให้ผลิตภัณฑ์นั้นแข็งแรงและคงทน กลุ่มนี้นอกจากจะร่วมกันผลิตแล้วยังร่วมกันคิดแบบของเครื่องใช้ ภาชนะ ต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองชาวบ้านในชุมชนและสามารถจำหน่ายได้ทั่วไป เรียกได้ว่ากลุ่มจักวสานเส้นพลาสติกเป็นกลุ่มที่ร่วมกันดำเนินกา เพราะในแต่ละขั้นตอนการผลิตนั้นสำคัญ เพื่อที่จะนำไปสู่เครื่องใช้จากเส้นพลาสติกที่มีความคงทน

กลุ่มทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่เป็นกลุ่มที่รวมเอาเกษตรกรทำนาในชุมชนมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อผลิตข้าวที่มีคุณภาพและนำข้าวมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยความสนใจและความสามารถของสมาชิกกลุ่มทำให้การทำงานร่วมกันจึงเป็นไปอย่างมีระบบ เริ่มตั้งแต่การร่วมกันคิดว่าจะแปรรูปอะไรได้บ้างจากข้าว และจะทำเป็นอะไร ต่อมาก็ร่วมกันผลิตนั้นคือนำเอาข้าวของสมาชิกแต่ละครัวเรือนมาแปรรูปร่วมกันเป็นทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่จากข้าวไรซ์เบอร์รี่ของสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ทั้งสองนี้มาจากการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและดีที่สุดในวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย จากนั้นก็ร่วมกันออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อเตรียมจำหน่าย สุดท้ายกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวน 27 คน ที่มาร่วมกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดจำหน่ายเกษตรกรภายในชุมชน กระบวนการในการทำงานร่วมกันของกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดเริ่มจากการร่วมกันคิดและวิเคราะห์ถึงปัญหาและความต้องการของเกษตรกรภายในชุมชนในการใช้ปุ๋ยในการเพิ่มผลผลิต ต่อมาก็เริ่มคิดถึงว่าจะนำเอาอะไรมาเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตปุ๋ยนี้ดี จนมาถึงร่วมกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่โรงปุ๋ยชุมชนหนองสาหร่าย จากนั้นก็ร่วมกันออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่จะใส่ปุ๋ยเพื่อจำหน่ายให้แก่เกษตรกรภายในชุมชนและชุมชนอื่น

ดังนั้นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งจะต้องมีรากฐานและพื้นฐานมาจากการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกและชาวบ้านในกลุ่มเป็นสำคัญ การดำเนินการร่วมกันนี้เป็นกระบวนการหนึ่งของการมีส่วนร่วมที่จะนำวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้ ในแต่ละกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายจะมีสมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันดำเนินงานหรือทำงานกันเป็นทีมในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์ชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นกระบวนการสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีอาชีพและรายได้เสริมจากการรวมกลุ่มกันขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สมาชิกมีอาชีพ มีรายได้ นอกจากนี้การร่วมกันดำเนินงานนี้ยังเป็นทำงานร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายอีกด้วย และยังแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมกันที่แม้จะคิดเห็นไม่ตรงกันแต่ท้ายที่สุดก็เพื่อนำความคิดเห็นเหล่านั้นไปพัฒนาและแปรรูปสินค้าให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน การร่วมดำเนินการจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง

ร่วมแก้ไขปัญหา

การดำเนินงานภายในองค์กรหรือชุมชนล้วนแล้วต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานในการร่วมดำเนินการที่ดีและมีประสิทธิภาพ กระบวนการหนึ่งที่สำคัญในการมีส่วนร่วมนั้นคือการร่วมกันแก้ไขปัญหภายในองค์กรหรือในชุมชน กล่าวคือการร่วมกันแก้ไขปัญหานั้นเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนและความต้องการของสมาชิกหรือชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้การแก้ไขปัญหาร่วมกันจึงเป็นอีกกลไกหลักของการดำเนินการร่วมกันได้อย่างเกิดประสิทธิผล เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ดำเนินการอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการร่วมกันแก้ไขของสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลสนามเห็นได้ว่าในแต่ละกิจกรรมที่อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจะมีการร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในกลุ่มที่เหมือนกัน ดังนี้

เริ่มตั้งแต่การระบупัญหาร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม เมื่อถึงวันประชุมชนประจำเดือนในแต่ละเดือนของกลุ่ม สมาชิกก็จะมาร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาและสรุปรงานทั้งเดือนที่ผ่านมา เช่นผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปนั้นต้องเพิ่มเติมหรือปรับปรุงด้านใด ความต้องการของชุมชนเป็นไปในทิศทางไหน เพื่อที่จะได้นำมาประยุกต์กับผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบที่ใช้ในการแปรรูปขาดหรือต้องเพิ่มเติมอย่างไร เหล่านี้เป็นสิ่งที่สมาชิกแสดงความคิดเห็นกันในแต่ละเดือน รวมไปถึงการระบุปัญหาของกลุ่มว่ากลุ่มยังคงมีปัญหาด้านใดบ้าง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างมีคุณภาพ ในการระบุปัญหาของกลุ่มนั้นก็ให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นของตนเองในการดำเนินงานที่ผ่านมาจะต้องปรับปรุงหรือแก้ไขอย่างไร การระบุปัญหานี้เป็นกระบวนการแรกที่สมาชิกดำเนินการร่วมกันเพื่อนำมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น สมาชิกของแต่ละกลุ่มก็ให้ความสนใจและเข้าร่วมประชุมชนประจำเดือนในทุก ๆ เดือน ต่อมาเมื่อกลุ่มได้ทราบถึงปัญหาที่สมาชิกต่างระบुไปก็ร่วมกันหาสาเหตุของปัญหาเหล่านั้นว่ามีต้นเหตุมาจากอะไร ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มพริกแกงโบราณ กลุ่มนี้มีสมาชิกจำนวน 25 คน เมื่อถึงเวลาประชุมประจำเดือนสมาชิกทุกคนก็จะมาเข้าร่วมประชุม เพื่อสรุปรงานหนึ่งเดือนที่ผ่านมา และแสดงความคิดเห็นหรือปัญหา อุปสรรคของกลุ่ม และกลุ่มพริกแกงโบราณได้ประสบปัญหาอย่างหนึ่งจากการระบุปัญหาร่วมกันของสมาชิกนั้นพบว่าจำนวนพริกแกงที่ผลิตนั้นมีปริมาณน้อยกว่าความต้องการของผู้บริโภค จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นว่าจะต้องดำเนินการแก้ไขอย่างไรในกับปัญหานี้ ทางกลุ่มจึงร่วมกันหาสาเหตุของปัญหาโดยการให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นว่าปัญหาดังกล่าวเกิดมาจากอะไร จากนั้นเมื่อทราบถึงสาเหตุของปัญหานั้นคือกลุ่มพริกแกงโบราณมีวัตถุดิบในการผลิตน้อยเกินไปจึงทำให้ได้ปริมาณพริกน้อย ส่งผลให้นำไปสู่การเสนอวิธีการแก้ไขปัญหของกลุ่มร่วมกัน โดยกลุ่มพริกแกงโบราณได้รับซื้อวัตถุดิบจากชาวบ้านในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค และสุดท้ายคือการตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดร่วมกันของสมาชิก เนื่องจากในการร่วมกันแก้ไขปัญหานั้นประธานกลุ่มไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่การตัดสินใจที่ตินั้นจะต้องมาจากการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหที่ดีที่สุดของกลุ่ม ดังคำพูดที่ว่า

“...กลุ่มเราจะมีการประชุมกันประจำทุกเดือนเพื่อสรุปรงานและพูดคุยกันกับสมาชิกถึงการทำงานที่ผ่านมาและปัญหาของกลุ่ม สมาชิกเขาก็ให้ความ

ร่วมมือดีคือมาเข้าร่วมประชุมชนกันทุกคน ในที่นี้ก็แสดงความคิดเห็นทั้งในเรื่องของตัวพริกแกงและปัญหาที่สมาชิกเจอเกี่ยวกับกลุ่ม เมื่อเรารู้ว่ากลุ่มเรามีปัญหาอะไรเราก็ให้สมาชิกร่วมกันบอกถึงปัญหาของกลุ่ม และช่วยกันหาทางออกของปัญหาให้ดีที่สุดสำหรับกลุ่มและชุมชนของเรา...”

(จัน, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมกันติดตามและประเมินผล เหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาที่จะเป็นพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง และการร่วมกันแก้ไขปัญหาเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ช่วยให้สมาชิกและประธานกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหาก่อเกิดเป็นการเรียนรู้ร่วมกันถึงการดำเนินงานกันเป็นทีม เมื่อเกิดปัญหาย่อมร่วมกันแก้ไขปัญหากันเป็นทีมเช่นกัน กระบวนการนี้ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานที่เข้มแข็งและมีการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านชุมชน อีกทั้งเห็นได้จาก การเข้าร่วมประชุมในแต่ละเดือนของสมาชิกในแต่ละกลุ่มที่มาเข้าร่วมกันกันทุกคนนั้น ทำให้เป็นอีกเวทีที่แสดงความคิดเห็นย่อย ๆ ที่เปิดรับทุกความคิด แม้ว่าจะตรงกันหรือไม่ตรงกันก็ตาม การดำเนินงานเช่นนี้เป็นการดำเนินงานที่เป็นกระบวนการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เปิดโอกาสให้กับสมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นผ่านเวทีนี้

“...การทำงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย เราจะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกและชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นทั้งด้านบวกและด้านลบ เราจะไม่ปิดกั้น เพื่ออะไร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้กลุ่มของเราเกิดความเข้มแข็งสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน เวลามีปัญหาเราก็จะให้พวกเขามาระบุเลยว่ากลุ่มมีปัญหาอะไรบ้าง และจะแก้ยังไง เสนอแนวทางมา แล้วค่อยมาตัดสินใจร่วมกันว่าจะเลือกเอาแนวทางไหนที่ดีที่สุดสำหรับกลุ่มของเรา...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

การทำงานร่วมกันเป็นทีมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ช่วยให้กลุ่มพัฒนาอย่างเข้มแข็งตลอดจนสมาชิกและชาวบ้านมีรายได้และมีอาชีพจากการรวมกลุ่มกัน การร่วมกันแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานร่วมกัน นอกจากจะทำให้ได้เรียนรู้ถึงการทำงานหรือความคิดที่หลากหลายของสมาชิกแล้ว ยังได้เรียนรู้ถึงความต้องการในการที่จะพัฒนากลุ่มร่วมกันอีกด้วย ถือได้ว่ากระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่แนวทางในการพัฒนากลุ่มได้เป็นอย่างดี และจากการเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นของประธานกลุ่มนั้นทำให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างสบายใจ โดยที่ไม่ต้องกังวลในเรื่องของสถานะภายในกลุ่ม

ดังนั้น กระบวนการการร่วมกันแก้ไขปัญหาเป็นอีกกลไกที่สำคัญที่จะช่วยให้กลุ่มเข้มแข็งและสามารถพัฒนาต่อไปได้ โดยอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน ในการร่วมกันระบุปัญหา ระบุสาเหตุของปัญหา เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจร่วมกันเพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุด ซึ่งก็เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ดำเนินการร่วมกันของ

สมาชิกภายในกลุ่ม อย่างไรก็ตามการดำเนินงานเหล่านี้จะไม่สามารถประสบความสำเร็จหรือเข้มแข็งได้หากไม่มีการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจหรือร่วมกันแสดงความคิดเห็นของสมาชิกภายในกลุ่ม และการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งปัจจัยสำคัญไม่ได้อยู่กับจำนวนสมาชิกหรือกิจกรรมที่อยู่ภายในกลุ่มแต่เป็นกระบวนการการดำเนินงานของกลุ่มที่จะช่วยพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้

ร่วมรับผลประโยชน์

การดำเนินงานในทุก ๆ องค์กรหรือภายในชุมชนจะถือเอาผลประโยชน์ของการดำเนินงานนั้น ๆ เป็นผลลัพธ์หรือความสำเร็จที่ได้จากการดำเนินงานเสมอ ไม่ว่าจะมีความคิดพัฒนาหรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในชุมชนก็แล้วแต่ การรับผลประโยชน์ร่วมกันแสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ต้น อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่สมาชิกหรือชาวบ้านในชุมชนลงมือทำ ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวกันเมื่อมีโครงการ มีเป้าหมาย กระบวนการพัฒนาเหล่านี้ย่อมมาจากความร่วมมือกันของทุกฝ่ายภายในชุมชน เพื่อผลลัพธ์สุดท้ายที่ทุกคนได้รับร่วมกัน แต่ในกระบวนการร่วมรับผลประโยชน์ยังมีข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้ในการพัฒนาเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ได้ในท้ายที่สุดนั้นชาวบ้านในชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงกัน การดำเนินงานพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเมื่อมีงบประมาณหรือโครงการสนับสนุนจากภายนอกเข้ามา ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินการเรียกประชุมสมาชิกในกลุ่มทุกคนเพื่อชี้แจงถึงรายละเอียดของโครงการ และมุ่งไปที่ผลลัพธ์ของโครงการนั้น ๆ ซึ่งในแต่ละโครงการที่เข้ามา นั้นไม่ใช่จะทุกโครงการที่เข้ามาแล้วนำพาวิสาหกิจชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม บางโครงการก็เข้ามาเพื่อหวังสร้างผลงานแต่ไม่ปฏิบัติดูแลอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ในการคัดเลือกโครงการเหล่านี้บนทางวิสาหกิจชุมชนจะร่วมกันกันคัดเลือกถึงโครงการที่สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของกลุ่มได้อย่างแท้จริง และเห็นถึงผลลัพธ์ที่จะช่วยพัฒนาให้ชุมชนเราเข้มแข็ง เป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการคิดและตัดสินใจร่วมกันที่วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้ดำเนินการผ่านกระบวนการคิดเช่นนี้ นอกจากนี้เมื่อประธานกลุ่มชี้แจงถึงรายละเอียดและแนวทางในการปฏิบัติต่าง ๆ ของโครงการ เพื่อให้สมาชิกได้ร่วมกันกันตัดสินใจเพื่อนำไปสู่การร่วมกันรับผลประโยชน์ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายทุกคนต่างก็อยากเห็นการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางที่ดีของกลุ่มอยู่เสมอ เมื่อทุกคนทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้กลุ่มดีขึ้นนั้น ทุกคนก็พร้อมที่จะดำเนินงานตามเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันในทิศทางที่ดี ดังคำพูดที่ว่า

“...กลุ่มเราเวลามีโครงการอะไรเข้ามาเราจะชี้แจงให้สมาชิกรู้ก่อนเสมอ และก็จะบอกถึงเป้าหมายของแต่ละโครงการ ซึ่งโครงการที่เข้ามามันก็ดีหมด แต่เราต้องคุยกับสมาชิกกลุ่มว่าอันไหนที่ไปกันได้กับกลุ่มของเราได้อีกอย่างสมาชิกกลุ่มเราด้วยความที่ทุกคนอยากพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นอยู่แล้ว พอเราชี้แจงว่าต้องทำแบบนี้ ๆ นะ แนวทางนี้ ๆ นะ ถึงจะได้แบบนั้น พอสมาชิกเห็นเขาก็พร้อมที่จะทำ โดยพวกเขาที่ร่วมกันหาแนวทางนั้นด้วยนะ เราทำงานกันเป็นทีม เพื่อให้กลุ่มเราพัฒนาและอยู่ได้...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก และทุกคนพร้อมที่จะร่วมกันดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งเป้าหมายของแต่ละโครงการที่ได้บรรลุไปแล้วนั้นสมาชิกทุกคนตลอดจนชาวบ้านในชุมชนก็ร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้น อาชีพเสริมที่มั่นคงขึ้น เหล่านี้ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกให้ดีขึ้น เมื่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้นการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มก็ย่อมเป็นไปได้ในทิศทางที่ดีมากยิ่งขึ้น ในกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้อยู่รอดและสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาวนั้นมีอยู่ด้วยกันหลากหลายองค์ประกอบ หลากหลายกระบวนการ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนานั้นนอกจากทุกคนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแล้ว การรับผลประโยชน์ร่วมกันก็เป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการดำเนินงาน ซึ่งการรับผลประโยชน์ร่วมกันนั้นมีทั้งด้านดีและด้านที่ไม่ดีขึ้นอยู่กับสมาชิกภายในกลุ่มในการร่วมกันดำเนินงาน เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ สำหรับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสมาชิก ล้วนแล้วแต่ได้ผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสิ้น ได้แก่ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอาชีพ มีรายได้ สมาชิกบางท่าน ลาออกจากงานประจำที่โรงงานเพื่อมาเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

“...ป่าก็เป็นสมาชิกของกลุ่มนี้เหมือนกันนะ แต่ป่าทำพริกแกง สมัยก่อน ก่อนที่จะมาทำพริกแกงนะ ไปรับจ้างเก็บพริกตามสวนละแวกหมู่บ้านนี้ แหละ ร้อนมาก พริกเยอะมาก ได้ค่าจ้างก็ไม่คุ้ม สุขภาพก็ พอมานเจอพริกแกงป่ารู้เลยว่าป่าเปลี่ยนไปเลย ตอนนั้นไม่รับจ้างที่ไหนเลย ทำพริกขายในตลาดนัดก็ได้กำไรมาก ๆ ป่าเลยคิดว่าถ้าเราไม่เข้าร่วมประชุมวันนั้นวันนี้ป่าคงต้องเก็บพริกจ้างเหมือนเดิม...”

(จัน, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากนี้การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในทุกกระบวนการในการทำงานภายใต้กิจกรรมต่าง ๆ นั้น สมาชิกทุกคนที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ย่อมได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ได้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นส่วนตัว สังคมหรือในรูปแบบของวัตถุใด ๆ ซึ่งนั่นถือได้ว่าเป็นผลจากการทำงานของสมาชิกที่พึงจะได้รับผลประโยชน์เหล่านั้น เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพได้ต่อไป วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ อีกทั้งเมื่อสมาชิกได้ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่ตามมาต่างก็ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานดังกล่าว

“...ตั้งแต่มีกลุ่มนี้มาชีวิตแม่ก็ดีขึ้นมาก ๆ ไม่เหมือนแต่ก่อน ชุมชนทำอะไร เราเห็นว่าดีเราก็ไปร่วมทำกับเขาทุกอย่าง เพื่อให้ชีวิตเรา ชุมชน ไปในทางที่ดี จนตอนนี้กลายเป็นชุมชนต้นแบบไปแล้ว แม้ว่าส่วนหนึ่งก็มาจากพวกชาวบ้านนี้แหละสำคัญมาก ในการทำงานตรงนี้ เราช่วยกันคิด ช่วยกันทำแล้ว ผลที่ได้เราก็นั่นคือสิ่งที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จของเรา...”

(เจ็ด, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

ดังนั้นผลลัพธ์ของการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของกลุ่มได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพิ่มขึ้นภายใต้วิสาหกิจชุมชนนี้ ความสำเร็จดังกล่าวนี้มีไม่มาจากความต้องการของใครเพียงคนเดียวแต่มาจากการร่วมแรงร่วมใจกันของสมาชิกทุกคนในการร่วมกันพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและสมาชิกพึ่งตนเองได้ บนพื้นฐานของการประสบความสำเร็จย่อมมีปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงานเป็นธรรมดาของการทำงานร่วมกันของคนจำนวนหนึ่ง แต่ด้วยการทำงานที่เห็นถึงเป้าหมายเดียวกันนั้นทำให้สมาชิกทุกคนร่วมกันฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ นั้นไปได้ด้วยดี เช่น งบประมาณที่ไม่เพียงพอ ความคิดเห็นไม่ตรงกันของสมาชิก เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นเพียงปัญหาในระดับปัจเจกที่สามารถพูดคุยกันได้ แต่ในส่วนของงบประมาณชาวบ้านในชุมชนร่วมกันระดมทุนลงหุ้นกันเพื่อจัดหา จัดซื้อวัตถุดิบมาผลิตเป็นสินค้าและบริการในเบื้องต้น อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาจะดำเนินไปได้อย่างเข้มแข็งจะต้องอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและที่สำคัญต้องทำด้วยความเต็มใจและสมัครใจ การดำเนินงานจึงจะเกิดประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้นกระบวนการพัฒนาสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานภายในกลุ่มเป็นไปอย่างมีคุณภาพและเกิดประสิทธิผลนั้นคือกระบวนการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งการที่ให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวิสาหกิจชุมชนในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียม ความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละบุคคล กล่าวคือการมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่脅จากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาได้แก่ ร่วมเป็นสมาชิก กล่าวคือวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินไปได้จะต้องมีสมาชิกและสมาชิกที่เข้าร่วมนั้นจะต้องมาจากความเต็มใจและสมัครใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิก เนื่องจากการร่วมกันเป็นสมาชิกนี้ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เมื่อสมาชิกที่มาเข้าร่วมไม่ได้มาด้วยความสนใจหรือเต็มใจทำให้การดำเนินงานของกลุ่มจึงเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ การร่วมก่อตั้งและร่วมเป็นสมาชิกในเริ่มแรกจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญ ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น สำหรับกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญด้วยเช่นกันเมื่อทุกคนร่วมเป็นสมาชิกแต่ไม่ร่วมคิดไม่ร่วมแสดงความคิดเห็นงานก็ไม่เกิด ซึ่งก็จะนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งกัน

การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา/ความต้องการ ร่วมคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหา มาตรการที่เหมาะสม คิดแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมร่วมกัน ไม่ใช่เพียงการร่วมแสดงความคิดเห็น อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงความต้องการของสมาชิกในการผลิตสินค้าและบริการ เมื่อทุกคนร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้กลุ่มมีแนวทางในการปฏิบัติที่หลากหลายมากขึ้นและนำไปสู่การตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย ในการร่วมคิดนี้ยังสะท้อนให้เห็นความคิดของสมาชิกและศักยภาพผ่านทางความคิดขอสมาชิกแต่ละท่าน กิจกรรมหรืออาชีพเสริมเหล่านั้นล้วนแล้วแต่ผ่านกระบวนการคิดร่วมกันมาแล้วทั้งสิ้น ต่อมาร่วมตัดสินใจ การตัดสินใจที่ดีและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมาจากกระบวนการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสมาชิกทุกคนเคารพการตัดสินใจของทุกฝ่ายและไม่ถือเอาตำแหน่ง ยศ มามีอิทธิพลเหนือกว่ากัน ที่

สำคัญไม่ยี่ดื้อเอาการตัดสินใจของใครคนในคนหนึ่งเป็นที่สุด สมาชิกทุกคนร่วมกันตัดสินใจได้อย่างอิสระตลอดจนร่วมกันดำเนินการในทุกกิจกรรมของกลุ่มในทุก ๆ ขั้นตอน เพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและชุมชน นำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ที่ดีที่สุด จากการร่วมกันแก้ไขปัญหาภายในกลุ่ม และสุดท้ายร่วมกันรับผลประโยชน์ ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงานท้ายที่สุดสามารถบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการดำเนินงานของกลุ่มได้เสมอ เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในชุมชน และผลลัพธ์ที่ได้คือชาวบ้านมีรายได้และมีอาชีพเสริมจากกิจกรรมต่าง ๆ ภายในกลุ่มนี้ นี่เป็นอีกผลลัพธ์ของความสำเร็จหนึ่งที่ชาวบ้านหนองสาหร่ายได้ร่วมกัน

ดังนั้นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งชุมชนแต่ละชุมชนอาจจะมีบริบท วัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความต้องการของคนในชุมชนและต้องสอดคล้องกับวิถีชุมชนนั้น ๆ ด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่มีวิธีที่ดีที่สุด จำเป็นต้องปรับตามสถานการณ์ ประกอบด้วยตัวแปรที่หลากหลาย เช่น เป้าหมายในการมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ควรเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม รวมทั้ง วัฒนธรรมชุมชนและบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ล้วนแต่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งสิ้น อีกทั้งจากการวิเคราะห์ พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย ประกอบด้วย ร่วมเป็นสมาชิก ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ อันนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ สุดท้ายการมองเห็นเป้าหมายร่วมกันเป็นสิ่งที่ช่วยให้สมาชิกเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นอีกกระบวนการพัฒนาเพื่อนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง นอกจากการพัฒนาที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว การพัฒนาจำเป็นต้องนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของชุมชนเช่นเดียวกัน การพึ่งตนเองได้บ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและความสามารถในการดำเนินกิจกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างชัดเจน ซึ่งการพึ่งตนเองนั้นยังเป็นอีกพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ ในแต่ละวิสาหกิจชุมชนและชุมชนมีการพึ่งตนเองที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับบริบทชุมชน ความเป็นอยู่ และวิถีของชุมชนนั้น ๆ ด้วย เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพและสมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้จากกิจกรรมภายในกลุ่ม การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเริ่มต้นมาจากชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้จากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายในชุมชนแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างเป็นอาชีพ ส่งผลให้การรวมกลุ่มกันนี้ของชาวบ้านภายในชุมชนที่ก่อเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ตามไปด้วย จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลของผู้วิจัย เห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ประสบความสำเร็จนั้นมาจากกระบวนการพัฒนาบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่ายนั้น ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสังคมและด้านบุคคล การพึ่งตนเองในแต่ละด้าน

เหล่านี้ส่งผลให้ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดกระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็ง ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนพึ่งตนเองได้ ดังนี้

ด้านการผลิต

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายชนิดและแวดล้อมไปด้วยแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่หลายแห่งด้วยกันภายในชุมชน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ อ้อย เป็นหลัก บ้างก็ปลูกผัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่เหล่านี้ของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย ส่งผลให้คนในชุมชนสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติที่ตนมีอยู่ ต่อมาเมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายวัตถุประสงค์หลักที่ใช้ผลิตสินค้าและบริการสามารถหาได้ภายในท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นเป็นการรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพที่นำเอาวัตถุดิบจากธรรมชาติที่ปลูกจากธรรมชาติมาใช้ในการผลิตและแปรรูปสินค้าในชุมชน เช่น พริก ตะไคร้ ขิง ข่า ขมิ้น ข้าว ใบมะกรูด ใบเตย เป็นต้น มาประยุกต์ใช้เพื่อเกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนมากที่สุด

ในทุกกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาผลิตเป็นสินค้าและบริการทั้งหมด เช่น กลุ่มพริกแกง ซึ่งกลุ่มพริกแกงนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษในอดีตผนวกกับชาวบ้านในชุมชนรับประทานพริกแกงเป็นชีวิตประจำวัน การผลิตพริกแกงนั้นจำเป็นจะต้องใช้วัตถุดิบที่ปลูกตามธรรมชาติ ได้แก่ พริก ตะไคร้ ข่า ขมิ้น เป็นต้น ซึ่งวัตถุดิบเหล่านี้ในอดีตเป็นวัตถุดิบที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันวัตถุดิบเหล่านี้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการผลิต สมาชิกกลุ่มที่ปลูกวัตถุดิบนี้จึงนำมาผลิตภายในกลุ่ม เพื่อทำพริกแกง เรียกได้ว่ากลุ่มพริกแกงเป็นกลุ่มที่นำเอาวัตถุดิบที่ตนปลูกภายในชุมชนมาใช้เพื่อผลิตเป็นสินค้าและบริการ บริโภคกันภายในชุมชน การพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาตินี้มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาให้เข้มแข็งหลายวิสาหกิจชุมชนต้องประสบกับความล้มเหลวและต้องปิดตัวลงเนื่องจากสมาชิกและชาวบ้านในชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ แม้กระทั่งวัตถุดิบที่นำมาผลิตก็ยังไปซื้อจากต่างชุมชนเข้ามาผลิตเป็นสินค้า บริโภคกันภายในชุมชน การดำเนินงานเช่นนี้เป็นการทำงานที่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ตลอดเวลาทำให้ไม่เกิดความเสถียรในการผลิตสินค้าและบริการ อีกทั้งไม่สามารถที่จะสร้างอัตลักษณ์เป็นของกลุ่มหรือชุมชนได้ จึงนำสู่ความล้มเหลวในการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานที่นำเอาผลผลิตทางการเกษตร ผักต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พริก ข่า ขมิ้น เป็นต้น มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างชัดเจนผ่านผลิตภัณฑ์ดังกล่าว แต่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการประกอบอาชีพ อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายยังเป็นวิสาหกิจชุมชนหนึ่งที่ทำให้เกิดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ส่งผลให้การดำเนินงานของสมาชิกและชาวบ้านภายในชุมชนเกิดเป็นกระบวนการพัฒนาและการพึ่งตนเองได้ของชุมชนต่อมา

การพึ่งตนเองได้ของชุมชนหนองสาหร่ายด้านการผลิตในที่นี้ กล่าวคือชุมชนหนองสาหร่ายเดิมใช้วัตถุดิบที่ปลูกกันภายในชุมชนภายในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน และผลิต

เพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันทำให้วัตถุดิบตามธรรมชาติค่อย ๆ น้อยลง เช่น ตะไคร้ ข่า เป็นต้น ส่งผลให้วัตถุดิบที่นำมาผลิตหลัก ๆ นั้นมาจากผลผลิตของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการปลูก และนำผลผลิตมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น พริกแกงโบราณ ทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ เป็นต้น ของสมาชิกนั้นส่งผลให้ชาวบ้านลดการพึ่งภายนอกในเรื่องของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ การพึ่งตนเองได้ ยังนำไปสู่ความสำเร็จอีกขั้นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง อีกทั้งวัตถุดิบที่ผลิต สมาชิกไม่ต้องไปหาซื้อจากภายนอก ผลิตจากสิ่งที่ชุมชนมี วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงได้อยู่ได้มา เป็นเวลา 10 ปี ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่ม เหตุเพราะเมื่อกลุ่มรู้จักนำเอาสิ่งที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ การพึ่งพาภายนอกในด้านวัตถุดิบหลักจึงไม่เกิด ทั้งยังไม่ก่อให้เกิดหนี้สินตามมาอีกด้วย ทั้งนี้ในการพึ่งตนเองได้ด้านการผลิตจึงเป็นอีกจุดแข็งสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานภายในกลุ่ม หากชาวบ้านไม่เรียนรู้ที่จะนำสิ่งเหล่านั้นมาผลิตและ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เชื่อว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายคงไม่ประสบความสำเร็จเช่นนี้ การพึ่งตนเองได้ด้านการผลิตจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน หากไม่สามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการได้นั้น ชาวบ้านในชุมชนก็จะไม่สามารถ พึ่งตนเองได้จากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ การเรียนรู้กระบวนการผลิตจากวัตถุดิบที่ชาวบ้านในชุมชนปลูกจึงเป็น จุดเริ่มต้นสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่สามารถพึ่งตนเองได้จากสิ่งที่มีอยู่ภายในชุมชน ดังคำพูด ที่ว่า

“...กลุ่มเราพึ่งตนเองได้ เพราะเราไม่ต้องไปหาซื้อวัตถุดิบในการผลิตจากที่ อื่น เอาจากสิ่งที่ชุมชนมีมาทำ นี่แหละข้อได้เปรียบของกลุ่มเราที่กลุ่มอื่น บางทีเขาไม่มีแบบนี้ กลุ่มที่มันอยู่ได้มาจนถึงทุกวันนี้เพราะเราอุดมไปด้วย ธรรมชาติมากมายภายในชุมชน เรามีอะไรก็เอานั่นนั้นมาทำขาย นอกจาก เราจะไม่เสียเงินซื้อ เรายังได้เงินกลับมาอีกด้วย กลุ่มเราคิดกันแบบนี้ ถึงทำให้ กลุ่มเราพึ่งตัวเองได้นะ...”

(จัน, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า ชุมชนหนองสาหร่ายมีกระบวนการพึ่งตนเองจากทุนชุมชนที่มี อยู่ในที่นี้กล่าวคือด้านการผลิตที่สมาชิกเรียนรู้ที่จะนำสิ่งเหล่านั้นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อ จำหน่ายภายในชุมชนก่อให้เกิดรายได้เสริมและอาชีพเสริมจากการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่ม การ พึ่งตนเองได้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหลักในกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจ ชุมชน ถ้าหากชุมชนมีรากฐานในการพึ่งตนเองได้ด้านการผลิตจากวัตถุดิบที่ชาวบ้านในชุมชนปลูกได้ อย่างเข้มแข็ง ส่งผลให้การวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านนั้นเข้มแข็งตามไปด้วย การพัฒนา วิสาหกิจชุมชนจึงจำเป็นต้องให้สมาชิกตลอดจนกลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ เรียนรู้ร่วมกัน วิสาหกิจ ชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเห็นได้ชัดจากสินค้าและบริการของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น พริกแกง ทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ ผ้าขาวม้า ทอมือ เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชุมชนของชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่ายได้อย่าง ชัดเจน เรียกได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีการนำเอาวิถีชีวิตของชาวบ้านมาผสมเพื่อให้เกิดเป็น ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

การดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นการดำเนินกิจกรรมที่นำเอาวัตถุดิบที่ปลูกได้ตามธรรมชาติมาปรับใช้ในการผลิตทุกขั้นตอนการผลิต ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนอกจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแล้วการมีพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์นั้นถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการพัฒนาดังกล่าวประสบความสำเร็จและได้เห็นถึงกลไกในการพัฒนาอย่างแท้จริง ในการนำเอาผลผลิตที่ได้จากการปลูกตามธรรมชาติเหล่านั้นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญที่จะเป็นกลไกในการผลิตสินค้าและบริการที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างดี

ดังนั้นชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่สะท้อนการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างชัดเจนในการนำวัตถุดิบที่ปลูกภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนก่อเกิดเป็นรายได้เสริมและอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้านในชุมชน อีกทั้งในการพึ่งตนเองได้นี้ยังเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและเกิดประสิทธิภาพและการนำเอาวัตถุดิบที่ปลูกเองตามธรรมชาติของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้ทำให้สมาชิกตลอดจนชาวบ้านภายในชุมชนไม่ต้องพึ่งพาภายนอกและสามารถลดปัญหาหนี้สินได้ การพึ่งตนเองนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งและชาวบ้านในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จและสามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชน

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นมาเป็นเวลานานหลายสิบปี อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมายภายในชุมชนทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณี ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง อีกทั้งชุมชนแห่งนี้ยังเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายภายในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการดำรงชีพ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยองค์ความรู้ของชาวบ้านผนวกกับศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตในชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนของตน ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงกันมาตั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ภายในชุมชนหนองสาหร่ายก็เช่นเดียวกันก็มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต เช่นการจักสานเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การทอผ้าถุงห่ม การทำพริกแกง เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต ตลอดจนเมื่อก่อเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่มีการผลิตสินค้าและบริการนั้น การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการแก้ไขปัญหาและการแปรรูปของคนสมัยก่อน ทั้งการแปรรูปอาหาร ของใช้หรือการเกษตร ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ส่งต่อมาจนถึงรุ่นปัจจุบันในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรภายในชุมชน การทอผ้า การทำการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือได้ว่าเป็นรากฐานและเป็นทุนที่สำคัญที่ช่วยให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นไปอย่างง่ายและสามารถแก้ไขปัญหาในการใช้ชีวิตได้อย่างดี

ต่อมาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ กล่าวคือเป็นสูตรหรือขั้นตอนในการผลิตที่สืบทอดต่อกันมารุ่นสู่รุ่นมาใช้ในการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันและใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชนของตน จากที่กล่าวในข้างต้นวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีอยู่หลายกิจกรรมด้วยกันภายใต้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการแปรรูปหอมม่วงจากข้าวไรซ์เบอร์รี่ การทอผ้าขาวม้า เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนที่ถูกคิดและทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหา และให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่น่ารับประทานและมีรสชาติที่อร่อย ฉะนั้นสมาชิกที่ผลิตต้องเรียนรู้กระบวนการในการผลิตในทุกขั้นตอนจากผู้เฒ่า ผู้แก่ ภายในชุมชน เพื่อนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นมาผสมลงในขนม เพื่อให้ได้ขนมที่คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นชุมชนหนองสาหร่าย ในอดีตชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อถนอมอาหารอยู่แล้ว แต่เมื่อคนรุ่นหลังเริ่มล้มหายตายจากไปภูมิปัญญาเหล่านั้นย่อมล้มหายตายจากไปด้วย การนำเอาภูมิปัญญาเหล่านั้นกลับมาและทำให้เกิดประโยชน์ขึ้นอีกครั้ง จึงเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่คู่กับชุมชนต่อไป

การดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในทุกขั้นตอนการผลิตจึงนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบควบคู่กันไป ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่นำเอาศักยภาพในการผลิตของชาวบ้านในชุมชนถ่ายทอดลงบนผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ ผ้าขาวม้าทอ พริกแกงโบราณ ได้อย่างชัดเจน และการดำเนินงานของกลุ่มที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาทำควบคู่กันนั้น ทำให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเรียกได้ว่าสามารถพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองได้ในด้านนี้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเป็นกลไกนำวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติที่เรามีหากเราไร้ซึ่งหรือไม่สามารถเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีได้นั้น วิสาหกิจชุมชนก็คงจะไม่เกิดความสำเร็จและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังคำพูดที่ว่า

“...ที่ป่าทำอาชีพนี้มาได้ทุกวันเพราะได้สูตรมาจากยายอีกที ในการทำพริกแกงถ้าไม่มีสูตรลับ เคล็ดลับความอร่อย ใครเขาจะมาซื้อของเรา ป้าได้สูตรมาจากยายของป้าเป็นสูตรโบราณที่ทำกันมานาน ป้าเองก็อยากให้สูตรคงอยู่เพราะเป็นสูตรที่กินแล้วอร่อย ใคร ๆ ก็บอกมาแบบนี้ นอกจากป้าจะมีวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชนแล้ว ถ้าป้าไม่มีสูตรจากยาย พริกแกงสูตรนี้คงไม่เกิดขึ้น ความรู้จากคนโบราณที่สำคัญนะ เมื่อก่อนเขาคิดเพื่อเอามาเก็บอาหารเอาไว้ทาน ๆ แก้ปัญหาของเนา ของเสีย ให้อยู่ได้นาน ๆ นั้นแหละพริกแกงสูตรนี้จึงเป็นสูตรโบราณที่ยายป้าถ่ายทอดมาให้ป้ามีกินมีใช้ทุกวันนี้...”

(จัน, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายมีความผูกพันกันในท้องถิ่นมาเป็นเวลายาวนาน และได้รับการปลูกฝังภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาประกอบอาชีพและดำรงชีวิตในปัจจุบันได้อย่างดี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านชุมชนหนองสาหร่ายเป็นสิ่งที่ผูกพันและอยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน การสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นคือส่วนแรกที่จะแสดงให้เห็นถึงการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและลงตัว การประกอบอาชีพ

หรือการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนนั้นล้วนแต่ถูกปลูกฝังให้ทำควบคู่กับภูมิปัญญาดั้งเดิมมาเสมอ นอกจากจะเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแล้ว ยังทำให้ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ มีความแตกต่างไม่เหมือนใครอีกด้วย ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้สามารถนำเอาองค์ความรู้จากภูมิปัญญามาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงถือได้ว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งที่สามารถพึ่งตนเองได้พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นตนมี และนำมาประยุกต์ใช้กับทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในการผลิตสินค้า เพื่อบริโภคและจำหน่ายภายในชุมชน ทั้งนี้การพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้อยู่รอดได้ท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านในชุมชนรู้จักเรียนรู้เอาสิ่งที่ตนมีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ก็นำไปซึ่งการลดการพึ่งพาจากภายนอกได้สำเร็จ เมื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกได้ ปัญหาหนี้สินก็ลดลง การทำงานต่างถิ่นก็ลดลง ชาวบ้านหันมาตระหนักถึงปัญหาและนำเอาสิ่งที่ตนมีมาใช้ในชีวิตประจำวันกันมากขึ้น เมื่อชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มจากความคิดแล้วนั้น ชาวบ้านในชุมชนก็จะเห็นถึงความสำคัญของทุนในชุมชนที่อยู่และคิดต่อยอดไปถึงการสร้างมูลค่าให้กับสิ่งเหล่านั้นได้อีกด้วย

ดังนั้น ชุมชนหนองสาหร่ายจึงสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในการแปรรูปสินค้าและบริการภายในชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เป็นกระบวนการผลิตที่สำคัญที่จะต่อยอดความคิดให้กับสมาชิกภายในกลุ่มในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) หรือการทอผ้าในชุมชนล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ที่สมาชิกผู้ผลิตยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่คู่กับชุมชนสืบไป และในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นอีกกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเอง ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นอีกกระบวนการของการพึ่งตนเองอย่างหนึ่งที่จะเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนและชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จต่อไปได้ วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้จึงเป็นอีกวิสาหกิจชุมชนหนึ่งที่ยังคงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน การรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นนำไปสู่การสร้างเสริมชุมชนและวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งเช่นเดียวกับชุมชนและวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้

ด้านความโปร่งใส

สังคมไทยในอดีตมีความผูกพันกันในรูปแบบเครือญาติกันมาอย่างช้านานจนถึงยุคสมัยปัจจุบันก็ยังคงมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในรูปแบบดังกล่าวนี้อยู่ วิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตนั้นผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน แบบแผนประเพณีเดียวกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเมื่อแผ่กันภายในชุมชน โดยการนำสิ่งของของตนไปแลกกับสิ่งของอีกอย่าง เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนผ่านไปมาจนถึงสมัยปัจจุบันที่มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้ผู้คนในชุมชนจึงมีช่องว่างของความสัมพันธ์นั้นมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งวิถีชุมชนในอดีตความไว้เนื้อเชื่อใจนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตอยู่ภายในชุมชน ต่างกับปัจจุบันที่เกิดการแข่งขันกันตลอดเวลาทำให้ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ ลดน้อยลงเต็มที่ ยังคงมีชุมชนบางชุมชนที่ยังคงไว้ซึ่งการดำรงชีวิตในรูปแบบอดีตที่ผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างสงบสุข ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจกัน เอื้ออาทร

ต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตในปัจจุบันให้ประสบความสำเร็จอย่างมาก เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งการดำเนินงานภายในกลุ่มนี้เกิดขึ้นจากความไว้นื้อเชื่อใจกันในการดำเนินกิจกรรมแต่ละอย่างภายในกลุ่ม เมื่อสมาชิกเกิดความไว้นื้อเชื่อใจกันและกันก็จะนำมาซึ่งความเอื้ออาทรต่อกันภายในกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสะท้อนด้านสังคมได้อย่างเห็นได้ชัด จากการปฏิบัติงานของสมาชิกในกลุ่มแต่ละบุคคล อีกทั้งชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่ามีพื้นฐานด้านจิตใจที่มั่นคงและเข้มแข็งเป็นที่ตั้งอยู่แล้วทำให้การดำเนินงานของแต่ละฝ่ายเป็นไปด้วยความเข้มแข็งและราบรื่น การพึ่งตนเองในด้านสังคมและบุคคลนี้ถือว่าเป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและชุมชนที่สำคัญ นอกจากการพึ่งตนเองได้ด้านนี้จะกลายเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนแล้ว ยังสามารถช่วยให้เกิดการเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนได้มากขึ้นอีกด้วย

ชุมชนหนองสาหร่ายยังมีความพร้อมในด้านของบุคคลที่เรียกได้ว่าเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้พร้อมไปด้วยปราชญ์ชาวบ้านในด้านของการเกษตร ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังพร้อมไปด้วยสมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นกลุ่มที่มีฐานทรัพยากรบุคคลที่แน่นส่งผลให้การดำเนินงานภายในกลุ่มเป็นไปอย่างมีระบบแบบแผน การพึ่งตนเองได้ทั้งด้านสังคมและด้านบุคคลของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนั้นมิใช่มาจากการเสนอแนะของหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก หากแต่มาจากความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน เมื่อชาวบ้านมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความไว้นื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันก็จะตามมา ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จ ในการสร้างความไว้นื้อเชื่อใจของสมาชิกแห่งนี้นั้น มาจากการที่สมาชิกนั้นตระหนักถึงปัญหาที่ตนเองเผชิญและปัญหาของชุมชน เมื่อทุกคนตระหนักถึงปัญหาเหล่านั้นได้แล้วนั้น การร่วมมือร่วมใจกันในการอยากที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้นก็จะเกิดตามมา เมื่อเป็นเช่นนั้นความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านในชุมชนจึงเป็นตัวนำให้เกิดการรวมกลุ่มนี้ขึ้นมา ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนอกจากจะมีความเข้มแข็งในด้านของสังคมที่เหนียวแน่นแล้วนั้น ในด้านของทรัพยากรบุคคลก็เหนียวแน่นไม่แพ้กัน ในการเริ่มดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมหากปราศจากสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ คงไม่เกิดขึ้น แต่ในที่นี้เมื่อชาวบ้านเห็นถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างก็พากันมาถ่ายทอดสูตร เคล็ดลับต่าง ๆ ที่ตนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในการผลิตสินค้าและบริการของกลุ่ม เมื่อสมาชิกทุกคนในชุมชนเกิดความพร้อมและมีความต้องการในทิศทางเดียวกัน การดำเนินงานที่จะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันนั้นสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

ความพร้อมและความเข้มแข็งในด้านบุคคลของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้เป็นความพร้อมทั้งในด้านของการมีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมของกลุ่ม ความพร้อมในการเข้าร่วมดำเนินกรรมภายในกลุ่ม ความพร้อมในการเดินทางไปดูงานต่างพื้นที่ ทำให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มนี้จึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้านดังกล่าว เนื่องจากในอดีตชุมชนแห่งนี้ชาวบ้านในชุมชนไม่เกิดขึ้นมาแล้วรักใคร่ปรองดองกันเลยทีเดียว ต่างเกิดมาจากความทะเลาะเบาะแว้งกันภายในชุมชน เกิดการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายกัน ยิ่งเวลาผ่านไปนานไปปัญหาเหล่านี้ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นมาเรื่อย ๆ กระทั่งชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่พวกเขาประสบได้เอง ความต้องการในการที่อยากจะพัฒนาชุมชนจึงเกิดขึ้นจากนั้นเป็นต้นมา ทำให้ชุมชนแห่งนี้จึงมีข้อได้เปรียบได้เรื่องของบุคคลที่ทุกคนต่างเห็น

พึ่งต้องกันในการบรรลุเป้าหมายที่เหมือนกันภายในชุมชน อีกทั้งในการดำเนินงานภายในกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนต่างก็ดำเนินงานและปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต กล่าวคือการดำเนินกิจกรรม ของประธานกลุ่มนั้นจะต้องชี้แจงและอธิบายรายละเอียดของงานให้สมาชิกทราบก่อนที่จะลงมือ ดำเนินการรวมถึงงบประมาณของกลุ่มเช่นกัน ประธานกลุ่มมีการชี้แจงรายรับ-รายจ่ายของกลุ่มอยู่เป็น ประจำทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความสบายใจและไว้วางใจการบริหารงานของประธานกลุ่ม นอกจากนี้การมีน้ำใจกันภายในกลุ่มก็มีส่วนที่สำคัญอย่างมากในการใช้ชีวิต โดยทางชุมชนแห่งนี้ได้มีการ ทำข้อตกลงกันขึ้นภายในชุมชนและวิสาหกิจชุมชนก็ยึดถือเอาข้อตกลงนี้เป็นข้อตกลงหลักของกลุ่ม ด้วย มีข้อหนึ่งในข้อตกลงระบุว่ามีความน้ำใจช่วยเหลือชุมชน โรงเรียน วัด ทุกประการ เป็นต้น การทำเป็น ลายลักษณ์อักษรเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งซึ่งช่วยทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีคุณธรรมในการ ดำรงชีวิตได้มากขึ้นและหันมาช่วยเหลือ เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากยิ่งขึ้น

กระบวนการดังกล่าวเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะเป็นแนวทางนำชุมชนไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากการดำเนินงานภายในกลุ่มที่เป็นกลไกสำคัญแล้ว ความมีคุณธรรม ความมีน้ำใจซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจกัน ก็เป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก ตลอดจนชาวบ้านในชุมชนได้เช่นเดียวกัน ดังคำพูดที่ว่า

“...ในการบริหารงานภายในกลุ่มที่ทำด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต พี่จะชี้แจง สมาชิกในกลุ่มตลอดถึงที่มาที่ไปของรายรับ-รายจ่ายของกลุ่ม ไม่งั้นสมาชิก เขาจะไม่ไว้วางใจเราได้ การทำงานของพี่จึงเน้นไปที่ทำงานให้สมาชิกไว้วางใจด้วย การซื่อสัตย์และมีน้ำใจ ชาวบ้านในชุมชนนี้เขาได้เจอปัญหาด้วยตัวเองเขา จึงตระหนักถึงผลที่จะตามมา จึงเป็นที่มาของการมารวมกลุ่มในการจัดการ แก้ไขปัญหาพร้อมกัน ...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2562)

การบริหารงานภายในกลุ่มของผู้นำก็เป็นอีกปัจจัยหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงความไว้วางใจของ สมาชิกกลุ่มในการบริหารงาน ด้วยความพร้อมไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดผ่านผลิตภัณฑ์ ชุมชนด้วยแรงงานฝีมือของสมาชิกกลุ่ม ทำให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกในชุมชน ได้อย่างชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ ประสบความสำเร็จในด้านของดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มและการนำเอาทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ภายใน ชุมชนมาใช้อย่างถูกต้อง เพื่อให้สมาชิกได้แสดงศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ในการดำเนินงาน

ดังนั้น ชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในด้าน ความ โปร่งใส โดยสะท้อนจากการดำเนินงานของสมาชิกและการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ใน ด้านสังคมนั้นเมื่อเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชนทำให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันและนำไปสู่แบบ แผนในการดำเนินงานแบบเดียวกัน อีกทั้งในด้านบุคคลที่วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้มีความพร้อม และมีฐานทรัพยากรบุคคลอย่างเหนียวแน่นอยู่เป็นทุนเดิมแล้วทำให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปโดยง่าย มากยิ่งขึ้น กระบวนการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายความไว้วางใจกัน ความเป็นน้ำ หนึ่งใจเดียวกัน ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจ เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตร่วมกันภายในชุมชน และการมองเห็นปัญหาและร่วมกันแก้ไขจนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพขึ้นมานั้นก็เป็นอีกรูปแบบที่จะช่วยให้

ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยที่ไม่ต้องพึ่งภายนอก ท้ายที่สุดความเอื้ออาทรต่อกัน ความรัก ความสามัคคี ความเชื่อใจ ความซื่อสัตย์ จะเป็นพลังยึดเหนี่ยวความเป็นชุมชนไว้ด้วยกัน ทำให้ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนมีความเป็นตนเองอย่างมีเอกลักษณ์ นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ประสบความสำเร็จและก่อให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนสมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้นั้น นอกจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญแล้ว การพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน ในที่นี้สำหรับกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่ายผู้วิจัยได้สังเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูล พบว่ากระบวนการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ด้วยกัน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านความโปร่งใส กล่าวคือชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้า การจักสานในการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมไปถึงการมีพื้นฐานจิตใจที่เข้มแข็ง มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนตลอดจนภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จึงเป็นรากฐานการดำรงชีวิตที่สำคัญที่ถือได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้มีพื้นฐานที่เข้มแข็งและที่สำคัญความพร้อมในด้านของทรัพยากรบุคคลในการร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งในด้านของการมีส่วนร่วม การผลิต การจำหน่าย การบริโภค เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการที่อาศัยทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในแต่ละด้าน เข้ามาช่วยเหลือและพัฒนาแต่ละกิจกรรมไปด้วยกัน

ชุมชนและวิสาหกิจชุมชนจะเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นจำเป็นต้องให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ หากชุมชนใดที่เลียนแบบชุมชนที่เขาประสบความสำเร็จเมื่อมาปรับใช้กับชุมชนของตนที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชนก็ไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องสอดคล้องกับวิถีชุมชนและบริบทของชุมชนนั้นด้วย วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวที่ได้เรียนรู้ถึงปัญหาของชุมชนจากการทำแผนแม่บทชุมชนจนก่อให้เกิดเป็นปัญหาในการแก้ไขปัญหาร่วมกันของคนในชุมชนด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กระทั่งลดการพึ่งพาภายนอกได้สำเร็จ ทั้งนี้เกิดจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของศักยภาพชาวบ้านในชุมชน และการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงถือเป็นแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน การที่วิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมาจากการที่ชุมชนนั้นสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้เองก่อนเมื่อชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป อีกทั้งในการวิเคราะห์การพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนั้น เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการและรูปแบบที่เข้มแข็งของกลุ่มที่เป็นหัวใจสำคัญของชุมชนในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และจากการสังเคราะห์ผู้วิจัยได้เห็นถึงกระบวนการและรูปแบบของกระบวนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชน

กระบวนการการพึ่งตนเองได้ของชุมชนนั้นเป็นกลไกสำคัญในการช่วยให้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ประสบความสำเร็จ ในกระบวนการพัฒนาที่หลากหลายในสังคมไทยในปัจจุบันนั้นจะเน้นให้

ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่ได้แต่ในระหว่างการทำงานและกระบวนการนั้นกลับไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งการพัฒนาที่ดีนั้นจำเป็นจะต้องอาศัยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันได้อย่างเกิดศักยภาพสูงสุด การพึ่งตนเองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เมื่อสมาชิกเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด ก็นำไปสู่การลดการพึ่งพาจากภายนอกได้ และการเกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด ยิ่งในปัจจุบันเกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่ตกต่ำอย่างมากทำให้ผู้คนเกิดภาวะหนี้สินต่าง ๆ มากมาย การแก้ไขปัญหาหนี้ ชุมชนหนองสาหร่ายเขาเริ่มจากระดับครัวเรือน และค่อยขยายระดับชุมชน ขณะนี้ชุมชนหนองสาหร่ายมีกลุ่มอาชีพที่อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนหลายอาชีพด้วยกัน การดำเนินงานที่นำเอาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนมาปรับใช้นั้นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างมาก

ดังนั้น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นกลไกในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นภายในชุมชน จากนั้นกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนนี้พบว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีการพึ่งตนเองได้ในด้านการผลิต ด้านภูมิปัญญา และด้านความโปร่งใส เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการของการพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อนำสมาชิกในกลุ่มให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และนำไปสู่วิสาหกิจชุมชนและชุมชนเข้มแข็ง ความเหนียวแน่นของชุมชนหนองสาหร่ายนี้ปัจจัยหนึ่งมาจากผู้นำที่มีภาวะการตัดสินใจ ระบบความคิด และการบริหารงานที่เป็นกลาง ซื่อสัตย์ จึงจะนำพาชุมชนตลอดจนวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้จนถึงปัจจุบัน อีกทั้งการพึ่งตนเองได้นี้จะนำไปสู่วิถีชุมชนที่แน่นแฟ้นและคงไว้ซึ่งวิถีดั้งเดิมได้อย่างแท้จริง การลดการพึ่งพาภายนอกโดยการหันมาบริโภค อุปโภคผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการแปรรูปโดยสมาชิกซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนนั้นนอกจากจะอุดหนุนสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดการหมุนเวียนที่ดีขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตามกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่ายทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

ต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ต้องอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองได้ของชุมชน การดำเนินงานเหล่านี้จะเป็นต้นทุนสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินไปได้อย่างมั่นคง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายไม่ได้มาจากตัวผลิตภัณฑ์แต่อย่างใด ความสำเร็จนี้มาจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกภายในกลุ่มและชาวบ้านในชุมชนถึงการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งหลาย ๆ ชุมชนได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชนในการผลิตสินค้าและบริการแต่ก็ต้องประสบกับความล้มเหลว เหตุเพราะการดำเนินงานของกลุ่มเหล่านั้นไม่ได้มาจากความต้องการของชาวบ้านในชุมชนและไม่ได้มาจากการการรวมกลุ่มโดยสมัครใจ เพียงแต่เป็นการรวมกลุ่มที่มาจากคำแนะนำของหน่วยงานราชการจึงทำให้วิสาหกิจชุมชนเหล่านั้นล้มเหลว ต่างกันกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ชาวบ้านที่มาร่วมกันเป็นสมาชิกนั้นเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และพร้อมที่ดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในกลุ่มได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายยังได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในปี พ.ศ.2561 ที่

ผ่านมา เนื่องจากกิจกรรมและการดำเนินงานภายในกลุ่มที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ทำให้กระบวนการทำงานของกลุ่มเกิดความเข้มแข็งตลอดจนสมาชิกพึ่งตนเองได้ วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบที่ความสำเร็จอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินงานร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชน ต้นแบบความสำเร็จนี้มาจากการบริหารจัดการกลุ่มของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินงานภายในกลุ่มที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นหลัก และการผลิตที่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ โดยต้นแบบวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งนี้จะนำไปสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด ในที่นี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัจจัยของความความสำเร็จในการเป็นต้นแบบวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านการบริหารกลุ่ม

เริ่มตั้งจากชุมชนหนองสาหร่ายประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายภายในชุมชน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเล็งเห็นถึงการรวมกันเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ภายใต้การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายในชุมชนนั้น เดิมทีเกิดจากการที่ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและร่วมกันกับผู้นำชุมชนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ต่อมาชุมชนหนองสาหร่ายก็ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกในหลาย ๆ ด้าน เกี่ยวกับดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อการรวมกลุ่มกันสร้างอาชีพเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ ในการผลิตสินค้าและบริการต่างก็ร่วมกันเพื่อผลักดันให้ชุมชนของตนเองเกิดการสร้างรายได้เสริมมากขึ้น จากปัญหาที่เกิดขึ้นผู้นำชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญในการดำเนินงาน ทั้งนี้เมื่อก่อตั้งขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายแล้วผู้นำของกลุ่มเป็นอีกปัจจัยหลักที่จะช่วยให้กลุ่มสามารถดำเนินงานไปได้อย่างมีระบบ

“...ชุมชนเรามีปัญหาหลายอย่างเลย การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อตอบโจทย์ก็เป็นอีกแนวทางการแก้ปัญหาหนึ่งของชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้มีอาชีพ มีรายได้เสริม เอาภูมิปัญญาเดิมมาพัฒนาาร่วมกัน จนเกิดเป็นสินค้าของชุมชน...”

(กล้า, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชนนั้นเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหลักของชาวบ้านภายในชุมชน อีกทั้งในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายแน่นอนว่าการมีผู้นำกลุ่มที่ดีและมีความสามารถนั้นเป็นกลไกหลักที่จะช่วยให้กลุ่มพัฒนาไปอย่างเข้มแข็ง เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่มีผู้นำของกลุ่มที่กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจของชาวบ้านในชุมชน ในการเข้ามาเป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ ต้องได้รับการคัดเลือกผ่านการโหวตของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งหลักการในการตัดสินใจเลือกผู้นำของสมาชิกนั้น โดยรวมดูจากการทำงานภายในชุมชนที่ผ่านมา ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในกลุ่มได้ การโหวตเลือกผู้นำของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายผู้ชนะต้องมาจากเสียง

ส่วนมากของจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมการโหวตเลือก เมื่อได้ผู้ซึ่งชนะการโหวตแล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทันที

โดยการรวมกลุ่มเกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและความสนใจในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) การทอผ้าข้าวม้า การเกษตรในรูปแบบอินทรีย์ผนวกกับคนในชุมชนชนมีภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ก่อให้เกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเพื่อแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) ผลผลิตหลักของชุมชนหนองสาหร่าย ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายไม่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มเหมือนกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ แต่บริหารกลุ่มโดยอาศัยความผูกพันของคนในชุมชนและการพึ่งพาซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันในการสร้างอาชีพลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เราแบ่งงานกันทำ โดยที่เราที่มาเลือกประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม เลขานุการ เภรัญญิก เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่ม ซึ่งพวกเราก็ได้เลือกพ่อแรม เพราะพ่อแรมสามารถคุมสมาชิกทุก ๆ ได้ มีความคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ...”

(แก้ว, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562)

ด้วยเหตุนี้เองการบริหารกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและความมีระบบ ทั้งนี้จากคำกล่าวข้างต้นพบว่า การตัดสินใจเลือกประธานกลุ่มของสมาชิกนั้น ต้องเป็นคนที่พวกเขาสามารถไว้วางใจได้ และที่สำคัญสามารถควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มได้ โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้อาศัยความผูกพันที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นตัวกลางสำคัญในการบริหารกลุ่มของประธานกลุ่ม โดยประธานกลุ่มก็ได้วางมาตรการ หรือข้อบังคับที่มาจากความคิดเห็นของสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม ทั้งนี้ทุกคนในกลุ่มต้องปฏิบัติตามผู้ใดไม่ปฏิบัติตามทางกลุ่มก็จะมีบทลงโทษแล้วแต่สถานการณ์และความเหมาะสม ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนหนึ่งในอำเภอพนมทวน ที่มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนค่อนข้างเยอะส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มีเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มนั้นต้องการหารายได้เสริมเพื่อมาจุนเจือครอบครัว แต่ก็มีน้อยกลุ่มที่จะประสบความสำเร็จและสามารถอยู่รอดจนถึงปัจจุบัน จากการลงพื้นที่สำรวจของผู้วิจัยพบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนั้นส่วนใหญ่แล้วที่ได้ถึงจุดดับสูญก็มาจากการบริหารที่ไม่มีประสิทธิภาพทำให้สมาชิกพากันถอนหุ้นออกจากกลุ่ม แต่ต่างก็กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ประสบผลสำเร็จในด้านของการบริหารกลุ่ม เพราะสมาชิกกลุ่มทุกคนเชื่อแล้วว่าการเลือกบุคคลแต่ละบุคคลมารับหน้าที่เป็นหัวหน้าใหญ่ นั้น ต้องมาจากการทำงานที่เป็นที่ตรงตาตรงใจของสมาชิกภายในกลุ่ม และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ ตัดสินเด็ดขาดได้ จึงจะนำพากลุ่มให้ก้าวหน้าต่อไปได้

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นการดำเนินงานที่สามารถพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสมาชิกเชื่อมั่นในตัวผู้นำการทำงานร่วมกันจึงเป็นไปได้อย่างราบรื่น อีกทั้งการมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายก่อเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองให้แก่วิสาหกิจชุมชนหรือชุมชนอื่น ๆ ได้ ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนจะเกิดขึ้นได้นอกจากการมีผู้นำที่เข้มแข็งแล้วนั้นจำเป็นต้องอาศัยการร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน

เป็นทีมของทุกฝ่ายในชุมชน เพราะเมื่อขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปการดำเนินงานจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ดังนั้นทุก ๆ ฝ่ายในกลุ่มจึงมีความสำคัญต่อการบริหารกลุ่มทั้งสิ้น จึงจะนำวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถทำให้กลุ่มดำเนินงานไปได้อย่างเข้มแข็งเช่นเดียวกัน การบริหารงานกลุ่มของประธานกลุ่มจึงเป็นอีกต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ด้านการดำเนินงาน

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ก่อเกิดขึ้นมาจากการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น การรวมกลุ่มนี้มีเป้าหมายหลักในการเสริมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนให้ดีขึ้น ในการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มนั้น อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลักและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้ประกอบไปด้วยสมาชิกค่อนข้างเยอะทำให้การบริหารงานและการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกจึงเป็นไปอย่างเคร่งครัด หลักสำคัญในการทำงานร่วมกันของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายคือการดำเนินงานโดยเปรียบเสมือนทีมฟุตบอลทีมหนึ่งที่ประกอบไปด้วย กองหน้า กองกลาง และกองหลัง ทุกส่วนในทีมฟุตบอลนั้นสำคัญหมดในการพาทีมให้ไปสู่เป้าหมาย การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวกันที่ทุกฝ่าย ทุกหน้าที่ ภายในกลุ่มนั้นสำคัญเท่าเทียมกันหมด การให้ความสำคัญของทุกฝ่ายบ่งบอกถึงความสำคัญของแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน ทำให้สมาชิกในแต่ละส่วนกิจกรรมเกิดเป็นกำลังใจที่ดีในการดำเนินงานในส่วนของตนเพื่อช่วยผลักดันและพัฒนากลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

การดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มถือเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินงานร่วมกันเป็นทีม เมื่อร่วมกันกันในทุกกระบวนการ ส่งผลให้กลุ่มพัฒนาไปในทิศทางที่ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย การดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้กลุ่มสามารถพัฒนาไปได้อย่างเข้มแข็งและเกิดศักยภาพสูงสุด ซึ่งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานภายในกลุ่มที่สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมแก้ไข ร่วมรับผลประโยชน์ ในทุก ๆ กระบวนการ การทำงานเหล่านี้เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มได้อย่างดี หลายวิสาหกิจชุมชนที่ต้องประสบกับความล้มเหลวนั้นอาจจะไม่ใช่มาจากการดำเนินงานจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว แต่อาจมาจากการดำเนินงานภายในกลุ่มร่วมด้วย ทั้งนี้ความสำเร็จอาจจะไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของการดำเนินงานแต่การที่สมาชิกตลอดจนชาวบ้านในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่างหากที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินงานร่วมกัน อีกทั้งในการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นแรงผลักดันที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดความเข้มแข็ง การดำเนินงานของสมาชิกภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์ และความเป็นเครือญาติกันภายในชุมชน ความผูกพันดังกล่าวนี้ส่งผลให้การดำเนินงานภายในกลุ่มเป็นไปได้ง่าย และกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเข้มแข็งคือกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายภายในกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วมนี้สำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนา เพราะเป็นกลไกสำคัญที่จะนำพากลุ่มไปสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นกลุ่มที่สมาชิกภายในกลุ่มอาศัย

กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นหลัก จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ประสบความสำเร็จ และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ เพราะการที่สมาชิกรู้จักตนเอง รู้ความต้องการของตนเอง และรู้ว่าจะทำอย่างไรนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้การดำเนินงานกลุ่มประสบความสำเร็จ

“...กลุ่มเราเวลาทำงานร่วมกันเราจะทำงานแบบทีมฟุตบอล ทุกฝ่ายสำคัญหมด พอทุกฝ่ายสำคัญหมดสมาชิกก็กำลังใจในการทำงาน การให้ความสำคัญนี้สำคัญมากเลยนะ เป็นพลังใจของสมาชิกก็ว่าได้ อีกอย่างในการทำงานร่วมกันตรงนี้เรามีส่วนร่วมกันในทุก ๆ ขั้นตอนของกลุ่มเรา คิดเห็นยังไงเราก็จะเสนอไป พี่วานี้เป็นจุดแข็งของกลุ่มเราก็คงได้ล่ะ กลุ่มอื่นที่เขาล้มเหลวกันส่วนหนึ่งก็มาจากการทำงานไม่เป็นทีมนี้แหละ ซึ่งกลุ่มของเรามีตรงนี้และสมาชิกก็ทำด้วยความเต็มใจ มันเลยไปได้ยาว ๆ ...”

(พร้อม, (นามสมมติ), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า การดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันของสมาชิกและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายยังถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เป็นต้นแบบของการพัฒนาอย่างเข้มแข็งอีกด้วย การที่จะเป็นต้นแบบของการพัฒนาได้นั้นวิสาหกิจชุมชนนี้จะต้องประสบความสำเร็จและสมาชิกภายในกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากการดำเนินงานร่วมกัน ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จและเกิดความเข้มแข็ง เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่สมาชิกทุกคนร่วมกันดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน การดำเนินงานร่วมกันเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้กลุ่มประสบความสำเร็จและดำเนินงานไปได้อย่างเป็นระบบ

ดังนั้นการดำเนินงานร่วมกันของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยผลักดันการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งในความสำเร็จดังกล่าวก็เป็นส่วนเสริมสร้างการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภายนอกได้เป็นอย่างดี เพื่อช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบัน ต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนี้การดำเนินงานเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนมีคุณภาพและสะท้อนถึงศักยภาพของสมาชิกภายในกลุ่มได้มากที่สุด ความสำเร็จหรือการบรรลุเป้าหมายจะไม่เกิดขึ้นถ้าสมาชิกภายในกลุ่มไม่ร่วมด้วยช่วยกัน ฉะนั้นการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นตัวอย่างของการดำเนินงานที่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วม ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความผูกพันของสมาชิกภายในกลุ่ม ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินงานไปได้จะต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันของทุกฝ่ายในการพัฒนากลุ่มร่วมกัน

ด้านความคิดสร้างสรรค์

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งแม่น้ำ ฝืนดิน ต่าง ๆ นานา ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนหนองสาหร่ายประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อ้อย ปลูกผัก เป็นอาชีพหลัก เห็นได้จากพื้นที่ภายในชุมชนที่เต็มไปด้วยทุ่งนาและไร่อ้อยมากมาย

ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ได้นำวัตถุดิบทางธรรมชาติที่พวกเขาได้มาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ เดิมชาวบ้านก็แปรรูปเอาไว้รับประทานเองภายในครัวเรือน แต่พอยุคสมัยเปลี่ยนไปการแปรรูปเหล่านั้นก็ได้หายไปจากชุมชน ชาวบ้านต่างพากันเข้าเมืองเพื่อไปทำงานโรงงาน รับจ้างต่าง ๆ ในเมืองในการหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว และจากที่ทำการเกษตรเพื่อยังชีพก็ได้แปรเปลี่ยนไปทำการเกษตรเชิงธุรกิจ เร่งผลผลิตโดยใช้สารเคมี ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน ทะเลาะเบาะแว้งกันภายในชุมชน แนวทางการแก้ไขปัญหาจึงเกิดขึ้นภายในชุมชน หลังจากนั้นต่อมาชาวบ้านภายในชุมชนก็หันกลับมาแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรอีกครั้งเพื่อยังชีพ สร้างรายได้เสริมและสร้างอาชีพ แทนการออกไปรับจ้างหรือทำงานโรงงาน ในการผลิตสินค้าและบริการนี้จุดเด่นของชุมชนหนองสาหร่ายคือ ชาวบ้านในชุมชนผลิตสินค้าโดยนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาแปรรูปผนวกกับนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาผสมรวมด้วย จนผลิตภัณฑ์นั้นกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน ซึ่งการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชนมาแปรรูปนั้นแน่นอนว่าการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นพื้นฐานในการผลิตเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากผลผลิตอย่างไรให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สูตรเฉพาะชุมชน ที่ชุมชนอื่นเขาไม่มี เป็นเรื่องที่ยากพอสมควร แต่ชุมชนหนองสาหร่ายเขาสามารถดำเนินงานได้โดยอาศัยการร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชนทั้งผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความสามารถในการผลิต ตลอดจนเยาวชนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นลูกมือในการผลิตสินค้า และจุดเด่นอีกอย่างของชุมชนนี้คือการใช้แรงงานฝีมือในการผลิตสินค้าและบริการ เหตุเพราะในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดนั้น สูตรเคล็ดลับหรือวิธีการ นั้นสำคัญอย่างมาก ดังนั้นในการผลิตแต่ละขั้นตอนนี้จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบและดูแลเอาใจใส่ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้นั้นมีคุณภาพสูงสุด

การผลิตสินค้าและบริการของชุมชนหนองสาหร่ายอยู่ภายใต้การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่มีกิจกรรมอยู่ภายใต้กลุ่มอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งกิจกรรมแต่ละกิจกรรมนั้นก็มาจากความต้องการและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดต่อกันมาไม่ว่าจะเป็นการทำผ้าขาวม้า การทำทองม้วน เป็นต้น ซึ่งการผลิตเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการผลิตที่เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติภายในท้องถิ่นสูงสุด รู้จักนำสิ่งเหล่านั้นมาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ สร้างอาชีพ ให้แก่ชาวบ้านภายในชุมชน นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายกลายเป็นต้นแบบวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองนั้น มาจากการที่สมาชิกตลอดจนชาวบ้านภายในชุมชนเรียนรู้ในการนำสิ่งที่ตนเองมีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน โดยที่อยู่บนพื้นฐานของทุนภายในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายสามารถพึ่งตนเองได้และลดการพึ่งพาจากภายนอกนั้นมาจากการที่ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกันและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน จึงส่งผลให้ชาวบ้านลดการพึ่งพาจากภายนอก เช่น เดิมชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายทำนาโดยใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นหลัก เพื่อเร่งผลผลิตให้ทันพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาซื้อข้าว แต่ผลจากการใช้สารเคมีพวกนั้นส่งผลกระทบทางลบในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตทั้งสิ้น เมื่อปัญหาเกิดขึ้นและชาวบ้านตระหนักคิดได้แนวทางในการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านให้ความคิดเห็นกันว่าน่าจะใช้ปุ๋ยที่ปลอดภัยแทนการใช้สารเคมีและคนในชุมชนเราก็มีศักยภาพมากพอในการที่จะผลิตปุ๋ยขึ้นมาเองได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นชาวบ้านต่างก็ร่วมกันกับหน่วยงานของมหาวิทยาลัยในการเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ย เมื่อชาวบ้านผลิตปุ๋ยได้เองสำเร็จชาวบ้านก็ได้ซื้อปุ๋ยที่ราคาถูกและปลอดภัยต่อสุขภาพและผลผลิตที่ได้ เห็นได้ว่าการดำเนินงานที่เห็นถึงศักยภาพ

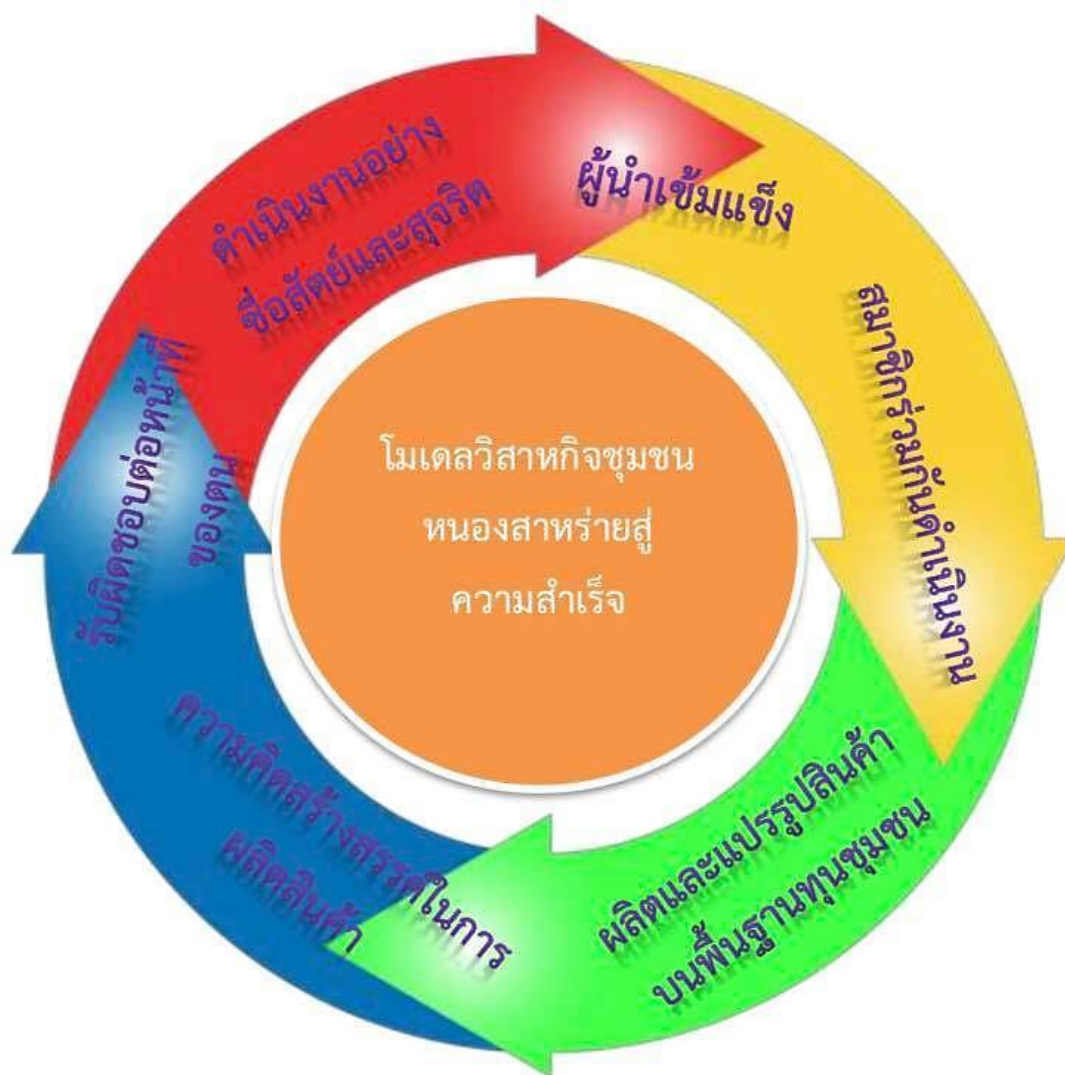
ของชาวบ้านภายในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ หากแต่คอยหวังพึ่งแต่หน่วยงานภายนอกเข้ามาดำเนินงานให้คงได้แค่ชั่วคราวไม่ถาวร แต่การที่ได้ดำเนินการเองตั้งแต่ขั้นตอนแรกนั้นหมายถึงสิ่ง ๆ นี้จะอยู่กับชุมชนของเราตลอดไป

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นอีกต้นแบบของการผลิตที่มีนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนมาประยุกต์ใช้ได้อย่างลงตัวผ่านแรงงานฝีมือของชาวบ้านภายในชุมชนเอง ในทุกผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจะสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและวิถีของชุมชนได้อย่างชัดเจน อีกทั้งผลิตภัณฑ์นั้นก็แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจนอีกเช่นเดียวกัน การผลิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานและวิถีชุมชนก็จะได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่บ่งบอกความเป็นชุมชนได้ ทั้งนี้การผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในทุก ๆ กระบวนการผ่านความใส่ใจในรายละเอียดจากสมาชิกผู้ผลิตเสมอ และยังให้ความสำคัญกับวัตถุดิบที่นำมาใช้สำคัญไปกว่านั้นคือวัตถุดิบเหล่านั้นต้องมาจากภายในชุมชนเท่านั้น กระบวนการคิดของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายทุกคนเน้นย้ำไปที่การผลิตที่ต้องมาจากใจและอาศัยของที่เรามี เพราะผลิตภัณฑ์ทุกชิ้นที่เราทำไปจะบ่งบอกได้เสมอว่าชุมชนของเราเป็นเช่นไร เราทำนา ปลูกข้าว เมื่อเหลือกิน เหลือใช้ เหลือขายก็นำข้าวเหล่านั้นมาแปรรูปเป็นของกินหรือสินค้าอย่างอื่นที่เราทำได้กันเองภายในชุมชน นอกจากผลิตภัณฑ์พวกนั้นจะบริโภคได้เองภายในครัวเรือนหรือภายในชุมชนแล้ว ยังสามารถส่งขายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนสร้างรายได้เสริมได้อีกด้วย

ดังนั้นการผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง เหตุเพราะวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของทุนภายในชุมชนที่มีอยู่ผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาช้านาน ทำให้ผลิตภัณฑ์เหล่านั้นแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน การผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในแต่ละขั้นตอนนั้นผ่านกระบวนการอย่างละเอียดโดยสมาชิกภายในชุมชน อีกทั้งยังนำเอาสิ่งที่มีอยู่ภายในชุมชนมาแปรรูปให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์อีกด้วย การรู้จักคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่เป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้กับชุมชนของตนได้อย่างแท้จริง วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงได้ชื่อว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบในด้านของการผลิตอย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป ต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นปัจจัยสำคัญไม่ได้อยู่ที่ผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับกระบวนการการผลิต การดำเนินงาน และการบริหารงานด้วยทั้งสิ้น เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินงานไปได้อย่างเข้มแข็งและตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาและลดการพึ่งพาจากภายนอกของชาวบ้านได้อีก ซึ่งในการประสบความสำเร็จนี้เน้นหลัก ๆ แล้วมาจากสมาชิกและชาวบ้านภายในชุมชนนั้นร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนที่สำคัญการมองเห็นเป้าหมายเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาชาวบ้านและชุมชนบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้ อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายยังดำเนินงานที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงาน ส่งผลให้ในแต่ละขั้นตอนการผลิตหรือการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องมาจากความคิดและความเห็นส่วนมากของสมาชิกกลุ่ม เมื่อกลุ่มดำเนินงานโดยให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงานภายในกลุ่มจึงเกิดความเข้มแข็ง สมาชิกกลุ่มก็กล้าที่จะคิด กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น เพื่อให้สอดคล้องต่อความต้องการและบริบทของชุมชน อีกทั้งต้นแบบการพึ่งตนเองได้ของ

วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นโมเดลวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยแบ่งเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จได้ดังต่อไปนี้ (แผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 3 โมเดลวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสู่ความสำเร็จ
ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2562)

จากโมเดลที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้างต้นเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเข้มแข็งและประสบความสำเร็จได้นั้นประกอบด้วย การบริหารงานกลุ่มที่เข้มแข็ง ภาวะผู้นำของกลุ่มถือเป็นปัจจัยหลักที่จะสะท้อนความคิดของสมาชิกภายในกลุ่มได้อย่างชัดเจน ซึ่งประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีลักษณะการปฏิบัติงานที่เข้าใจและเชื่อถือได้ของสมาชิกภายในกลุ่ม อีกทั้งยังมีความคิดและการพัฒนาให้กลุ่มก้าวหน้าอยู่เสมอ เพื่อให้ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่หลุดพ้นจากปัญหาชุมชนต่าง ๆ นั้นได้ โดยให้ชาวบ้านหันมาพึ่งตนเองประกอบอาชีพสร้างรายได้ สร้างอาชีพเสริมจากทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นมี สิ่งเหล่านี้ถือเป็นต้นทุนยิ่งใหญ่ว่าจะช่วยให้การดำเนินงาน

ประสบความสำเร็จ หากเราไม่มีต้นทุนเท่ากับเราต้องเริ่มต้นใหม่ แต่ชุมชนหนองสาหร่ายมีต้นทุนทำให้ชาวบ้านพร้อมกันที่จะนำต้นทุนเหล่านั้นมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ ต่อมาการดำเนินงานภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานภายในกลุ่มที่ถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มที่เกิดมาจากความต้องการของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานภายในกลุ่มนี้อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดความเข้มแข็ง นี่เป็นอีกต้นแบบของการดำเนินงานร่วมกันที่ดีการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนจัดเป็นการดำเนินงานที่อยู่บนความต้องการร่วมกันที่แท้จริง วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานของสมาชิกที่ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกฝ่ายและดำเนินงานบนพื้นฐานทุนของชุมชนด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ และสุดท้ายความคิดสร้างสรรค์ที่ถือเป็นอีกหนึ่งต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่แล้วชุมชนอื่น ๆ จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตสินค้าและบริการที่มาจากคำแนะนำของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งไม่ได้เกิดจากความต้องการและความสนใจของชาวบ้านภายในชุมชน จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนเหล่านั้นไม่ประสบความสำเร็จ และบางวิสาหกิจชุมชนผลิตสินค้าและบริการที่ใช้วัตถุดิบตามท้องตลาดไม่สะอาด ไม่สดใหม่ รวมไปถึงการไม่มีสูตรเป็นของตนเองทำให้ผลิตภัณฑ์เหล่านั้นไม่สามารถที่จะบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนนั้นได้ ต่างจากวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่มีการนำเอาวัตถุดิบที่ปลูกได้ตามธรรมชาติภายในชุมชนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ผ่านฝีมือของชาวบ้านภายในชุมชนเอง โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนานมาปรับใช้กับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ สะท้อนถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนได้อย่างชัดเจน ทำให้การผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือเป็นจุดแข็งอีกหนึ่งจุดที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตามความสำเร็จเป็นสิ่งที่หลาย ๆ กลุ่มต้องการที่จะให้เกิดขึ้นกับกลุ่มหรือชุมชนของตน แต่กระบวนการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้น น้อยนักที่จะมีวิสาหกิจชุมชนหรือชุมชนใดพูดถึงหรือปฏิบัติได้สอดคล้องกับชุมชนของตน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นกลุ่มอาชีพที่ดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงทำให้ผลของการดำเนินงานจึงตอบสนองต่อความต้องการและช่วยลดการพึ่งพาจากภายนอกชุมชนได้ ชาวบ้านและสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายก็ดำเนินงานด้วยใจรักและคุณธรรม อีกทั้งการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็เป็นอีกกลไกสำคัญที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สืบเนื่องมาจากชุมชนเข้มแข็ง ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ วิสาหกิจชุมชนก็เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ตามไปด้วย ถือได้ว่าวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนของชุมชนหนองสาหร่ายก็ว่าได้ การดำเนินงานอย่างเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนนั้นส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในปี พ.ศ.2561 รางวัลนี้ไม่ใช่สูตรสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนแห่งนี้ เพียงแต่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายดำเนินงานโดยชุมชน เพื่อชุมชน และของชุมชนโดยสมบูรณ์ ความสำเร็จกระทั่งนำไปสู่การเป็นต้นแบบนั้นวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสะท้อนกระบวนการพัฒนาและการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถเป็นต้นแบบของการพัฒนาให้แก่วิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ที่มีความต้องการในลักษณะเดียวกันได้อีกด้วย

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชน หนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี นับตั้งแต่ช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ.2541-2560 กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีและต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเขียนรายงานผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

โดยมีบทสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

สรุปผลการศึกษา

“หนองสาหร่าย”กับการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่ในอดีตตั้งแต่หลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 ประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทำให้คุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนแย่ง ทั้งเป็นหนี้ ตกงาน เมื่อชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ก็นำมาซึ่งการหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งกระบวนการพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายเดิมเน้นการพัฒนาด้านการบริหารจัดการชุมชนเพียงอย่างเดียว ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชนได้ เมื่อกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับใครคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว การกระจายอำนาจก็ไม่เกิดขึ้นและการมีส่วนร่วมของของชุมชนก็ไม่เกิดขึ้นเช่นกัน การพัฒนาแต่เดิมของชุมชนนี้ชาวบ้านในชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุกขั้นตอน ผลลัพธ์ของการดำเนินงานจึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการของชาวบ้านในชุมชน การเรียนรู้ปัญหาร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนถือเป็นสัญญาณเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน แนวทางในการพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นใช้ระยะเวลาพอสมควรในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จเช่นปัจจุบัน จากการทำชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาของชุมชนร่วมกัน แนวทางของชุมชนในการแก้ไขปัญหานั้นก็คือการทำแผนแม่บทชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จากนั้นเมื่อได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้ว ชาวบ้านตลอดจนผู้นำในชุมชนต้องร่วมกันคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ถึงปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ ในแต่ละขั้นตอนในการทำแผนแม่บทชุมชนนั้นชาวบ้านในชุมชนเป็นคณะทำงานร่วมในการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้แผนแม่บทชุมชนนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนและนำไปสู่แผนงานในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป การทำแผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเรียนรู้ถึงปัญหาของชุมชนผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน

ในชุมชน การที่ชุมชนจะเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นกระบวนการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาชุมชน เมื่อเรามีกระบวนการที่ผลลัพธ์ที่ได้ก็ย่อมดีและมีประสิทธิภาพไปด้วย กระบวนการพัฒนาสู่ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นคือการนำเอาแผนแม่บทชุมชนมาเป็น เครื่องมือสำคัญที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้อย่างตรงจุดและตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ได้ แผนแม่บทชุมชนนี้หากทำขึ้นโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนเพียงเพื่อตามกระแสสังคมหรือตาม ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ การทำแผนแม่บทชุมชนของชุมชนนี้จึงเป็นแผนแม่บทที่มาจาก ความร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง และแผนแม่บทชุมชนนั้นเป็นแผนงานพัฒนา หลักที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหนองสาหร่ายได้อย่างชัดเจน การพัฒนาสู่ ชุมชนเข้มแข็งของชุมชนแห่งนี้จึงมีรากฐานมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชนตลอดจนการ มองเห็นปัญหาาร่วมกันและนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ก่อเกิดเป็นชุมชนที่เป็น ต้นแบบของการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนหนองสาหร่ายสู่ชุมชนเข้มแข็ง การมองเห็นปัญหาร่วมกันเป็นสิ่ง ที่สำคัญอย่างยิ่งในการนำไปสู่การดำเนินงานร่วมกันภายในชุมชน จากนั้นการมีส่วนร่วมของทุกคนใน ชุมชนเป็นพื้นฐานหลักที่ทำให้เกิดแผนแม่บทชุมชนขึ้น การดำเนินงานเหล่านี้ของชุมชนหนองสาหร่าย สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่ให้ความสำคัญของชาวบ้านและความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก อีกทั้งการพัฒนาที่มาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นย่อมทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็ง ชุมชนหนองสาหร่ายเช่นเดียวกันจากชุมชนที่ประสบปัญหาอย่างหนักกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและ เป็นต้นแบบของการดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองได้นั้น ไม่ได้ง่าย ๆ เพียงแต่ในทุกกระบวนการของการ ดำเนินงานนั้นชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมด้วยกันทั้งสิ้น ผลลัพธ์ที่ได้จึงตอบสนองต่อความต้องการของ ชาวบ้านในชุมชนได้อย่างดี ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาที่เข้มแข็งนำไปสู่การรวมกลุ่มกัน/วิสาหกิจชุมชน ของชาวบ้านในชุมชนในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้เสริม จากการนำทุนที่ชุมชนมีมาแปรรูปเป็น สินค้าและบริการ การรวมกลุ่มขึ้นนี้อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายซึ่งวิสาหกิจชุมชนนี้เป็นอีก เครื่องมือหนึ่งของการกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่าย

ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย

วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 100 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นกลุ่มที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนโดยมี นายแรม เชียงกา ประธานกลุ่มชาวบ้านในนามวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี

ได้รวบรวมสมาชิกในชุมชนมาสร้างรายได้เสริมจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งภายใต้ วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายนั้น ประกอบไปด้วย 7 กิจกรรม ได้แก่ พริกแกงโบราณ ทอผ้าขาวม้า ปุ๋ยมูลไส้เดือน จักสานเส้นพลาสติก น้ำดื่มชุมชน ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ กิจกรรมเหล่านี้มีรากฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนหนองสาหร่ายตั้งแต่อดีต โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนชุมชนที่มีอยู่ในการดำเนินกิจกรรม เหตุเพราะชุมชนหนองสาหร่าย เดิมชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อ้อย เป็นหลัก ดังนั้นในทุกขั้นตอนของการปลูก ตลอดจนการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในการบำรุงต้นข้าวและ ยังนำผลผลิตข้าวที่ได้มาทำเป็นทองม้วนข้าวไรซ์เบอร์รี่ อีกทั้งยังมีการแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำ

เป็นพริกแกง ซึ่งได้รับการสืบทอดภูมิปัญญากันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากการแปรรูปดังกล่าวในการบริโภคอุปโภคกันในชีวิตประจำวันแล้ว ทำให้เกิดเป็นกลุ่มอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ครอบครัวและชุมชน ต่อมาหลังจากนั้นก็ยังมีหน่วยงานภาครัฐและสถาบันอุดมศึกษาได้เข้ามาให้การสนับสนุนทั้งในส่วนของความรู้ในด้านวิชาการและงบประมาณต่าง ๆ ทำให้ทางกลุ่มมีการพัฒนาการดำเนินงานภายในกลุ่มและผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายเพื่อลดรายจ่ายและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้มากขึ้น ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองที่สามารถผลิตสินค้าและบริการบนพื้นฐานทุนชุมชนและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ครอบคลุมเนื้อหาทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา กลุ่ม และการพึ่งตนเองของชุมชน ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ได้แก่ ร่วมเป็นสมาชิก ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ (แผนภาพที่ 4)

แผนภาพที่ 4 การมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย
ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2562)

จากแผนภาพข้างต้นเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนา กลุ่ม ได้แก่ ร่วมเป็นสมาชิก กล่าวคือวิสาหกิจชุมชนจะดำเนินไปได้จะต้องมีสมาชิกและสมาชิกที่เข้าร่วมนั้นจะต้องมาจากความเต็มใจและสมัครใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิก เนื่องจากการร่วมกันเป็นสมาชิกนี้ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่ม เมื่อสมาชิกที่มาเข้าร่วมไม่ได้มาด้วยความสนใจหรือเต็มใจทำให้การดำเนินงานของกลุ่มจึงเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ การร่วมกันเป็นสมาชิกในเริ่มแรกจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญ ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น สำหรับกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญด้วยเช่นกันเมื่อทุกคนร่วมเป็นสมาชิกแต่ไม่ร่วมคิดไม่

ร่วมแสดงความคิดเห็นงานก็ไม่เกิด ซึ่งก็จะนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้งกัน ต่อมาร่วมตัดสินใจ การตัดสินใจที่ดีและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมาจากกระบวนการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสมาชิกทุกคนเคารพการตัดสินใจของทุกฝ่ายและไม่ถือเอาตำแหน่ง ยศ มามีอิทธิพลเหนือกว่ากัน ที่สำคัญไม่ยึดเอาการตัดสินใจของใครคนใดคนหนึ่งเป็นที่สุด สมาชิกทุกคน ร่วมกันตัดสินใจได้อย่างอิสระ ร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแต่ละกิจกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชน ของสมาชิก ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาของกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และ สดุดทำร่วมกับรับผลประโยชน์ ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงานทำที่สุดสามารถบ่งชี้ถึงความสำเร็จ ของการดำเนินงานของกลุ่มได้เสมอ เช่นเดียวกับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายที่จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อ แก้ไขปัญหาของชาวบ้านในชุมชน และผลลัพธ์ที่ได้คือชาวบ้านมีรายได้และมีอาชีพเสริมจากการ กิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้กลุ่มนี้ นี่เป็นอีกผลลัพธ์ของความสำเร็จหนึ่งที่ชาวบ้านหนองสาหร่ายได้ร่วมกัน

ปัจจัยสำคัญในการนำวิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่ายไปสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้นคือ การพึ่งตนเองได้ของชุมชนหนองสาหร่าย ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านภูมิปัญญา และด้าน สังคมและบุคคล (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 การพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ประเด็นการพึ่งตนเอง	ผลการวิเคราะห์
ด้านการผลิต	ชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่สะท้อนการพึ่งตนเองด้านการ ผลิตได้อย่างชัดเจนในการนำเอาวัตถุดิบที่ปลูกกันภายในชุมชนมาแปรรูปเป็น ผลิตภัณฑ์ของชุมชนก่อให้เกิดเป็นรายได้เสริมและอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้านใน ชุมชน
ด้านด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชุมชนหนองสาหร่ายจึงสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการพึ่งตนเองได้บน พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เป็นกระบวนการผลิตที่สำคัญที่จะต่อยอดความคิดให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) หรือการทอผ้าในชุมชน ขั้นตอน การผลิตของผลิตภัณฑ์ดังกล่าวภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายได้รับการ ถ่ายทอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมผ่านงานฝีมือเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สมาชิก ผู้ผลิตยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่คู่กับชุมชนสืบไป
ด้านความโปร่งใส	ชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองเนื่องจาก มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน โดยสะท้อนจากการดำเนินงานของประธาน กลุ่มและสมาชิกกลุ่ม เมื่อเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชนทำให้เกิดการทำงาน เป็นกลุ่มร่วมกันและนำไปสู่แบบแผนในการดำเนินงานแบบเดียวกัน อีกทั้ง วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้มีความพร้อมและมีฐานทรัพยากรบุคคลอย่าง เหนียวแน่นทำให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปโดยง่ายมากยิ่งขึ้น มีความไว้เนื้อ เชื่อใจกัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความซื่อสัตย์ในการดำรงชีวิตร่วมกัน ภายในชุมชน

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย (2562)

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็งตั้งแต่ก่อน-หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 นำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยอาศัยแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาารวมกันของชาวบ้านในชุมชน และก่อเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มและการพึ่งตนเองได้ของชุมชนอีกด้วย

ต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ต้องอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองได้ของชุมชน การดำเนินงานเหล่านี้จะเป็นต้นทุนสำคัญที่จะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนดำเนินไปได้อย่างมั่นคง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายไม่ได้มาจากตัวผลิตภัณฑ์แต่อย่างใด ความสำเร็จนี้มาจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกภายในกลุ่มและชาวบ้านในชุมชนถึงการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบที่ความสำเร็จอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินงานร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชน ต้นแบบความสำเร็จนี้มาจากการบริหารจัดการกลุ่มของผู้ที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินงานภายในกลุ่มที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นหลัก และการผลิตที่นำเอาทรัพยากรธรรมชาติผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้าและบริการ

ด้านการบริหารกลุ่ม

การบริหารกลุ่มของประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นการดำเนินงานที่สามารถพัฒนาวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อสมาชิกเชื่อมั่นในตัวผู้นำการทำงานร่วมกันจึงเป็นไปได้อย่างราบรื่น อีกทั้งการมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายก่อเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองให้แก่วิสาหกิจชุมชนหรือชุมชน อื่น ๆ ได้ วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความสามารถทำให้กลุ่มดำเนินงานไปได้อย่างเข้มแข็งเช่นเดียวกัน การบริหารงานกลุ่มของประธานกลุ่มจึงเป็นอีกต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสู่วิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ด้านการดำเนินงาน

การดำเนินงานร่วมกันของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยผลักดันการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ต้นแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนี้การดำเนินงานเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนมีคุณภาพและสะท้อนถึงศักยภาพของสมาชิกภายในกลุ่มได้มากที่สุด ความสำเร็จหรือการบรรลุเป้าหมายจะไม่เกิดขึ้นถ้าสมาชิกภายในกลุ่มไม่ร่วมด้วยช่วยกัน ฉะนั้นการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงเป็นตัวอย่างของการดำเนินงานที่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วม ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความผูกพันของสมาชิกภายในกลุ่มได้เป็นอย่างดี

ด้านความคิดสร้างสรรค์

การผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายถือเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง เหตุเพราะวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของทุนภายในชุมชนที่มีอยู่ผนวกกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาช้านาน ทำให้ผลิตภัณฑ์เหล่านั้นแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ได้อย่างชัดเจน การผลิตของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในแต่ละขั้นตอนนั้นผ่านกระบวนการอย่าง ละเมียดโดยสมาชิกภายในชุมชน อีกทั้งยังนำเอาสิ่งที่มีอยู่ภายในชุมชนมาแปรรูปให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ อีกด้วย การรู้จักคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่เป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้กับชุมชนของตนได้อย่างแท้จริง วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจึงได้ชื่อว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบในด้านของการผลิต

ดังนั้นการพึ่งตนเองของชุมชนหนองสาหร่ายเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่ม สร้างอาชีพ นำไปสู่การสร้างรายได้ภายในชุมชนมากมาย ทั้งนี้การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในชุมชน ภายใต้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก เพื่อพัฒนากลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ กระบวนการในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ให้เข้มแข็งนั้นอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชนเป็นสำคัญในการดำเนินงาน ทำให้ วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดความเข้มแข็งและสร้างรายได้เสริมตลอดจนอาชีพเสริมให้กับ ชาวบ้านในชุมชนได้ อีกทั้งชุมชนหนองสาหร่ายและวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นอีกแหล่งการ เรียนรู้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จนำไปสู่โมเดล วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายสู่ความสำเร็จและเป็นต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความ เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

กล่าวโดยสรุปประเทศไทยเป็นสังคมที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันด้วยระบบ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติมาอย่างช้านาน ระบบเศรษฐกิจในสังคมไทยนั้นถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของ การพัฒนาประเทศที่สำคัญที่ทุกฝ่ายในสังคมให้ความสนใจและต้องการพัฒนาร่วมกัน ก่อนที่จะเกิด วิฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการพัฒนาที่ไม่ก้าวกระโดดมาก นัก ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนนั้นยังคงยึดถือเอาวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิมมา เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังอิงกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็น หลัก ความทันสมัยต่าง ๆ จากชาติตะวันตกก็ยังไม่เข้ามาในประเทศไทยมากนักในช่วงนั้น เมื่อ ระยะเวลาผ่านไปการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจเริ่มมีมากขึ้นในทุกช่วงการบริหารประเทศของรัฐบาลทำให้เกิด การพัฒนาแบบก้าวกระโดด ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจหลักดีขึ้นแต่ระบบเศรษฐกิจชุมชนแย่ การพัฒนาเช่นนั้นนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ที่ส่งผลกระทบมากมายในทุกภาคส่วนของ สังคมไทย ชุมชนหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนชนบทหนึ่งที่ได้รับ ผลกระทบจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ชาวบ้านจากเดิมทำเกษตรเพื่อยังชีพ ต้องแปรเปลี่ยนมาเป็นการ เกษตรเพื่อธุรกิจ การออกไปทำงานนอกชุมชน การแข่งขันในชุมชนที่เพิ่มสูงขึ้น หนี้สินทั้งในและ นอกกระบบที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ปัญหาการเมืองท้องถิ่นในชุมชนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านใน ชุมชนเกิดความขัดแย้ง ทะเลาะเบาะแว้งกัน ปัญหาเหล่านี้ที่เกิดขึ้นล้วนมีรากฐานมาจากผลของวิกฤต เศรษฐกิจ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชน ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันและหันมาจับมือเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา นำไปสู่การ เสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญในการพึ่งตนเองได้ของชาวบ้าน และจากการทำแผนแม่บทชุมชนเห็นได้ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนไม่ใช่เฉพาะปัญหาความขัดแย้งและปัญหาหนี้สิน เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชีพ เป็นต้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาลำต้นนั้นชาวบ้านในชุมชนร่วมกันในการนำเอาทุนของชุมชนที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา จากนั้นชุมชนหนองสาหร่ายได้มีการนำเอาแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ทั้งในระดับปัจเจกและระดับครัวเรือน โดยยึดเอาหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข มาเป็นหลักคิดในการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ การนำเอาแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้นั้นมิใช่เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งตลอดจนพึ่งตนเองได้ แต่เป็นเพียงแนวทางเลือกการพัฒนาหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาและการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็งบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน และการนำเอาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ชุมชนหนองสาหร่ายได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น จากการทำแผนแม่บทชุมชนพบว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีค่าใช้จ่ายสูงมากในการซื้อน้ำดื่ม ทางชุมชนจึงแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการผลิตน้ำดื่มจากคลองชลประทานภายในชุมชนในการอุปโภคและบริโภคในราคาที่ถูกลงผ่านการตรวจสอบมาตรฐานการผลิตจากหน่วยงานราชการภายในชุมชน เป็นต้น การดำเนินงานของชุมชนหนองสาหร่ายเป็นการดำเนินงานโดยชุมชนและเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง จากการดำเนินงานของชุมชนในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้นั้น ก่อเกิดเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านภายในชุมชนภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านหนองสาหร่าย ที่นำเอาชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถในการผลิต มาร่วมกันดำเนินกิจกรรมในการสร้างรายได้และอาชีพเสริม ในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นมีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนลดการพึ่งพาจากภายนอกและเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

การพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายอย่างเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้จนประสบความสำเร็จนั้นมีการดำเนินงานภายในกลุ่มที่เข้มแข็งและสมาชิกพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม กล่าวคือวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายมีการดำเนินที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก ได้แก่ ร่วมเป็นสมาชิก ร่วมคิด/ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ ความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายในกระบวนการพัฒนากลุ่มดังกล่าวนี้มีไม่มาจากการต้องการของใครเพียงคนเดียวแต่มาจากการร่วมแรงร่วมใจกันของสมาชิกทุกคนในการร่วมกันพัฒนากลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งและสมาชิกพึ่งตนเองได้ แต่ด้วยการทำงานที่เห็นถึงเป้าหมายเดียวกันนั้นทำให้สมาชิกทุกคนร่วมใจกันฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ นั้นไปได้ด้วยดี กระบวนการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีกประการที่สำคัญที่เป็นรากฐานในการพึ่งตนเองได้ของวิสาหกิจชุมชน กล่าวคือการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ซึ่งการพึ่งตนเองได้ของชุมชนนี้เป็นแรงผลักดันหลักที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเกิดความเข้มแข็งตลอดจนสมาชิกพึ่งตนเองได้ การพึ่งตนเองของชุมชนสามารถแบ่งได้ ดังนี้ ด้านการผลิต ที่สมาชิคนำเอาวัตถุดิบที่ปลูกในท้องถิ่น

มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างอาชีพและสร้างรายได้ภายในครัวเรือน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิตสินค้าของชุมชนอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นและมีการประยุกต์ในเข้ากับยุคสมัยในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสีสันทันของผ้าขาวม้า ขนมหอมม่วงข้าวไรซ์เบอร์รี่ เป็นต้นและความโปร่งใส ชุมชนหนองสาหร่ายถือได้ว่าเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในความโปร่งใส โดยสะท้อนจากการดำเนินงานของสมาชิกและการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชนทำให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันและนำไปสู่แบบแผนในการดำเนินงานแบบเดียวกัน อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนี้มีความพร้อมและมีฐานทรัพยากรบุคคลอย่างเหนียวแน่นอยู่เป็นทุนเดิมแล้วทำให้การดำเนินงานนั้นเป็นไปโดยง่ายมากยิ่งขึ้น กระบวนการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายความไว้นื้อเชื่อใจกัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตร่วมกันภายในชุมชน การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้นั้นเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่หลาย ๆ ชุมชนทั่วประเทศไทยต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว แต่การบรรลุเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จและตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญจึงจะนำชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายเป็นกลุ่มอาชีพที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในชุมชน โดยการรวมเอาชาวบ้านในชุมชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และการดำเนินกิจกรรมร่วมกันนี้ไปสู่การมีส่วนร่วมภายในกลุ่ม อีกทั้งชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งโดยมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเช่นเดียวกัน จึงส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ตามไปด้วย

อย่างไรก็ตามการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายจะต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนและการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนและวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายส่งผลให้ชุมชนหนองสาหร่ายเป็นชุมชนต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและชุมชนที่เข้มแข็ง ปัจจัยที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายประสบความสำเร็จนั้นอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสมาชิกและกลุ่มให้เข้มแข็ง อีกทั้งกระบวนการพัฒนาสู่ความสำเร็จนี้เป็นกระบวนการพัฒนาที่สะท้อนให้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านการดำเนินงานของชุมชนหนองสาหร่ายและวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย และเป็นต้นแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองได้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานและการปรับใช้กับชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนอื่นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

การดำเนินงานเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่ายนั้นต้องอาศัยการวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเองของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งการวิเคราะห์นี้ให้สมาชิกในกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดการตลาดและผลิตภัณฑ์ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการทำงานของหน่วยงานภาครัฐจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานภายในกลุ่มเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ระเบียบข้อบังคับวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย
ว่าด้วยการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๙

อาศัยอำนาจตามระเบียบวิสาหกิจชุมชนว่าด้วยกลุ่มอาชีพ พ.ศ. ๒๕๕๙ ข้อ ๑๐๒ ที่ประชุมสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

ครั้งที่ ๑ / ๒๕๕๙ วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙ ได้มีมติให้กำหนดระเบียบว่าด้วยการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่ายว่าด้วยการดำเนินงานของกลุ่ม อาชีพ พ.ศ. ๒๕๕๙

ข้อ ๒. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙ เป็นต้นไป

ข้อ ๓. ในระเบียบนี้

“สมาชิก” หมายถึง สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

“กลุ่ม” หมายถึง กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

“คณะกรรมการบริหารกลุ่ม” หมายถึง คณะกรรมการบริหารกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

“คณะกรรมการดำเนินการ” หมายถึง คณะกรรมการดำเนินการกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

ข้อ ๔. ชื่อและที่ตั้งที่ทำการ

ชื่อ “กลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย” ที่ตั้งที่ทำการ เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

CHULALONGKORN UNIVERSITY

หมวดที่ ๑

วัตถุประสงค์

ข้อ ๕. วัตถุประสงค์ กลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกและครอบครัวสมาชิก โดยวิธีร่วมกันดำเนินธุรกิจเพื่อประโยชน์ร่วมกันในข้อต่อไปนี้

(๑) ส่งเสริมการประหยัดในหมู่สมาชิก โดยการสะสมเงินทุนเพื่อเป็นทุนดำเนินงานของกลุ่ม

(๒) จัดให้มีเงินกู้ยืมสำหรับสมาชิก ตามความจำเป็น

(๓) จัดให้มีการแปรรูปผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่ารวมทั้งจัดจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกให้ได้ราคาดี

- (๔) จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่จำเป็นในการดำเนินกิจการของกลุ่ม หรือเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิก
- (๕) ในการจัดหาเงินทุนเพื่อใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม
- (๖) รับและจัดการเกี่ยวกับเงินอุดหนุน เงินบริจาค เงินช่วยเหลือ
- (๗) ส่งเสริมและพัฒนาสังคม ได้แก่ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การพัฒนาชุมชน และกาเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์
- (๘) ดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์

หมวดที่ ๒

สมาชิก

ข้อ ๖. คุณสมบัติของสมาชิก ผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกต้องมีคุณสมบัติดังนี้

- (๑) เป็นผู้เห็นชอบในวัตถุประสงค์และกิจกรรมของกลุ่ม
- (๒) บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์หรือบุคคลในครอบครัวสมาชิกหรือบุคคลที่ น่าเชื่อถืออยู่ในชุมชนเดียวกันกับกลุ่มสมาชิกสหกรณ์

ข้อ ๗. การสมัครเข้าเป็นสมาชิก ผู้สมัครซึ่งมีคุณสมบัติตาม ข้อ ๖ และประสงค์จะเป็น สมาชิกกลุ่มต้องยื่นใบสมัครถึง ประธานกลุ่มที่คนต้องการเข้าสังกัด และเมื่อคณะกรรมการบริหาร กลุ่มพิจารณาและมีมติให้รับสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม จึงจะถือว่าผู้สมัครนั้นเป็นสมาชิก โดยต้องเสีย ค่าสมัคร คนละ ๑๐๐ บาท

ข้อ ๘. การขาดจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาชิกอาจขาดจากการเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยเหตุใด เหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออกจากกลุ่ม
- (๓) คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีมติให้ออก

หมวดที่ ๓

การส่งเสริมอาชีพสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาหนองสาหร่าย

ข้อ ๙. ทุนดำเนินงานของกลุ่มให้ได้มาจาก

- (๑) เงินสนับสนุนจากสหกรณ์
- (๒) เงินสะสมของสมาชิก
- (๓) เงินกู้ยืมจากแหล่งทุน
- (๔) สะสมเงินกองทุนและเงินทุนที่ได้จากการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี

(๕) รับเงินอุดหนุนหรือทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้

ข้อ ๑๐. ทุนดำเนินงานของกลุ่มให้ใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม ดังต่อไปนี้

- (๑) รวบรวมผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ของบรรดาสมาชิกเพื่อขาย หรือแปรรูปเพื่อขาย
- (๒) จัดหาสินค้า วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งสมาชิกต้องการมาจำหน่าย
- (๓) จัดหาครุภัณฑ์และอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม
- (๔) ให้สมาชิกหรือกลุ่มอื่นกู้ยืม

หมวดที่ ๔

การดำเนินงาน

กลุ่มอาชีพในสหกรณ์ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑๑. การรวบรวมผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์จากสมาชิกอาจกระทำดังต่อไปนี้

- (๑) การซื้อขาดจากสมาชิก กลุ่มจะรวบรวมผลิตภัณฑ์จากสมาชิกโดยการซื้อขาดตามราคาตลาด หรือราคาท้องถิ่นทั่ว ๆ ไป
- (๒) การเป็นตัวแทนจำหน่าย กลุ่มจะรวบรวมผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์จากสมาชิกโดยการเป็นตัวแทนจำหน่าย เมื่อกลุ่มหักค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ค่าใช้จ่ายในการขายและค่าบริการแล้วจำนวนเงินที่เหลือให้จ่ายแก่สมาชิกเป็นราย ๆ ไป ค่าบริการให้คิดในอัตรา ร้อยละ ๒ บาท
- (๓) การรวบรวมเข้ากองกลาง กลุ่มจะรวบรวมผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ของสมาชิกเข้ากองกลางเพื่อรวมกันขายเป็นคราว ๆ ตามประเภท ชนิด และคุณภาพของผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์เมื่อกลุ่มหัก ค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ค่าใช้จ่ายในการขายและค่าบริการในทำนองที่กำหนดไว้ (๒) แล้ว จำนวนเงินที่เหลือให้จ่ายคืนแก่สมาชิกตามจำนวนผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์ที่ส่งมอบ

ข้อ ๑๒. การจัดหาสิ่งของมาจำหน่ายแก่สมาชิก

- (๑) ในการจัดหาสิ่งของหรือวัตถุดิบนำไปแปรรูปให้สอบถามความต้องการของสมาชิก
- (๒) สมาชิกผู้สั่งซื้อต้องชำระจำนวนเงินราคาสิ่งของที่สั่งซื้อ โดยวิธีหนึ่งวิธีใดดังต่อไปนี้
 - (ก) ชำระจำนวนเงินตามราคาสิ่งของด้วยเงินสดทันที เมื่อรับสิ่งของ ณ สถานที่ที่กลุ่มกำหนด
 - (ข) ชำระโดยนำผลิตภัณฑ์ที่สมาชิกแปรรูปได้มาส่งให้กลุ่มหรือสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกรโดยกลุ่มอาชีพหักชำระหนี้ค่าสิ่งของที่สมาชิกได้ซื้อไป

- (ก) ชำระเงินเป็นราคาส่งของจากเงินกู้ซึ่งได้รับจากกลุ่ม โดยในทางปฏิบัติให้กลุ่มหักเงินกู้ซึ่งสมาชิกกู้เพื่อซื้อสิ่งของจากกลุ่ม ชำระจำนวนเงินราคาดังกล่าว ทั้งนี้โดยให้ถือเป็นหลักฐานการรับเงินกู้ของสมาชิกตามหนังสือกู้ยืมนั้น การจำหน่ายสิ่งของและการรับชำระเงินค่าสิ่งของในคราวเดียวกัน

ข้อ ๑๓. การให้เงินกู้แก่สมาชิก

กลุ่มสมาชิกให้เงินกู้เฉพาะเงินกู้ระยะสั้นเท่านั้น เพื่อความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

- (๑) เป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับหัตถกรรม การแปรรูป ถนอมอาหาร การประกอบอาชีพเสริมรายได้
- (๒) จัดซื้ออุปกรณ์ วัสดุดิบ เครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมตาม (๑) โดยกลุ่มอาจจ่ายเงินกู้แก่สมาชิกในรูปของวัสดุ อุปกรณ์ และวัสดุดิบก็ได้
- (๓) สมาชิกแต่ละรายจะได้รับเงินกู้จากกลุ่มรวมทุกสัญญาไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท
- (๔) ระยะเวลาคืนเงินกู้ สมาชิกผู้กู้ต้องชำระเงินกู้พร้อมดอกเบี้ยให้เสร็จสิ้นเมื่อขายผลหรือผลิตภัณฑ์ที่ใช้เงินกู้นั้นในการดำเนินกิจกรรม แต่ต้องไม่เกิน ๑๒ เดือน โดยจะแบ่งชำระเป็นงวด ๆ หรือชำระให้เสร็จสิ้นในคราวเดียวกันก็ได้
- (๕) ดอกเบี้ยเงินกู้ ให้กลุ่มเรียกดอกเบี้ยเงินกู้จากสมาชิกผู้กู้ในอัตรา ร้อยละ ๙ ต่อปี โดยคำนวณตามต้นเงินคงเหลือเป็นรายวันตั้งแต่วันถัดจากวันที่รับเงินกู้เป็นต้นไปอัตราดอกเบี้ย อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยมติที่ประชุมกลุ่ม
- (๖) หลักประกันสำหรับเงินกู้ สมาชิกผู้กู้ต้องจัดให้มีสมาชิกตามที่คณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพเห็นสมควร อย่างน้อย ๒ คน เป็นผู้ค้ำประกัน สมาชิกคนหนึ่งจะค้ำประกันผู้กู้มากกว่า ๒ คน ในเวลาเดียวกันไม่ได้
- (๗) การพิจารณาเงินกู้และพิจารณาหลักประกันเป็นอำนาจของคณะกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพ

ข้อ ๑๔. การดำเนินงานของกลุ่มนอกจาก ข้อ๑๑, ๑๒ และ ๑๓ กลุ่มสามารถดำเนินการได้โดยเป็นไปตามมติของที่ประชุมกลุ่ม

หมวดที่ ๕

การประชุม

ข้อ ๑๕. ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่ม จัดให้มีการประชุมสมาชิกกลุ่มเป็นการประจำอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ภายใน ๑๕๐ วัน นับแต่วันสิ้นปีทางบัญชีของกลุ่ม

ข้อ ๑๖. อำนาจหน้าที่ของที่ประชุมกลุ่ม ที่ประชุมกลุ่มมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (๑) รับทราบเรื่องสมาชิกเข้าและออกจากกลุ่ม

- (๒) อนุมัติงบดุลและงบกำไรขาดทุน
- (๓) อนุมัติการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี
- (๔) พิจารณากำหนดค่าตอบแทนการปฏิบัติงานแก่คณะกรรมการบริหารกลุ่มหรือผู้ที่ได้รับ มอบหมายให้ปฏิบัติงานกลุ่ม
- (๕) เลือกตั้งและถอดถอนคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ทั้งคณะหรือรายตัว
- (๖) พิจารณาแผนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อเสนอคณะกรรมการดำเนินการ สหกรณ์อนุมัติ

ข้อ ๑๗. การประชุมของคณะกรรมการบริหารกลุ่ม

ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ประชุมกันตามคราวที่มีกิจธุระและให้ประธานกลุ่ม หรือ เลขาธิการกลุ่มนัดเรียกประชุม ในการประชุมคณะกรรมการบริหารกลุ่มต้องมีกรรมการบริหารกลุ่ม เข้าประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนคณะกรรมการบริหารกลุ่มทั้งหมด

ข้อ ๑๘. การออกเสียง

สมาชิกหรือคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ออกเสียงลงคะแนนในที่ประชุมกลุ่มหรือที่ประชุม คณะกรรมการบริหารกลุ่ม ได้เพียงคนละหนึ่งเสียงและจะมอบให้ผู้อื่นมาประชุมหรือออกเสียง ลงคะแนนแทนตนไม่ได้ถ้าเรื่องซึ่งที่ประชุมวินิจฉัยนั้น ผู้ใดมีส่วนได้ส่วนเสียจะออกเสียงลงคะแนนใน เรื่องนั้นไม่ได้

ข้อ ๑๙. การวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ในที่ประชุมกลุ่มและที่ประชุมคณะกรรมการบริหารกลุ่มให้ ถือคะแนนเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงลงคะแนน เพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด เว้นแต่จะได้อำนาจไว้เป็นกรณีพิเศษ

ข้อ ๒๐. ในการประชุมกลุ่มและประชุมคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ให้ประธาน กรรมการบริหารกลุ่มเป็นประธานในที่ประชุม และต้องบันทึกเรื่องที่พิจารณาวินิจฉัยทั้งสิ้นไว้ใน รายงานการประชุม และให้ประธานในที่ประชุมคราวนั้นลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

หมวดที่ ๖

คณะกรรมการบริหารกลุ่ม

ข้อ ๒๑. การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ให้ที่ประชุมกลุ่มเลือกตั้งสมาชิกเป็นคณะ กรรมการบริหารกลุ่ม จำนวน ๕ คน ประกอบด้วยตำแหน่งประธาน กรรมการบริหารกลุ่ม ๑ คน รอง ประธานกรรมการบริหารกลุ่ม ๑ คน เลขาธิการ ๑ คน และ เกร์ญญิก ๑ คน นอกนั้นเป็น กรรมการบริหารกลุ่ม

ข้อ ๒๒. การดำรงตำแหน่ง ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มอยู่ในตำแหน่งได้คราวละ ๑ ปี เมื่อ ครบกำหนด ๑ ปีแล้ว ยังไม่มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นใหม่ก็ให้คณะกรรมการบริหาร

กลุ่มคนเดิมอยู่ในตำแหน่งไปจนกว่าจะมีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นใหม่ คณะกรรมการบริหารกลุ่มผู้ออกไปนั้นอาจได้รับเลือกตั้งซ้ำผู้ซึ่งเคยถูกที่ประชุมกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตาม ถอดถอนจากตำแหน่งประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่มหรือกรรมการบริหารกลุ่มไม่ให้ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการบริหารกลุ่มถ้าตำแหน่งประธานกลุ่ม หรือเลขานุการกลุ่ม

กรรมการบริหารกลุ่มว่างลงก่อนถึงคราวออกตามวาระให้ที่ประชุมกลุ่มเลือกตั้งประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่ม หรือกรรมการบริหารกลุ่มแทนในตำแหน่งที่ว่าง ประธานกลุ่ม หรือเท่าที่กำหนดเวลาที่ผู้ซึ่งตนแทนนั้นชอบที่จะอยู่ได้ ทุกคราวซึ่งที่ประชุมกลุ่มได้เลือกตั้งประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่ม หรือกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นใหม่ ให้ประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่ม มีหนังสือแจ้งเรื่องให้สหกรณ์ทราบโดยเร็ว

ข้อ ๒๓. การพ้นจากตำแหน่ง

คณะกรรมการบริหารกลุ่ม พ้นจากตำแหน่งเพราะเหตุใด ๆ ดังต่อไปนี้

- (๑) ถึงคราวออกตามวาระ
- (๒) ลาออกจากตำแหน่ง โดยแสดงความจำนงเป็นหนังสือต่อที่ประชุมกลุ่ม
- (๓) ขาดจากการเป็นสมาชิกไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ
- (๔) ย้ายไปอยู่กลุ่มอื่น
- (๕) ที่ประชุมกลุ่มลงมติถอดถอน

ข้อ ๒๔. หน้าที่ของคณะกรรมการบริหารกลุ่ม

ประธานกลุ่มมีหน้าที่เป็นประธานของที่ประชุมกลุ่ม และดูแลกิจการทั่วไป เป็นผู้ติดต่อระหว่างสหกรณ์กับกลุ่ม และปฏิบัติกิจการอื่น ๆ ตามที่สหกรณ์มอบหมาย

เลขานุการกลุ่มมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธานกลุ่ม และปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกลุ่ม ในเมื่อประธานกลุ่มไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้

เหรียญกึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการเงินทั้งปวงของกลุ่ม รวมทั้งการจัดทำบัญชีรับ - จ่ายเงินของกลุ่มด้วยให้ประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่มหรือเหรียญกึ่งมีอำนาจลงลายมือชื่อแทนกลุ่มสมาชิก

คณะกรรมการบริหารกลุ่มมีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจกรรมทั้งปวงของกลุ่มให้เป็นไปตามข้อกำหนดระเบียบหรือมติของที่ประชุมกลุ่มสมาชิกรุ่น ๆ ซึ่งรวมทั้งข้อต่อไปนี้

- (๑) เป็นผู้แทนกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ติดต่อประสานงานกับกลุ่มอื่น ๆ และกับคณะกรรมการดำเนินการ
- (๒) เป็นผู้แทนคณะกรรมการดำเนินการ ในการดำเนินงานสหกรณ์ในกลุ่มนั้น ๆ และปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการดำเนินการได้มอบหมาย

- (๓) เสนอข้อคิดเห็นของที่ประชุมกลุ่มต่อคณะกรรมการดำเนินการเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์
- (๔) พิจารณารับผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม
- (๕) เป็นผู้ควบคุมและดูแลจัดการงาน และกิจกรรมของกลุ่มให้เป็นไปตามข้อกำหนด มติ ระเบียบ และแผนงานของสหกรณ์และกลุ่ม
- (๖) ประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญ และมีประสบการณ์มาให้คำแนะนำส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกในกลุ่ม เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกและครอบครัว
- (๗) ช่วยเหลือและให้ความสะดวกแก่ผู้จัดการ หรือเจ้าหน้าที่อื่นของสหกรณ์ในการปฏิบัติงานของสหกรณ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของทางราชการในอันที่จะเข้าตรวจสอบหรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด เกี่ยวกับการบำรุงส่งเสริมอาชีพของสมาชิก

หมวดที่ ๗

การเงินและการบัญชี

ข้อ ๒๕. ให้กลุ่มจัดทำข้อกำหนดการรับจ่ายเงิน รวมทั้งบัญชีและทะเบียนต่าง ๆ ตามแบบที่เห็นสมควร วันสิ้นปีทางบัญชีของกลุ่มให้สิ้นสุด ณ วันที่ ๓๑ มีนาคม ของทุกปี

ข้อ ๒๖. ให้กลุ่มจัดทำข้อกำหนดการรับจ่ายเงิน รวมทั้งบัญชีและทะเบียนต่าง ๆ เพื่อให้คณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ตรวจสอบและรับรอง แล้วนำเสนอที่ประชุมกลุ่มเพื่อพิจารณา

ข้อ ๒๗. เมื่อสิ้นปีทางบัญชีและคณะกรรมการสหกรณ์ได้ตรวจสอบบัญชี ปรากฏว่ากลุ่มมีกำไรสุทธิ ให้ที่ประชุมกลุ่มจัดสรรดังต่อไปนี้

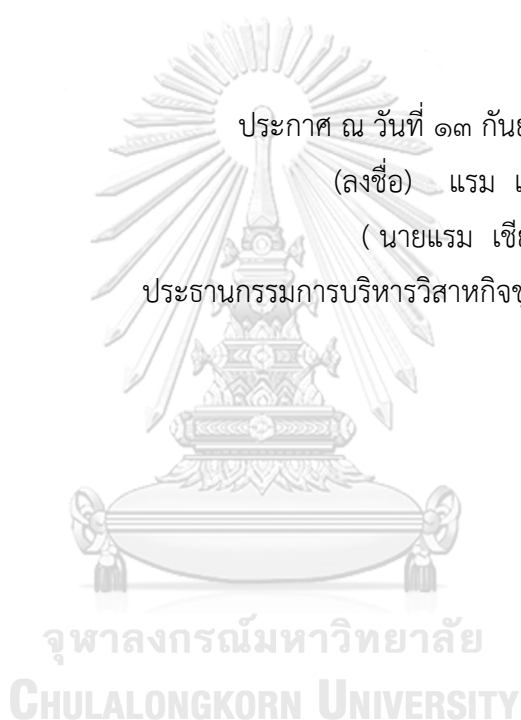
- (๑) เป็นเงินกองทุนพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ของกำไรสุทธิประจำปี
- (๒) เป็นเงินปันผลตามส่วนเงินสะสมและระยะเวลา ซึ่งสมาชิกสะสมไว้ในกลุ่ม
- (๓) เป็นทุนช่วยเหลือสังคม และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อขยายสมาชิกให้ เป็นไปตามมติที่ประชุมกลุ่มกำหนดนอกจากการจัดสรรตามข้อ (๑) ถึง (๓) ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ให้เป็นไปตามมติที่ประชุมกลุ่มในคราวที่มีการพิจารณาจัดสรร

หมวดที่ ๘

ข้อเปิดเสรีจ

ข้อ ๒๘. การแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบนี้ จะกระทำได้โดยมติของที่ประชุมกลุ่มและทุกคราวที่มีการแก้ไขระเบียบนี้ให้ส่งสำเนาระเบียบให้สภกรณ์ทราบ

ข้อ ๒๙. หากมีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการกิจกรรมตามระเบียบนี้ และคณะกรรมการบริหารกลุ่มได้รายงานปัญหานั้นต่อคณะกรรมการดำเนินการสภกรณ์ เมื่อคณะกรรมการดำเนินการสภกรณ์ได้พิจารณาวินิจฉัยให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา ให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มพิจารณาดำเนินการตามคำวินิจฉัยและคำแนะนำนั้นให้ประธานกรรมการสภกรณ์เป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้

โครงสร้างคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนหนองสาหร่าย

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2542). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ฉบับชุมชน. กรุงเทพฯ: บริษัท
บพิธการพิมพ์ จำกัด.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2548). วิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์.
- กัญญามน อินทหว่าง สุพจน์ อินทหว่าง และอภิชาติ วรรณภีระ. (2554). การจัดการวิสาหกิจชุมชน.
พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.
- การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม. (2553). การดำเนินงานการมีส่วนร่วมของสำนักงานปลัดกระทรวง
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. Retrieved from <http://portal.in.th>
- โกวิทย์ พวงงาม. (2545). ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จดหมายประชาสังคม. (2541). ทูตทางสังคมบนรากฐานวัฒนธรรมไทย (Vol. 5). กรุงเทพฯ: จดหมาย
ข่าวประชาสังคม.
- จิตติ กิตติเลิศไพศาล และคณะ. (2555). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ในจังหวัดสกลนคร. กรุงเทพฯ: ระบบบริหารจัดการงานวิจัยแห่งชาติ (NRMS).
- จินตนา กาญจนวิสุทธิ. (2558). เส้นทางวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพและการพึ่งตนเอง.
กรุงเทพฯ: มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- จุฑาธิ์ กังวานภูมิ. (2554). ความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาย่านเก่าของเมือง:
กรณีศึกษา พื้นที่บริเวณสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินวัดมิ่งกรมลาวาส. วารสารวิจัยและสาระ
สถาปัตยกรรม/การผังเมือง, 11(1), 21-35.
- จุลชีพ ชินวรรณ. (2542). กระแสเศรษฐกิจการเมืองโลกที่ไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2533). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2554). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีใหม่บริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). รัฐศาสตร์บริการรัฐกิจ ทฤษฎี : หนึ่งศตวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์.
กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเอริก.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2550). ธุรกิจชุมชน : เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. (2556). วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ:

เอดิสันเพลส โปรดักส์.

ณัฐวุฒิ แก้วสมบัติ. (2554). ความล้มเหลวของกลุ่ม องค์กร และสถาบันการเกษตร. Retrieved from <http://k-center.doar.go.th>

ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ. (2560). การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน, 10(3), 70-80.

บวรศักดิ์ อวรรณโณ และคณะ. (2554). รายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.

ประลอง ครุฑน้อย. (2554). การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ.

พิทยา ว่องกุล. (2556). วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิสัน โปรดักส์ จำกัด.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. (2560). เศรษฐกิจพอเพียง : จากปรัชญาสู่ทฤษฎี(ใหม่) ทางธุรกิจ. Retrieved from <http://bangkokbiznews.com>

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2552). เศรษฐกิจพอเพียง. Retrieved from <http://chaipat.or.th>

ยุทธพงษ์ เข้าประมงค์. (2555). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ยุพาพร รูปงาม. (2545). การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ. กรุงเทพฯ: สถาบันชาติพัฒนาบริหารศาสตร์.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพ็ชร. (2542). การพึ่งตนเองในชนบท. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สกล หาญสุทธิวารินทร์. (2560). ศาสตร์พระราชา : ไร่นาสวนผสม. Retrieved from <http://landactionthai.org>

สถาบันพระปกเกล้า. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชน. Retrieved from <http://www.kpi.ac.th/>

สมทรง บรรจงธิดิตานต์. (2560). แนวทางการจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านห้วย ตำบลพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 7(1), 185-199.

สัญญา เคนาภูมิ. (2558). การพึ่งตนเองและปัจจัยการจัดการเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 9(3), 53-66.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2538). ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2546). การมีส่วนร่วมของประชาชน.

Retrieved from <https://www.egov.go.th>

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2552). ความหมายของวิสาหกิจชุมชน.

Retrieved from <http://www.sceb.doe.go.th>

สุนิษา กลิ่นขจร. (2558). การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร บ้านเขานาใน ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารศิลปากร ฉบับภาษาไทย มนุษย์ศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 8(2), 2643-2655.

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมัครการ. (2554). คุณภาพชีวิตของคนไทยเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบท. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). ฐษณคคด : จากแผนแม่บทสู่วิสัยศษทคคจชุมชน. กรุงเทพฯ: พล้งปัญญญา.

เสรี พงศ์พิศ. (2552). คุมือการท่วิสัยศษทคคจชุมชน. กรุงเทพฯ: พล้งปัญญญา.

อภิสิทธิ์ พรหมชัย และศุภลัษณ สสุวรรณชฎ. (2554). ความส่วร็จของกลุม่วิสัยศษทคคจชุมชนแม่บ้านห้วยกาน. วารสารการบริหารทอองถึน, 4(2), 58.

อนันท์ กาญจนพนันธุ์. (2535). ความป็นชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษาชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอแนะเพือการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวกนกกาญจน์ เมืองแก้ว
วัน เดือน ปี เกิด	25 กันยายน 1993
สถานที่เกิด	สุราษฎร์ธานี
วุฒิการศึกษา	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต
ที่อยู่ปัจจุบัน	143/1 ม.1 ต.กรูด อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี 84130
ผลงานตีพิมพ์	- บุดข้าวย่ำบ้านดินลาน : การจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการยกระดับมูลค่าของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ - โอกาสใหม่ของ SMEs ไทยในตลาดชุมชนท้องถิ่น : ชายแดนไทย-ลาว ด่านช่องเม็ก อำเภอสรีนคร จังหวัดอุบลราชธานี
รางวัลที่ได้รับ	-